

คำถามดี...มีคำตอบ

GOOD QUESTION GOOD ANSWER

โดย

พระอาจารย์ เอส. ธรรมิกะ

แปลเป็นภาษาไทยโดย

อรพิมล จินดาเวช ชูเตย์รัตน์

คำถามดี...มีคำตอบ

โดย พระอาจารย์ เอส. ธัมมิกะ

GOOD QUESTION GOOD ANSWER

BY VENERABLE S. DHAMMIKA

ISBN

แปล	อรพิมพ์ล จินดาเวช ชูเตยรัตน์
บรรณาธิการ	มณฑาทิพย์ คุณวัฒนา
ออกแบบปก	รวีพล บุญสอาด
รูปเล่ม/อาร์ตเวิร์ค	สัญญา ตั้งศรีสงวน
พิสูจน์อักษร	สุพรรณมา ธรรมศรี
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ บุญศิริการพิมพ์

พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน โดย ชมรมเพื่อนบุญเพื่อนธรรม
ครั้งที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔ จำนวน ๙,๐๐๐ เล่ม

Special Thanks

Special thanks to Venerable S. Dhammika,
the spiritual advisor of The Buddha Dhamma Mandala Society,
567 A Balestier Road Singapore 329884
for giving permission to translate into Thai
and published for free distribution.

Special thanks to Venerable U Nyanaramsi of SJBA, Malaysia
for introducing this precious book to us,
and giving us kind support to obtain the permission
to translate it into Thai.

คำนำผู้แปล

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มเล็กที่อ่านง่าย แปลง่าย และเข้าใจง่าย แต่ในความง่ายทั้งหมดที่ว่ามานั้นเต็มไปด้วยเนื้อหาสาระมุมมองในการตอบคำถามของพระอาจารย์ธัมมิกะอย่างชาญฉลาด ดิฉันจึงรู้สึกยินดีมากที่ได้มีโอกาสเป็นผู้แปลหนังสือเล่มนี้เป็นภาษาไทย และในขณะที่แปลเองก็ได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลินไปพร้อมๆ กัน จึงปรารถนาให้ผู้อื่นได้มีโอกาสอ่านหนังสือเล่มนี้บ้าง

หนังสือเล่มนี้จะไม่สามารถสำเร็จเป็นรูปร่างได้ หากขาดความอุปถัมภ์จากกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือชวนชวายเป็นหลายท่าน ดิฉันขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ เอส. ธัมมิกะ และ Buddha Dhamma Mandal Society ที่ได้เมตตาอนุญาตให้เราแปลหนังสือที่ทรงคุณค่าเล่มนี้ออกเผยแพร่ได้ กราบขอบพระคุณพระอาจารย์ อุ ญาณรังสี แห่งสำนัก Subang Jaya Buddhist Association ประเทศมาเลเซีย ที่ให้ความอนุเคราะห์มอบหนังสือเล่มนี้และหนังสือธรรมะที่มีค่าอีกหลายๆ เล่มมาแจกจ่ายให้ดิฉันและกัลยาณมิตรได้ศึกษาอยู่เนืองๆ อีกทั้งท่านยังได้ช่วยดำเนินการขออนุญาตจากท่านเจ้าของหนังสือให้เราแปลเป็นภาษาไทย และพิมพ์เผยแพร่อีกด้วย

กราบขอบพระคุณพระอาจารย์คันธสาราภิงค์แห่งวัดท่ามะโอ ผู้ตรวจและค้นคำแปลจากพระสูตรต่างๆ ตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ รวมทั้ง คุณผาณิต เจตจิราธิวัฒน์ ที่ได้ให้ความอุปถัมภ์เรื่องคำแปลในพระสูตรด้วยอีกท่านหนึ่ง ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. สมพร พุทธาพิทักษ์ผล แห่งสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช ผู้แปลส่วนที่เป็นหนังสือวิชาการของ โทมัส ฮักซเลย์ และดร.จูเลียน ฮักซเลย์ และขอกราบขอบพระคุณพี่มณฑาทิพย์ คุณวัฒนา ประธานชมรมเพื่อนบุญเพื่อนธรรม ที่เป็นผู้แนะนำให้ดิฉันแปลหนังสือเล่มนี้ โดยทำหน้าที่บรรณาธิการตรวจแก้ไขสำนวนและจัดพิมพ์ ขอขอบพระคุณกัลยาณมิตรในขณะทำงานของชมรมเพื่อนบุญเพื่อนธรรม ทั้งผู้ที่ช่วยจัดทำอาร์ตเวิร์ครูปเล่ม ผู้ที่ช่วยพิสูจน์อักษร ผู้ที่ช่วยกันจัดทำหนังสือเสียง Mp3 และผู้ที่เป็นธุระรวบรวมปัจจัยค่าใช้จ่ายในการพิมพ์และแจกจ่าย สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมในการบริจาคเงินเพื่อการพิมพ์หนังสือเล่มนี้แจกจ่ายเป็นธรรมทาน

ขอให้กุศลในการอ่าน ในการบริจาค และในการแจกจ่ายหนังสือเล่มนี้จงเป็นปัจจัยให้ทุกท่านได้มีโอกาสเกิดในพระพุทธศาสนาในทุกภพทุกชาติ ขอให้ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีปัญญา มีสัมมาทิฐิ เป็นผู้ร่าเริงเบิกบานในธรรม และได้พบหนทางสู่ความพ้นทุกข์ในอนาคตกาลอันใกล้นี้ด้วยเทอญ

ด้วยเมตตาธรรม

อรพิมล จินดาเวช ชูเตย์รินทร์

เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔

พระอาจารย์ เอส. ธัมมิกะ

พระอาจารย์ เอส. ธัมมิกะ (Venerable Shravasti Dhammika) เกิดที่ประเทศออสเตรเลียเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ในครอบครัวคริสเตียน ท่านเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาเมื่ออายุได้ ๑๘ ปี หลังจากที่ได้จาริกไปในดินแดนของชาวพุทธในประเทศไทย ลาว พม่า และอินเดีย ในที่สุดท่านได้อุปสมบทที่ประเทศอินเดียเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ แล้วจำพรรษาอยู่ในประเทศศรีลังกาและสิงคโปร์นานหลายปี นอกจากนี้จะรับนิมนต์บรรยายธรรมและสอนกรรมฐานอยู่เนืองๆ แล้ว ท่านยังได้เขียนหนังสือและบทความเกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้กว่า ๒๕ เล่ม

คำนำ

ในการพิมพ์ปรับปรุง ครั้งที่ ๔

สืบเนื่องจากเมื่อ ๑๘ ปีที่แล้ว (หนังสือเล่มนี้พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘) อาตมาได้พบกับกลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสิงคโปร์กลุ่มหนึ่ง หนุ่มสาวกลุ่มนั้นทราบเรียนอาตมาว่า มักมีคนถามเกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งพวกเขาตอบไม่ได้ ทำให้รู้สึกว่าการพุทธศาสนาเป็นเรื่องยากมาก อาตมาจึงได้ขอให้เขาช่วยยกตัวอย่างคำถามเหล่านั้นให้ฟังบ้าง คำถามของนักศึกษา กลุ่มนี้ทำให้อาตมาตกใจและแปลกใจว่า เหตุใดหนุ่มสาวชาวพุทธที่ดูฉลาดปราดเปรื่อง มีการศึกษาดี จึงมีความรู้เกี่ยวกับศาสนาของตนเองน้อยเช่นนี้ จนไม่สามารถให้ความกระจ่างกับผู้อื่นได้ อาตมาจึงได้รวบรวมคำถามเหล่านั้นและยังได้เพิ่มเติมคำถามที่อาตมามักจะได้รับบ่อยครั้ง รวมกันขึ้นมาเป็นหนังสือ *“คำถามดี...มีคำตอบ”* เล่มนี้

แรกเริ่มทีเดียว อาตมาตั้งใจจะเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อผู้อ่านชาวสิงคโปร์เท่านั้น แต่ก็ต้องประหลาดใจและยินดียิ่งที่ได้ทราบว่า หนังสือเล่มนี้กลายเป็นหนังสือที่แพร่หลายออกสู่สายตาผู้อ่านทั่วโลก ฉบับภาษาอังกฤษถูกตีพิมพ์ออกมาแล้วกว่า ๑๕๐,๐๐๐ เล่ม และได้รับการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา มาเลเซีย อินเดีย ไทย ศรีลังกา และไต้หวัน อีกทั้งยังได้มีการแปลเป็นภาษาต่างๆ อีก ๑๔ ภาษา เมื่อไม่นานมานี้ก็มีการแปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย(บาฮาซา) และภาษาสเปน

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔ นี้มีการปรับปรุงเนื้อหาเพิ่มขึ้น โดยอาตมา ได้เพิ่มคำถามและคำตอบที่หวังว่าคงเป็นคำตอบที่ดีและน่าสนใจเข้ามาอีก และยังได้เพิ่มบทใหม่ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปขึ้นอีกด้วย

ขอขอบคุณคุณสิเต็งยั้งที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการจัดเตรียม การพิมพ์ครั้งนี้ และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยกระตุ้นชาวโลกให้สนใจพระ ศาสนาของพระศาสดาสืบต่อไป

พระอาจารย์ เอส. ฉัมมิกะ
สิงคโปร์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗

สารบัญ

๑.	พุทธศาสนาคืออะไร	๑๑
๒.	หลักคำสอนพื้นฐานในพุทธศาสนา	๓๑
๓.	พุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องพระเจ้า	๓๙
๔.	ศีล ๕	๔๗
๕.	ภพชาติ	๕๙
๖.	กรรมฐานในพุทธศาสนา	๗๓
๗.	ปัญญา และ กรุณา	๘๓
๘.	มั่งสรวีรติ	๘๗
๙.	ความมีโชคลาภ กับโชคชะตา	๙๓
๑๐.	ภิกษุ และ แม่ชี	๙๗
๑๑.	พระไตรปิฎก	๑๐๓
๑๒.	ประวัติและวิวัฒนาการของพุทธศาสนา	๑๑๑
๑๓.	การเป็นชาวพุทธ	๑๒๑
๑๔.	บางบทตอนแห่งพระพุทธรพจน์	๑๒๙
	รายนามผู้ร่วมปริจาคเป็นเจ้าภาพ	๑๔๗

๑. พุทธศาสนาคืออะไร

ถาม พุทธศาสนาคืออะไร

ตอบ คำว่า พุทธศาสนา มาจากรากศัพท์ภาษาบาลีว่า พุทธ ซึ่งแปลว่า ตื่น จึงอาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นหลักปรัชญาคำสอนแห่งการตื่นรู้ หรือการรู้แจ้ง นั่นเอง หลักคำสอนในพุทธศาสนามีรากฐานมาจากประสบการณ์ของบุคคลผู้หนึ่งทรงพระนามว่าเจ้าชายสิทธัตถะ โคตม หรือที่เราขนพระนามกันว่า **พระพุทธเจ้า** ผู้ซึ่งได้บรรลุพระสัมโพธิญาณเป็นผู้ตื่น ผู้รู้แจ้ง ด้วยพระองค์เองเมื่อพระชนมายุ ๓๕ พรรษา

พุทธศาสนามีอายุยืนยาวมากกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้ว และมีพุทธศาสนิกชนทั่วโลกประมาณ ๓๖๐ ล้านคน พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอยู่ในทวีปเอเชียเป็นส่วนใหญ่ จวบจนเมื่อประมาณร้อยปีที่ผ่านมามีได้ขยายขอบเขตออกสู่ศาสนิกชนในทวีปยุโรป ออสเตรเลีย และอเมริกามากขึ้นเรื่อยๆ

ถาม ถ้าเช่นนั้นพุทธศาสนาก็เป็นเพียงปรัชญาแขนงหนึ่งเท่านั้นใช่ไหม

ตอบ คำว่า “ปรัชญา” ในภาษาอังกฤษนั้น มาจากศัพท์ภาษาลาตินสองคำรวมกัน คือ คำว่า philo ที่แปลว่า ความรัก และคำว่า sophia ซึ่งแปลว่า ปัญญาหรือความรู้ ดังนั้น คำว่า “ปรัชญา” ในภาษาอังกฤษจึงแปลว่า ความรักในปัญญา หรือ ความรักและปัญญา ซึ่งความหมายทั้งสองนี้ต่างอธิบายความหมายของพุทธศาสนาได้สมบูรณ์ยิ่ง เพราะพุทธศาสนา นั้นสอนให้เราพยายามพัฒนาปัญญาของเราจนถึงขั้นสูงสุด เพื่อการรู้แจ้งในธรรมทั้งปวง ทั้งยังสอนให้เราแผ่ความรักและความปรารถนาดีไปยังทุกๆ ชีวิต เพื่อสร้างสัมพันธภาพอันแท้จริงต่อทุกสรรพสัตว์ เราจึงอาจถือได้ว่าพุทธศาสนาเป็นปรัชญาแขนงหนึ่ง แต่ก็มีใช้ปรัชญาในระดับธรรมดาๆ เท่านั้น แต่เป็นอภิปรัชญา

ถาม พระพุทธเจ้าคือใคร

ตอบ เมื่อ ๖๒๓ ปีก่อนคริสตศักราช มีทารกน้อยผู้หนึ่งถือกำเนิดขึ้นในพระราชวงศ์ผู้ครองราชอาณาจักรทางอินเดียตอนเหนือ เจ้าชายพระองค์น้อยทรงเจริญเติบโตใหญ่ภายในพระราชวัง แวดล้อมด้วยความร่ำรวยและหรูหรา แต่ในที่สุด พระองค์ทรงพบว่าความสะกดกสบายและความมั่นคงทางโลกเหล่านั้น หาได้เป็นหลักประกันว่าจะสามารถนำความสุขที่แท้จริงมาให้ได้เลย พระองค์ทอดพระเนตรเห็นแต่ความทุกข์ที่มีอยู่โดยรอบ จึงทรงตัดสินพระทัยออกแสวงหาหนทางสู่ความสุขที่แท้ พระองค์ทรงละทิ้งพระชายาและพระโอรส เสด็จออกผนวชเมื่อทรงพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา และทรงฝากตัวเป็นศิษย์กับอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากในยุคนั้น แต่ก็ทรงพบว่า สิ่งที่อาจารย์เหล่านั้นสอนไม่สามารถ

อธิบายถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ของมวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริง และยังไม่สามารถให้คำตอบเรื่องการพ้นจากทุกข์นั้นได้ ในที่สุด ทรงพากเพียรบากบั่นเจริญสมณธรรมด้วยพระองค์เองต่อไปเป็นเวลานานถึง ๖ ปี จึงได้ทรงรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งมวล ทำลายความไม่รู้ทั้งปวงได้สำเร็จ นับแต่นั้นเป็นต้นมา พระองค์ได้รับการขนานพระนามว่า **พระพุทธเจ้า** ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตลอด ๔๕ ปีที่พระพุทธองค์ทรงพระชนม์อยู่ ได้ทรงเดินทางรอนแรมไปทั่วอินเดียตอนเหนือ เพื่อสั่งสอนเวไนยชนถึงสิ่งที่ทรงตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงเปี่ยมด้วยพระกรุณาและความอดุสาหะในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนนั้นจนมีผู้ตรัสรู้ตามนับพันนับหมื่นคน จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา

ถาม ไม่เป็นการเห็นแก่ตัวไปหน่อยหรือ ที่ทรงละทิ้งพระชายา และพระโอรสออกผนวช

ตอบ การละทิ้งครอบครัวไปก็คงไม่ใช่เรื่องที่ทรงกระทำได้ง่าย ในเมื่อพระองค์ทรงมีหนทางให้เลือกเดินอยู่สองสายคือ จะอุทิศพระองค์ให้ครอบครัวและราชบัลลังก์ หรือจะอุทิศพระองค์เพื่อมวลมนุษยชาติและสรรพสัตว์ทั้งปวง พระองค์น่าจะทรงใช้เวลาในการตัดสินใจพระทัยอยู่นานก่อนจะทรงตัดสินใจพระทัยออกผนวชในที่สุด พระกรุณาคุณอันประมาณมิได้ของพระองค์นำไปให้พระองค์ตัดสินใจเสียสละเพื่อมนุษยชาติ และมนุษยชาติก็ยังคงได้รับประโยชน์จากการเสียสละของพระองค์ตราบจนถึงทุกวันนี้ การเสียสละเช่นนี้ย่อมไม่ใช่ความเห็นแก่ตัวหรือไร้ความรับผิดชอบแน่ๆ แต่ควรจะกล่าวว่าเป็นการเสียสละครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่โลกเคยมีมาจึงจะเหมาะสมกว่า

ถาม ในเมื่อพระพุทธองค์ก็เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว จะยังมาช่วยพวกเราได้อย่างไร

ตอบ นายฟาราเดย์ ผู้ค้นพบกระแสไฟฟ้าก็เสียชีวิตไปแล้ว แต่กระแสไฟฟ้าที่เขาค้นพบยังคงให้ประโยชน์กับเราอยู่ทุกวันนี้ หลุยส์ ปาสเตอร์ ผู้ค้นพบยารักษาโรคต่างๆ มากมายก็เสียชีวิตไปแล้ว แต่ยาที่เขาค้นพบก็ยังคงรักษาโรคให้เราได้จนทุกวันนี้ ลีโอนาร์โด ดา วินชี ผู้สร้างงานศิลปะชิ้นเอกของโลกจำนวนมากก็เสียชีวิตไปแล้ว แต่ผลงานของเขายังคงสร้างความตื่นตัวให้แก่ผู้เข้าชมจนถึงทุกวันนี้ วีรบุรุษและวีรสตรีอีกมากมาย ที่ได้อุทิศตนเพื่อผู้อื่นล้วนแต่เสียชีวิตไปนานแล้ว แต่ยามใดก็ตามที่เราศึกษาหรืออ่านชีวประวัติรวมทั้งวีรกรรมของท่านเหล่านั้น เราก็ยังคงชื่นชมการกระทำของท่านได้อยู่เสมอ การที่เรายังคงยึดถือท่านเหล่านั้นเป็นแบบอย่างได้แม้ท่านจะเสียชีวิตไปนานแล้ว ฉันใดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ก็ยังคงอนุเคราะห์เหล่าสัตว์ได้จวบจนทุกวันนี้แม้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้ว ฉะนั้นพระพุทธองค์ยังคงทรงเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้เรา และพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ก็ยังคงนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชีวิตมนุษย์ได้อีกเหลือคณานับ มีเพียงพระพุทธองค์เท่านั้นที่ทรงมีพุทธานุภาพที่เปี่ยมพลังยิ่งใหญ่เช่นนี้ได้ แม้จะเสด็จดับขันธไปนานนับศตวรรษแล้วก็ตาม

ถาม พระพุทธเจ้าคือพระเจ้าไหม

ตอบ พระพุทธเจ้าไม่ใช่พระเจ้า พระองค์ไม่เคยตรัสว่าพระองค์ทรงเป็นพระเจ้า ไม่ได้ทรงเป็นบุตรของพระเจ้า และไม่ได้ทรงเป็นผู้นำศาสน์ของพระเจ้า พระองค์ทรงเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่ได้พัฒนาศักยภาพของพระองค์เองได้จนสมบูรณ์ที่สุด และได้ทรงสอนด้วยว่า หากเราดำเนิน

ตามทางสายเดียวกับพระองค์ เราก็สามารถพัฒนาศักยภาพของเราเองได้ จนถึงที่สุดเช่นกัน

ถาม ถ้าพระพุทธรูปเจ้าไม่ใช่พระเจ้า เหตุใดชาวพุทธมากมาย จึงยังกราบไหว้บูชาท่านอยู่

ตอบ การกราบไหว้บูชานั้นมีหลายประเภท ในกรณีของผู้ที่เชื่อในพระเจ้า เขาจะสวดสรรเสริญ บวงสรวง และอ้อนวอนร้องขอต่อพระเจ้า เพราะเชื่อว่าพระเจ้าจะได้ยินเสียงอ้อนวอนสรรเสริญและได้รับสิ่งของที่พวกเขาพากันเช่นสรวงบูชาเพื่อให้พระเจ้าประทานสิ่งที่เขาร้องขอ อ้อนวอนนั้น แต่ชาวพุทธไม่ได้กราบไหว้บูชาพระพุทธรูปเจ้าด้วยเหตุผลเช่นนี้

ยังมีการกราบไหว้บูชาอีกประเภทหนึ่ง คือ เราจะกราบไหว้หรือแสดงความเคารพต่อผู้ที่เราชื่นชมยกย่องหรือต่อสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ที่เราเคารพ เช่น เวลาที่ครูเดินเข้ามาในห้อง นักเรียนจะลุกขึ้นยืนทำความเคารพ เวลาที่เราพบผู้ที่มีเกียรติยศสูงกว่า เราก็ก้มมือไหว้ หรือ เวลาที่มีเสียงเพลงชาติดังขึ้น เราก็จะลุกขึ้นยืนแสดงความเคารพ การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงออกของการคารวะ ชื่นชม เคารพบูชาทั้งสิ้น การกราบไหว้บูชาเช่นนี้คือการแสดงความเคารพอย่างที่ชาวพุทธกระทำ พระพุทธรูปอันเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ พระหัตถ์วางอยู่บนพระเพลา พระพักตร์เปี่ยมด้วยเมตตากรุณา พระโอษฐ์ยิ้มอ่อนๆ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจชาวพุทธทั้งหมดให้พากเพียรพัฒนาตนเพื่อสร้างความสงบและสันติสุขให้เกิดขึ้นภายในตน กลิ่นหอมของธูปเทียนใจให้ระลึกถึงบรรยากาศแห่งคุณธรรม แสงไฟจากตะเกียงน้ำมันเตือนใจให้ระลึกถึงแสงแห่งปัญญา และดอกไม้หอมซึ่งจะต้องแห้งเหี่ยวเฉาไปในที่สุดก็เป็นเครื่องเตือนใจเราถึงความไม่เที่ยงแท้ถาวร เมื่อเราก็มลงกราบพระพุทธรูป เราระลึก

ถึงพระมหากษัตริย์ของคุณของพระพุทธองค์ที่ได้ทรงสั่งสอนพระธรรมแก่เรา การกราบไหว้บูชาของชาวพุทธจึงเป็นการกราบไหว้บูชาในลักษณะนี้

ถาม แต่ผมได้ยินมาว่าชาวพุทธนั้นกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นรูปปั้น รูปเคารพ

ตอบ คำกล่าวนี้เป็นเพียงความเข้าใจผิดของผู้พูดเท่านั้น พจนานุกรมภาษาอังกฤษแปลความหมายของคำว่า “รูปเคารพ” ว่า “รูปปั้นหรือรูปภาพที่คนเคารพบูชาดุจพระเจ้า” ดังที่อาตมาได้อธิบายแล้วว่า ชาวพุทธไม่คิดและไม่ได้เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระเจ้า เพราะฉะนั้น ความคิดที่ว่าชาวพุทธเห็นไม้ท่อนหนึ่งหรือโลหะชิ้นหนึ่งเป็นเหมือนพระเจ้าจึงเป็นความคิดที่เลื่อนลอยเหลวไหล ทุกๆ ศาสนาต่างก็มีสัญลักษณ์แทนความเชื่อของตน เช่น ลัทธิเต๋าที่มีรูปหยินและหยางเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นเอกภาพระหว่างสิ่งที่ตรงข้ามกัน ศาสนาซิกข์ก็มีดาบเป็นสัญลักษณ์แทนการต่อสู้เพื่อพัฒนาจิตวิญญาณ ศาสนาคริสต์ก็มีรูปปลาเป็นสัญลักษณ์แทนการปรากฏของพระเยซู และไม้กางเขนแทนการเสียสละของพระองค์ พุทธศาสนาก็มีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์เตือนใจเราถึงพระธรรมคำสอนที่มีต่อมวลมนุษย์ เพื่อเตือนใจว่าศูนย์กลางของพุทธศาสนาหาใช่พระเจ้า แต่เป็นมนุษย์เราเอง และเพื่อให้ระลึกอยู่เสมอว่า หนทางที่เราจะพัฒนาตนสู่ความรู้แจ้งนั้น หาใช่การร้องขอหรือแสวงหาจากภายนอก แต่จะต้องศึกษาเข้าไปภายในจิตตนเอง ดังนั้น การพูดว่า ชาวพุทธเคารพสักการะรูปปั้น จึงไร้สาระพอๆ กับการกล่าวว่าชาวคริสต์เคารพสักการะรูปปลาหรือรูปเรขาคณิตนั่นเอง

ถาม ทำไมชาวพุทธมักทำพิธีอะไรแปลกๆ ในวัด

ตอบ ถ้าเราไม่เข้าใจ หลายสิ่งหลายอย่างที่เราเห็นก็ดูจะเป็นของแปลกประหลาดสำหรับเรา แต่แทนที่เราจะคิดว่าเรื่องเหล่านั้นแปลกประหลาด เราน่าจะลองทำความเข้าใจในสิ่งเหล่านั้นจะดีกว่า กระนั้นก็ตาม ยังมีพิธีกรรมบางอย่างที่ชาวพุทธบางคนทำขึ้นโดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมหรือมาจากความเข้าใจผิดของเขาเอง ซึ่งมีใช้สิ่งที่พระพุทธร่องค์ตรัสสอน ความเข้าใจผิดเช่นนี้มีแทรกอยู่ในทุกศาสนาเสมอมา คำสอนของพระพุทธร่องค์นั้นเป็นคำสอนที่ชัดเจนและละเอียดลึกซึ้งอย่างยิ่ง ดังนั้น หากจะมีชาวพุทธคนใดเข้าใจคำสอนของพระองค์ผิด ก็คงจะไปทำหิพระองค์ไม่ได้ ในพระสูตรเองก็มีพระพุทธรดำรัสว่า

“คนผู้เจ็บป่วยเมื่อหมอรักษาโรคมียอยู่ ไม่ยอมมิให้รักษาความเจ็บป่วยนั้น ช้อนั้นหาเป็นความผิดของหมอนั้นไม่ ฉันทใด คนผู้ได้รับทุกข์ถูกความเจ็บป่วย คือกิเลสเบียดเบียนแล้ว ไม่ไปหาอาจารย์นั้น ช้อนั้น หาเป็นความผิดของอาจารย์ผู้แนะนำไม่ ฉันทนั้นเหมือนกัน”

อรรถกถาชาดก (ชา. อ. ๑.๗)

เราจะตัดสินศาสนาใดก็ตามจากการกระทำของศาสนิกชนผู้ไม่ได้สดับตรับฟังจนเกิดความเข้าใจคงไม่ได้ ไม่เว้นแม้แต่พุทธศาสนา ดังนั้น หากท่านต้องการที่จะเข้าใจคำสอนของพุทธศาสนาก็พึงหาความรู้จากพระพุทธรพจน์ หรือสนทนารธรรมกับท่านผู้รู้ที่เข้าใจพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้จะเหมาะสมกว่า

ถาม มีวันสำคัญใดทางพุทธศาสนาหรือไม่ที่เทียบได้กับวันคริสต์มาสของชาวคริสต์

ตอบ หากจะกล่าวตามประเพณีของชาวพุทธแล้ว เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในวันเพ็ญเดือนหก หรือวันวิสาขบูชา ซึ่งตรงกับเดือนเมษายนหรือพฤษภาคมตามปฏิทินตะวันตก ชาวพุทธทั่วโลกจะพากันไปทำบุญที่วัด เพื่อร่วมงานกุศลต่างๆ บางท่านก็อาจจะเลือกเจริญกรรมฐานตลอดทั้งวันในวันวิสาขบูชา

ถาม ถ้าพุทธศาสนาได้อย่างนั้น ทำไมประเทศที่เป็นชาวพุทธบางประเทศยากจน

ตอบ ถ้าหากคำว่า “ยากจน” ของผู้ถาม หมายถึง ความยากจนทางเศรษฐกิจ ก็อาจจะจริงที่ประเทศชาวพุทธหลายๆ ประเทศยากจน แต่หากคำว่า “ยากจน” ของผู้ถาม หมายถึง การมีชีวิตที่น่าสังสารไร้คุณภาพชีวิตละก็ อาจกล่าวได้ว่าประเทศพุทธบางประเทศก็ร่ำรวยพอควรทีเดียว ขอยกตัวอย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาที่เป็นประเทศมหาอำนาจ มีความร่ำรวยทางเศรษฐกิจ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นประเทศที่มีอัตราการก่ออาชญากรรมสูงที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง ผู้สูงอายุนับล้านคนถูกลูกหลานปล่อยให้อยู่เพียงลำพังโดยขาดการเหลียวแล และที่สุดก็ถูกทอดทิ้งให้เสียชีวิตอย่างเดี๋ยวตายในบ้านพักคนชรา การใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว การล่องละเมิดทางเพศต่อผู้เยาว์ และการติดยาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมอเมริกัน รวมทั้งผู้สมรสถึงหนึ่งในสามจบลงด้วยการหย่าร้าง สหรัฐอเมริกาอาจร่ำรวยทางเศรษฐกิจแต่ไม่ได้ร่ำรวยด้านคุณภาพชีวิต

เรามาลองสังเกตดูประเทศที่เป็นชาวพุทธบางประเทศ ก็จะทำให้เห็นว่าสถานการณ์เหล่านี้เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ผู้สูงอายุหรือบุพการีจะได้รับความเคารพยกย่องอย่างสูงจากลูกหลาน อัตราการก่ออาชญากรรมค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับจำนวนประชากร อัตราการหย่าร้างและการฆ่าตัวตายมีน้อย จารีตประเพณีดั้งเดิม เช่น ความสุภาพอ่อนน้อม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การสงเคราะห์ผู้อื่น ความอดทนอดกลั้นและการเคารพซึ่งกันและกัน ยังคงเป็นสิ่งที่มีความค่าและพบได้ทั่วไป แม้จะเป็นประเทศที่ด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่กลับเป็นสังคมที่มีความสุขมากกว่า มีคุณภาพชีวิตที่เหนือกว่าสังคมร่ำรวยทางเศรษฐกิจเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม หากคำว่า “ร่ำรวย” หมายถึง “ร่ำรวยทางเศรษฐกิจ” เท่านั้น ประเทศที่ร่ำรวยที่สุดและมีพลังทางเศรษฐกิจสูงที่สุดในโลกปัจจุบัน ก็คือประเทศญี่ปุ่น ที่ประชากรส่วนใหญ่ประกาศตนว่าเป็นชาวพุทธ

ถาม ถ้าเช่นนั้น เหตุใดเราจึงไม่ค่อยได้ยินว่ามีการทำกุศลเพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นในแวดวงชาวพุทธเท่าใดนัก

ตอบ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะชาวพุทธคิดว่าทำกุศลแล้ว ไม่มีความจำเป็นจะต้องป่าวประกาศให้ประชาคมโลกรับรู้ เมื่อหลายปีก่อนมีผู้นำทางพุทธศาสนาชาวญี่ปุ่นท่านหนึ่งชื่อ นิกโกะ นิรวาโน ได้รับรางวัลเทมเพิลตัน เพื่อเชิดชูเกียรติที่เขาเป็นผู้สนับสนุนความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาต่างๆ และเคยมีพระภิกษุชาวไทยได้รับรางวัลแมกไซไซ จากงานที่ท่านทุ่มเทเพื่อช่วยเหลือผู้ติดยาเสพติดมาแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ พระภิกษุชาวไทยอีกรูปหนึ่งคือ พระครูขันตยาภิวัฒน์ ก็เคยได้รับรางวัลสันติภาพดีเด่นเพื่อเยาวชนจากประเทศนอร์เวย์ จากการที่ท่านได้อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือเด็กกำพร้าในเขตชนบท นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม

ชาวพุทธตะวันตกที่ทุ่มเททำงานเพื่อบรรเทาความยากจนในประเทศอินเดีย ด้วยการสร้างโรงเรียน ศูนย์เลี้ยงเด็ก โรงพยาบาลท้องถิ่น รวมทั้งช่วยสร้างอุตสาหกรรมขนาดเล็กเพื่อให้ผู้ยากจนสามารถเลี้ยงตนเองได้ ชาวพุทธก็ทำกุศลด้วยการให้ทานกับผู้อื่นเช่นเดียวกับที่คนในศาสนาอื่นกระทำ แต่ในหมู่ชาวพุทธ เราเชื่อว่าการทำกุศลทั้งหลายควรทำอย่างเรียบง่าย ไม่จำเป็นต้องโอ้อวดตน

ถาม เหตุใดพุทธศาสนาจึงมีนิกายต่างๆ แยกย่อยมากมาย

ตอบ น้ำตาลที่เราใช้บริโภคนั้นมีหลายประเภทต่างกัน เช่น น้ำตาลทรายแดง น้ำตาลทรายขาว น้ำตาลกรวด น้ำเชื่อม และน้ำตาลป้อน แต่ทั้งหมดนี้ก็คือน้ำตาลและเป็นสารที่ให้รสหวานเหมือนกันทั้งสิ้น น้ำตาลมีหลายรูปแบบ ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ที่ต่างกันและเพื่อใช้ในการปรุงอาหารที่ต่างกัน พุทธศาสนาก็เช่นกัน มีทั้งพุทธแบบเถรวาท พุทธเซ็น พุทธนิกายเพียวแลนด์(PureLand) พุทธโยคจารย์(หรือวิญญูณวาท-ผู้แปล) และพุทธวัชรยาน แต่ทั้งหมดนั้นก็สอนเรื่องเดียวกันคือ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทุกนิกายสอนถึงรสชาติเดียวกันหมดคือรสชาติของความเป็นอิสระ(จากกิเลสทั้งปวง-ผู้แปล) พุทธศาสนามีวิวัฒนาการไปตามแต่ละสังคมที่พุทธศาสนาได้แผ่ไปถึง เพื่อปรับให้เข้ากับความสำเร็จในแต่ละวัฒนธรรมนั้นๆ รวมทั้งได้พัฒนามาตลอดหลายศตวรรษเพื่อให้ยังคงเข้าถึงจิตใจของพุทธศาสนิกชนรุ่นใหม่ในแต่ละยุค ถ้าเราจะมองแค่ลักษณะภายนอกของแต่ละนิกาย อาจจะเห็นว่ามี ความแตกต่างกันมาก แต่หากมองที่แก่นแท้ของคำสอนแล้ว จะพบว่า ศูนย์กลางของคำสอนทั้งมวลรวมลงที่อริยสัจ ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนกันหมด

ศาสนาที่สำคัญๆ ของโลกทุกศาสนา รวมทั้งพุทธศาสนาเอง ล้วนมีวิวัฒนาการแยกย่อยออกเป็นลัทธิและนิกายต่างๆ ตามวันเวลาที่ผ่านไป เพียงแต่อาจมีข้อแตกต่างประการหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่นๆ คือ แม้จะมีนิกายแตกแขนงออกมามากมาย แต่ทุกนิกายก็มีความเป็นเอกภาพและเคารพซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติภายใต้ความต่างต่างนั้น

ถาม ท่านอาจารย์มองพุทธศาสนาว่ายอดเยี่ยมที่สุด จึงดูเหมือนกับว่าท่านเชื่อว่าพุทธศาสนานั้นสอนถูกต้องที่สุด ในขณะที่ศาสนาอื่นสอนผิดหมด

ตอบ ไม่มีชาวพุทธที่เข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์อย่างถ่องแท้คนไหนจะคิดอย่างนั้นแน่ๆ และก็คงไม่มีคนไหนที่อุตสาหะตั้งใจศึกษาคำสอนของศาสนาอื่นๆ ด้วยใจที่เปิดกว้างจะคิดอย่างนั้นด้วย สิ่งสำคัญที่เราจะเห็นได้ชัดเมื่อศึกษาเรื่องของศาสนาต่างๆ ประการแรกก็คือ ทุกศาสนามีหลายสิ่งหลายอย่างที่เหมือนกันมาก ทุกศาสนาเชื่อว่าชีวิตมนุษย์นั้นคือสภาพที่ไม่น่าปรารถนา เต็มไปด้วยทุกข์ และทุกศาสนาก็เชื่อเหมือนกันว่า เราจำเป็นต้องแก้ไขทำที่ มุมมองและการกระทำของเราที่มีต่อชีวิตให้ถูกต้อง เพื่อจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพเหล่านั้น ทุกศาสนาสอนเรื่องจริยธรรมหลัก อันรวมไปถึงความรักความปรารถนาดี ความอดทน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งทุกศาสนายอมรับการมีอยู่ของสภาวะอันสูงสุด ซึ่งแต่ละศาสนาจะใช้ภาษา ชื่อเรียก และสัญลักษณ์ที่ต่างกันออกไป มีเฉพาะคนที่จิตใจคับแคบยึดติดในความเชื่อของตนเองเท่านั้นที่จะมองผู้อื่นด้วยความไม่ยอมรับด้วยความทะนงตน และด้วยความคิดว่าตนเท่านั้นที่ถูกต้อง

เรามาลองจินตนาการกันดูว่า ถ้าคนกลุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยชาย ชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส จีนและอินโดนีเซีย มองดูถ้วยใบหนึ่งอยู่ คนอังกฤษ จะบอกว่า “นี่คือ cup” คนฝรั่งเศสกลับบอกว่า “ไม่ใช่ นี่คือ tasse ต่างหาก” คนจีนจะตอบว่า “คุณผิดทั้งคู่เลย นี่มันคือ pei ต่างหาก” คนอินโดนีเซีย หัวเราะแล้วพูดว่า “พวกคุณนี่เหลวไหลจริงๆ นี่มัน cawan ชัดๆ” เมื่อได้ยินดังนั้น คนอังกฤษก็หยิบพจนานุกรมขึ้นมาเล่มหนึ่งเพื่อยืนยันว่า “ผมจะพิสูจน์ให้พวกคุณดู นี่ไง พจนานุกรมบอกว่า มันคือ cup” คนฝรั่งเศสเถียงทันทีว่า “ถ้าอย่างนั้นพจนานุกรมของคุณก็ผิดแน่ๆ เพราะพจนานุกรมของผมเขียนไว้ชัดเจนว่า มันคือ tasse” คนจีนก็ลุกขึ้นท้วงทันทีว่า “พจนานุกรมของผมบอกว่า มันคือ pei พจนานุกรมของผมอายุเป็นพันๆ ปีแล้ว เก้าแก่กว่าพจนานุกรมของพวกคุณเสียอีก ของผมนี้แหละถูกต้องที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น ภาษาจีนยังมีคนพูดมากที่สุดในโลก เพราะฉะนั้น มันต้องเป็น pei แน่ๆ” ขณะที่คนกลุ่มนี้กำลังถกเถียงกันอย่างรุนแรงอยู่นั้น ก็มีชายคนหนึ่งเดินเข้ามา ยกถ้วยนั้นขึ้นแล้วเติมน้ำในถ้วยจนหมด แล้วพูดว่า “ไม่ว่าคุณจะเรียกมันว่าอะไร cup, tasse, pei หรือ cawan ก็ตาม แต่มันก็มีไว้เพื่อใส่น้ำให้เราดื่ม เพราะฉะนั้น เลิกเถียงกันได้แล้ว มาเติมน้ำดับกระหายกันดีกว่า” นี่คือตัวอย่างของทัศนคติที่พุทธศาสนามีต่อศาสนาอื่น

ถาม คนมักพูดกันว่า ศาสนาทุกศาสนาเหมือนกันหมด ท่านอาจารย์มีความเห็นอย่างไร

ตอบ ความจริงเรื่องของศาสนานั้นเป็นเรื่องที่ละเอียด ลุ่มลึก และมีความเป็นอิสระจากกันมากเกินกว่าที่เราจะมาสรุปลงที่คำพูดง่ายๆ สั้นๆ แบบนั้นได้ สำหรับชาวพุทธอาจมีความเห็นต่อประโยคนี้ว่ามีทั้งผิดและถูกในขณะเดียวกัน ซึ่งก็แล้วแต่ว่าเราจะมองด้านไหน หาก

จะยกตัวอย่างเปรียบเทียบ พุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาเทวนิยม จึงต่างจากศาสนาคริสต์ที่เชื่อในเรื่องพระเจ้า แต่ในคัมภีร์ไบเบิลมีบทหนึ่งที่มีความไพเราะในเนื้อหา มาก ที่กล่าวว่า

"ความรักนั้นต้องอดทนนานและกระทำคุณให้ ความรักไม่อิจฉา ไม่อวดตัว ไม่หยิ่งผยอง ไม่หยาบคายน ไม่คิดเห็นแก่ตนเองฝ่ายเดียว ไม่ฉุนเฉียว ไม่ช่างจดจำความผิด ไม่ชื่นชมยินดีเมื่อประพฤติผิด แต่ชื่นชมยินดีเมื่อประพฤติชอบ ความรักทนได้ทุกอย่างแม้ความผิดของคนอื่นและเชื่อในส่วนดีของเขาอยู่เสมอ และมีความหวังอยู่เสมอ และทนต่อทุกอย่าง"

๑ โครินธ์ ๑๓ ข้อที่ ๔-๗

คำกล่าวนี้ตรงกับคำสอนของพุทธศาสนาทุกประการ ที่สอนว่าไม่ว่าผู้ใดจะมีอำนาจเลิศล้ำประการใด มีความสามารถพิเศษสามารถพยากรณ์อนาคตได้ขนาดไหน มีพลังแห่งศรัทธาเหนืออื่นใด หากปราศจากจิตใจที่ตั้งงาม อำนาจเหล่านั้นก็ไม่มีคามหมายใดๆเลย ถ้าเราจะเปรียบเทียบคำสอนของทั้งสองศาสนาในแง่ของทฤษฎีหรือหลักปรียัติแล้ว ทั้งสองย่อมมีความแตกต่างกันอย่างมาก แต่ถ้าเราจะมองในแง่ของคำสอนที่เป็นจริยธรรม เป็นคุณค่าของจิตใจ และเป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติแล้ว ทั้งสองก็เหมือนกันมาก

ถาม พุทธศาสนามีความเป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่

ตอบ ก่อนจะตอบคำถามนี้ เราน่าจะมาพิจารณาความหมายของคำว่า “วิทยาศาสตร์” กันก่อน พจนานุกรมได้อธิบายคำว่า “วิทยาศาสตร์” ไว้ว่า คือ “ความรู้ที่ได้โดยการสังเกตและค้นคว้าจากการประจักษ์ทางธรรมชาติ แล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ หรือ วิชาที่ค้นคว้าได้หลักฐานและเหตุผลแล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ” มีบางแง่มุมของพระธรรมคำสอนในพุทธศาสนา

ที่ไม่อาจจัดเข้าในคำจำกัดความนี้ได้ แต่เรื่อง *อริยสัจ ๔* ที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนานั้น จัดอยู่ในคำจำกัดความของ “*วิทยาศาสตร์*” ได้ทีเดียว กล่าวคือ *ทุกขอริยสัจ* ซึ่งเป็นอริยสัจประการแรก เป็นสิ่งที่เราสามารถประจักษ์ได้ กำหนดได้ และวัดได้จากประสบการณ์จริง อริยสัจประการที่สอง คือ *สมุทัยสัจ*-เหตุแห่งทุกข์ อธิบายว่าต้นเหตุทั้งหมดของความทุกข์ก็คือ *ตัณหา* ความทะยานอยาก ความยึดติดผูกพัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เราประจักษ์ได้จากประสบการณ์จริงโดยไม่ได้อ้างอิงหลักอภิปรัชญาหรือตำนานเทพนิยายที่เลื่อนลอยใดๆ เลย อริยสัจประการที่สามคือ *นิโรธสัจ*-ความดับทุกข์ ซึ่งมีได้เกิดขึ้นจากการเชื่อมั่นศรัทธาในสิ่งเหนือธรรมชาติ มิได้มาจากการอ้อนวอนร้องขอหรือด้วยการสวดสาธยายมนต์ หากแต่ประจักษ์ชัดได้ว่ามาจากการกำจัดต้นเหตุแห่งทุกข์เสียได้ อริยสัจประการที่สี่ *มรรคสัจ*-หนทางสู่ความดับทุกข์ ซึ่งก็ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคำอธิบายตามหลักอภิปรัชญา หรือตำนานเทพนิยายใดๆ อีกเช่นกัน หากแต่เป็นวิถีทางของการดำเนินชีวิตตามวิถีที่ถูกต้อง

พุทธศาสนาปราศจากความคิดเรื่องพระเจ้า ซึ่งตรงกับความเห็นทางวิทยาศาสตร์ อีกทั้งพุทธศาสนายังได้อธิบายถึงที่มาและการมีอยู่ของจักรวาลในแง่ของกฎธรรมชาติ คำอธิบายเหล่านี้คือด้านที่ตรงกับความหมายของวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนอยู่เสมอว่า อย่าเชื่อโดยไม่พิสูจน์ หรืออย่าเชื่อดังคนมีเดบอด แต่จงตั้งคำถาม จงพิจารณา จงค้นคว้า และในที่สุด จงเชื่อมั่นตามประสบการณ์จริงที่ตนได้ประสบ พระดำรัสนี้ตรงกับความหมายของวิทยาศาสตร์เช่นกัน ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงมีพระดำรัสไว้ในกาลามสูตร ว่า

“มาเถิด กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟัง ตามกันมา อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่า ลือ อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าใจกับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว อย่าปลงใจเชื่อเพราะ มองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้ เป็นครูของเรา กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้น ว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่”

อังคตตรนิกาย ดิกนิบาต เกสุมุตติสูตร (อง. เอกก. ๒๐.๖๖.๑๘๕)

ดังนั้น แม้จะกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาไม่ได้เป็นวิทยาศาสตร์เสีย ทั้งหมด แต่พุทธศาสนาก็เป็นศาสนาที่มีความใกล้เคียงกับวิทยาศาสตร์ ที่สุด และมีความเป็นวิทยาศาสตร์สูงสุดกว่าศาสนาอื่นใดในโลก อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญที่สุดของโลกในศตวรรษที่ ๒๐ ได้ กล่าวถึงพุทธศาสนาไว้ว่า

“ศาสนาของโลกในอนาคตจะเป็นศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับ จักรวาล จะต้องเป็นศาสนาที่อยู่เหนือความคิดเรื่องพระเจ้าและหลีกเลี่ยง หลักคำสอนที่ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ไร้ข้อพิสูจน์หรือความเชื่อตามหลัก เทววิทยา เป็นศาสนาที่เกี่ยวข้องด้วยธรรมชาติกับจิตวิญญาณของความ เป็นมนุษย์ และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการประจักษ์แจ้งในธรรมชาติของ สรรพสิ่ง เป็นศาสนาที่มีความเป็นเอกภาพระหว่างความคิดด้านจิตวิญญาณ และธรรมชาติอย่างแท้จริง พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ต้องด้วยคุณลักษณะ เหล่านี้ครบถ้วน หากจะมีศาสนาใดในโลกที่ตอบสนองความต้องการของ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ ศาสนานั้นก็คือ พุทธศาสนานั้นเอง”

ถาม กระผมได้เคยฟังว่าพุทธศาสนาสอนเรื่องทางสายกลาง คำสอนนี้มีความหมายว่าอย่างไร

ตอบ พระพุทธองค์ได้ตรัสเรียก *อริยมรรคมีองค์ ๘* ไว้อีกชื่อหนึ่งคือ *มัชฌิมาปฏิปทา* ซึ่งมีความหมายว่า ทางสายกลางนั่นเอง ชื่อเรียกและความหมายนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการชี้แนะให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความเข้าใจว่า ไม่เพียงแค่ว่าเราจะเดินตามทางสายนี้เท่านั้น แต่จะต้องเดินตามทางสายนี้อย่างถูกต้องด้วย บางคนอาจปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาของตนอย่างเคร่งครัด ยึดมั่นในกฎเกณฑ์และหลักการจนกลายเป็นความคลั่งศาสนาไป แต่ในพุทธศาสนานั้น ชาวพุทธต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในพระศาสนาด้วยความสมดุล และมีเหตุผล ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เพื่อหลีกเลี่ยงความเคร่งครัดหรือความหย่อนยาน เคยมีคำพังเพยของชาวโรมันว่า “จงมีความพอดีในทุกสิ่ง” คำพังเพยนี้ก็ตรงกับคำสอนของพุทธศาสนาเช่นกัน

ถาม กระผมเคยอ่านพบว่า ที่จริงแล้วพุทธศาสนาก็คือลัทธิหนึ่งของศาสนาฮินดู เป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่

ตอบ ไม่ถูกต้องอย่างแน่นอน พุทธศาสนากับศาสนาฮินดูอาจมีความคล้ายคลึงกันในบางเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำศัพท์ที่ใช้ เช่น คำว่า *กรรม* *สมาธิ* และ *นิพพาน* อีกทั้งศาสนาทั้งสองนี้ยังมีต้นกำเนิดในประเทศอินเดียเหมือนกัน ความพ้องกันในบางเรื่องเช่นนี้จึงเป็นเหตุให้บางคนเข้าใจว่าสองศาสนาที่สอนเรื่องเดียวกัน หรือเป็นศาสนาเดียวกัน แต่ถ้าเราลองพิจารณาดูให้ดีแล้วก็จะพบว่า ในความพ้องกันหรือคล้ายกันนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก และในความคล้ายนั้นก็คล้ายกันอย่างผิวเผินมาก ในพระธรรมคำสอนเบื้องต้นแล้ว ทั้งสองศาสนาแตกต่างกันอย่างชัดเจน

ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดมากก็คือ ศาสนาฮินดูเชื่อในเรื่องพระเจ้า แต่พุทธศาสนาไม่เชื่อเรื่องนี้ คำสอนที่สำคัญทางสังคมเรื่องหนึ่งของฮินดูคือการแบ่งวรรณะ แต่พุทธศาสนาปฏิเสธไม่ยอมรับเรื่องวรรณะ การบูชาบวงสรวงสังเวทเทพเจ้าเพื่อความบริสุทธิ์เป็นพิธีกรรมที่สำคัญของฮินดู ในขณะที่พุทธศาสนาไม่มีพิธีกรรมเหล่านี้ ดังจะเห็นได้ในพระสูตรหลายๆ แห่งที่พระพุทธองค์ตรัสตำหนิหรือปฏิเสธคำสอนของบรรดาพราหมณ์ ซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาฮินดู แม้เหล่าพราหมณ์เองก็ปฏิเสธคำสอนของพระพุทธองค์ด้วยเช่นกัน ดังที่ปรากฏอยู่ในหลายๆ พระสูตร สิ่งเหล่านี้จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้ หากศาสนาทั้งสองนี้เป็นศาสนาเดียวกัน

ถาม แต่พระพุทธเจ้าก็เอาความคิดเรื่องกรรมจากศาสนาฮินดูไปใช้ ใช่หรือไม่

ตอบ จริงอยู่ ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนานั้นสอนเรื่องกรรมและการเกิดใหม่เหมือนกัน แต่คำสอนของทั้งสองศาสนาก็แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ตัวอย่างที่ชัดเจนมากคือ ขณะที่ฮินดูสอนว่า กรรม เป็นตัวกำหนดชีวิตของมนุษย์ พุทธศาสนาสอนว่า กรรม เป็นเพียงปัจจัยหรือเงื่อนไขหนึ่งของชีวิตเท่านั้น ในขณะที่ฮินดูเชื่อเรื่องการมีวิญญาณนรีนทร์ที่เรียกว่า “อาตมัน” ที่เกิดใหม่จากภพนี้ไปภพหน้า พุทธศาสนาปฏิเสธความคิดนี้อย่างสิ้นเชิง เพราะพุทธศาสนาไม่เชื่อในการมีอยู่ของวิญญาณที่เป็นตัวตนถาวรซึ่งล่องลอยไปเกิดใหม่ หากแต่เชื่อในเรื่องของการสืบต่อของนามธรรมหรือจิตที่นำไปสู่การเกิดใหม่ในภพต่อไป

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อยเท่านั้น ที่แสดงให้เห็นว่าฮินดูกับพุทธศาสนานั้นสอนต่างกันในเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ แต่ถึงกระนั้น หากสมมุติว่าทั้งสองศาสนาจะสอนเรื่องเดียวกัน คิดและ

เชื่อเหมือนกัน ก็มีได้หมายความว่าพระพุทธรเจ้าได้ทรงลอกเลียนความคิดของฮินดูมา เพราะบางครั้งคนสองคนอาจค้นพบความจริงในเรื่องเดียวกันหรือได้บทสรุปของการศึกษาบางเรื่องได้เหมือนกัน โดยที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนก็ได้

เรื่องแบบนี้เคยมีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น เรื่องวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ในปี ค.ศ. ๑๘๕๘ หลังจากที่ชาร์ลส์ ดาร์วินได้เผยแพร่ทฤษฎีที่สำคัญของท่านในหนังสือชื่อ *กำเนิดสปีชีส์* (The Origin of the Species) ก็ได้พบว่ามีนักวิทยาศาสตร์อีกผู้หนึ่งชื่อ อัลเฟรด รัสเซล วอลเลซ ก็ได้ค้นพบทฤษฎีเดียวกันนี้ ทั้งสองท่านไม่เคยรู้จักกันมาก่อนและไม่ได้ลอกเลียนความคิดของกันและกันด้วย แต่ทั้งสองท่านต่างก็ศึกษาปรากฏการณ์เดียวกัน จึงได้บทสรุปที่เหมือนกัน

ดังนั้น แม้ว่าทั้งฮินดูและพุทธศาสนาจะสอนเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการลอกเลียนแบบกัน อันที่จริงแล้ว ทั้งสองศาสนาก็หาได้สอนเหมือนกัน เพียงแต่มีศัพท์ที่พ้องกันบ้าง ทั้งสองศาสนามีความรู้งี้แจ้งโดยผ่านการเจริญสมาธิเหมือนกัน แต่นักบวชฮินดูอธิบายเรื่องกรรมและการเกิดใหม่อย่างค่อนข้างเลื่อนลอย จนกระทั่งต่อมาภายหลังเมื่อมีพุทธศาสนาอุบัติเกิดขึ้นแล้ว พระพุทธองค์จึงได้ทรงอธิบายเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดได้สมบูรณ์และถูกต้องแม่นยำกว่า

๒. หลักคำสอนพื้นฐาน ในพุทธศาสนา

ถาม   อะไรคือคำสอนหลักในพุทธศาสนา

ตอบ   คำสอนทั้งหลายในพุทธศาสนารวมลงได้ที่อริยสัจ ๔ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงเปรียบว่าเป็นดังคัมของล้อรถ ที่ชื่อว่า “อริยะ” เพราะมีเฉพาะพระอริยะเท่านั้นที่เข้าใจธรรมนี้หรือเป็นธรรมของพระอริยะ ที่ชื่อว่า “สัจจะ” หรือความจริง เพราะเป็นธรรมที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ที่ชื่อว่า “๔ “ เพราะมี ๔ ประการ

ถาม อริยสังขการแรกคืออะไร

ตอบ อริยสังขการแรก ได้แก่ ชีวิตคือทุกข์ การมีชีวิตอยู่คือความทุกข์ ไม่มีชีวิตใดที่เกิดแล้วไม่พบความทุกข์เลย ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์ทางกายหรือความทุกข์ทางใจ เรามักประสบกับความทุกข์ทางกายอยู่เสมอๆ เช่น ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความบาดเจ็บ ความเหนื่อยล้า ความแก่ชรา และในที่สุดก็คือความตาย นอกจากนี้เรายังประสบความทุกข์ทางใจด้วย เช่น ความเหงาว่าเหว ความคับข้องใจ ความกลัว ความละอาย ความผิดหวัง ความโกรธ ความเศร้าโศกเสียใจ เป็นต้น

ถาม คำสอนแบบนี้ไม่เป็นการมองโลกในแง่ร้ายไปหน่อยหรือ

ตอบ พจนานุกรมจำกัดความคำว่า “การมองโลกในแง่ร้าย” ไว้ว่า เป็น “ความคุ้นเคยที่จะคิดว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นสิ่งที่ไม่ดีเสมอ” หรือ “ความเชื่อว่าความชั่วร้ายมีอำนาจมากกว่าความดี” พุทธศาสนาไม่เคยสอนให้คิดทั้งสองแบบนี้ อีกทั้งไม่ได้ปฏิเสธว่าความสุขมีอยู่จริง แต่พุทธศาสนาสอนหลักง่ายๆ ว่า การมีชีวิตอยู่ คือการต้องประสบกับความทุกข์ทางกายและทางใจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นความจริงที่เห็นได้ชัดเจนจนไม่มีผู้ใดปฏิเสธได้ ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนาจึงไม่ใช่ศาสนาที่มองโลกในแง่ร้ายแต่อย่างใด หากแต่สอนให้เราเผชิญหน้ากับความจริงแท้ของชีวิต อันเป็นประสบการณ์ชีวิตที่เราต้องพบโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เราทุกคนก็ตระหนักความจริงข้อนี้ได้ดีโดยผ่านประสบการณ์จริงของเราเอง และต่างก็พยายามแสวงหาหนทางที่จะเอาชนะความทุกข์นี้ให้ได้ พุทธศาสนาจึงชี้ตรงลงไปที่หัวใจสำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาของทุกข์ชีวิต คือความทุกข์และวิธีที่จะพ้นจากทุกข์นั้น

ถาม *อริยสัจประการที่สองคืออะไร*

ตอบ อริยสัจประการที่สองคือ *ตัณหา-ความทะยานอยาก* อันเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง หากเราพิจารณาถึงความทุกข์ทางใจก็จะเห็นได้ง่ายๆ ว่า ต้นเหตุของทุกข์ใจนั้นมีสาเหตุมาจากตัณหาหรือความอยากนั่นเอง เช่น เมื่อเราอยากได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วไม่ได้สิ่งนั้น เราก็รู้สึกผิดหวังเดือดร้อนใจ หากเราตั้งความหวังไว้ที่คนใดคนหนึ่ง แต่เขาก็กลับไม่เป็นอย่างที่เราหวัง เราก็เป็นทุกข์และโกรธเคือง หากเราหวังจะเป็นที่รักของใครคนใดคนหนึ่ง แต่กลับไม่เป็นเช่นนั้น เราย่อมรู้สึกเจ็บปวดใจ หรือแม้บางครั้งเราจะได้รับสิ่งที่คาดหวัง แต่สิ่งนั้นก็ใช่ว่าจะนำความสุขมาให้เสมอไป เพราะความพึงพอใจกับสิ่งที่ได้มาไม่ได้ยั่งยืนเลย กลับมีความเบื่อหน่ายเข้ามาแทนที่ หรือบางครั้งก็หมดความสนใจไปแล้ว และหันไปสนใจอยากได้สิ่งอื่นต่อไป

อริยสัจประการที่สองนี้จึงสอนว่า การได้สิ่งที่ปรารถนาหาใช่หลักประกันว่า เราจะมีความสุขเพราะสิ่งนั้น อีกทั้งยังสอนว่า แทนที่จะต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้สิ่งที่ปรารถนา มา เราควรพยายามลดทอนกำลังของความทะยานอยากให้เบาบางลง ความทะยานอยากหรือตัณหาตัวเองที่เป็นอุปสรรคขัดขวางความพอใจในสิ่งที่มีและความสุขของเราเอง

ถาม *ถ้าอย่างนั้น ความอยากหรือตัณหานำไปสู่ความทุกข์ทางกายได้อย่างไร*

ตอบ ความทะยานอยาก ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของเรา รวมทั้งความพอใจที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปในภพหน้า เป็นพลังผลักดันรุนแรงที่นำไปสู่บุคคลทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนี้ เมื่อเราเกิดใหม่ในภพชาติต่างๆ เราก็ต้องมี

ร่างกายใหม่อีก ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ภายของเรานั้นเป็นสภาพที่อ่อนไหว ต่อความเจ็บไข้หรือความบาดเจ็บอันตรายต่างๆ ภายหรือรูปนี้ยังเหนียว ล้าได้จากการทำงาน มีสภาพแก่ชราและต้องแตกสลายหรือตายไปในที่สุด ด้วยเหตุนี้เอง *ตัณหา*-ความทะยานอยาก จึงนำมาซึ่งความทุกข์ ทางกายเพราะเป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง

ถาม ที่ท่านอาจารย์กล่าวมานั้นก็ฟังดูดีมีเหตุผล แต่ถ้าเรา หยุดความอยากได้ อยากมีทุกสิ่งทุกอย่าง ก็จะไม่สามารถประสบ ความสำเร็จอะไรได้เลยในชีวิต

ตอบ คำกล่าวนี้ก็นับว่าถูกอยู่ แต่พระพุทธองค์ตรัสว่า *ตัณหา* ความทะยานอยาก ความไม่พอใจในสิ่งที่ตนมี รวมทั้งความอยากอัน ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์เราล้วนเป็นต้นเหตุของความทุกข์ เราจึงควร หลีกเลียงความทะยานอยากเหล่านี้เสีย พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนให้เรา รู้จักแยกแยะความแตกต่างระหว่างความจำเป็นกับความทะยานอยาก รวมทั้งรู้จักที่จะพากเพียรพยายามแสวงหาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ แต่ก็พยายามลดทอนกำลังของความทะยานอยากให้เบาบางลงด้วยในขณะ เดียวกัน พระพุทธองค์ตรัสว่า ความจำเป็นหรือสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตเรานั้น ยังมีวันสมบูรณ์ขึ้นมาหรือเกิดความพอเพียงได้ แต่เราจะไม่มีวันถมความ ทะยานอยากให้เต็มได้ เปรียบได้กับหลุมพรางที่ปราศจากก้นบึ้ง เรามี สิ่งจำเป็นในชีวิตที่ควรแสวงหาเพื่อการดำรงอยู่ ซึ่งจะหามาได้ด้วย ความ พียร แต่ความอยากได้ใคร่มีเกินความจำเป็นต่างหากที่เราควรลดทอน กำลังของมันลง กระนั้นก็ตาม เราควรถามตัวเองว่า อะไรคือวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายในชีวิตของเรา ความอยากได้ไม่มีที่สิ้นสุด หรือความสันโดษ พอเพียงและความสุขที่เกิดจากความพอเพียงนั้น

ถาม ท่านอาจารย์กล่าวถึงเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏ มีข้อพิสูจน์อย่างใดหรือไม่ที่จะสนับสนุนคำกล่าวนั้น

ตอบ ตัวอย่างในเรื่องนี้มีอยู่มากมาย แต่จะขอพูดเรื่องนี้นั้นในตอนต่อไป

ถาม อริยสังขการที่สามคืออะไร

ตอบ อริยสังขการที่สาม คือ หนทางแห่งความดับทุกข์ และบรรลุความสุขนั้นมีอยู่ อริยสังขการนี้ถือว่าเป็นอริยสังขที่สำคัญที่สุดใน ๔ ประการ เพราะในอริยสังขอันนี้พระพุทธองค์ตรัสย้ำเพื่อให้เรามั่นใจว่าความสุขที่แท้และความพอใจในสิ่งที่ตนมีนั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริงซึ่งเราสามารถบรรลุได้ เมื่อเรากำจัดต้นเหตุนั้นหายอยากที่ไร้ประโยชน์ไปได้ และเรียนรู้ที่จะอยู่กับปัจจุบันขณะ เพลิดเพลินกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตด้วยความสงบเย็น เผชิญหน้ากับปัญหาของชีวิตอย่างอดทนและกล้าหาญ โดยปราศจากความกลัว โกรธ และเกลียดชัง เราก็จะอยู่อย่างมีความสุขและเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวง และเมื่อนั้นเองที่เราจะมีชีวิตอยู่อย่างบริบูรณ์ เพราะจะไม่ถูกต้นเหตุครอบงำให้ดิ้นรนชวนชวายเป็นสนองตอบความเห็นแก่ตัวของเรามากต่อไป เราจะพบว่าเรากลับมีเวลาเหลือเพื่อที่จะช่วยเหลือแก่ผู้อื่น สภาวะนี้เองที่เรียกว่า พระนิพพาน

ถาม นิพพานคืออะไร อยู่ที่ไหน

ตอบ พระนิพพานเป็นมิติที่อยู่เหนือกาลเวลาและสถานที่ ดังนั้น การอธิบายหรือแม้จะนึกถึงคำว่า “นิพพาน” จึงไม่ใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ภาษาพูดหรือความนึกคิดนั้นเหมาะที่จะใช้อธิบาย

มิตีที่อยู่ภายใต้กาลเวลาและสถานที่เท่านั้น แต่พระนิพพานเป็นสภาวะที่อยู่เหนือกาลเวลา ไร้ความเปลี่ยนแปลง ไร้ความเสื่อมใดๆ จึงปราศจากความแก่และความตาย พระนิพพานจึงเที่ยงแท้ถาวรเป็นอนันตกาล พระนิพพานยังเป็นสภาวะที่อยู่เหนืออาณาเขตหรือสถานที่ เป็นสภาวะที่ไร้ขอบเขต ไร้เหตุกำเนิด ไร้อดีตตัตวตน พระนิพพานจึงไม่มีขอบเขตสิ้นสุด พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงพระนิพพานว่า เป็นประสบการณ์แห่งความสุขอย่างยิ่ง โดยมีพระดำรัสว่า

“พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”

ชุตทกนิกาย ธรรมบท (พ. ธ. ๒๕.๒๐๔.๕๓)

ถาม มีข้อพิสูจน์ใดบ้างใหม่ว่ามีอยู่จริง

ตอบ ไม่มี แต่การมีอยู่ของพระนิพพานนั้น เรารู้ได้ด้วยการอนุมานรู้ ถ้าเรายอมรับว่ามีกาลเวลาและสถานที่นี้มีอยู่ ซึ่งก็หมายถึงโลกที่เราอาศัยอยู่นี่เอง เราก็สามารถอนุมานรู้ได้อีกว่า มิตีที่อยู่นอกเหนือกาลเวลาและสถานที่ก็อาจมีอยู่ด้วยเช่นกัน ซึ่งก็คือพระนิพพานนั่นเอง แม้เราจะไม่สามารถพิสูจน์การมีอยู่ของนิพพานได้ แต่เรามีพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง จักไม่มี ในโลกนี้ก็จะไม่ปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ ฉะนั้น จึงปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว”

ชุตทกนิกาย อุทาน (พ. อ. ๒๕.๗๓.๒๑๓)

เราจะรู้ได้ เข้าใจได้ ก็ต่อเมื่อเราได้บรรลุพระนิพพานด้วยตนเอง แล้วเท่านั้น แต่เมื่อเวลานั้นยังมาไม่ถึง เราก็พึงพากเพียรปฏิบัติเพื่อให้เกิดการประจักษ์แจ้งนั้นต่อไป

ถาม อริยสังขการที่สี่คืออะไร

ตอบ อริยสังขการที่สี่คือหนทางสู่ความดับทุกข์ หนทางนี้เรียกว่า *อริยมรรคมีองค์ ๘* ซึ่งประกอบด้วย ความเห็นชอบ(*สัมมาทิฏฐิ*) ความดำริชอบ(*สัมมาสังกัปปะ*) การกล่าววาจาชอบ(*สัมมาวาจา*) การกระทำชอบ(*สัมมากัมมันตะ*) การประกอบอาชีพชอบ(*สัมมาอาชีวะ*) ความเพียรชอบ(*สัมมาวายามะ*) การระลึกรู้ชอบ(*สัมมาสติ*) และความตั้งมั่นชอบ(*สัมมาสมาธิ*) ชาวพุทธพึงดำเนินชีวิตไปตามหนทางแห่ง *อริยมรรคมีองค์ ๘* นี้ จนกว่าจะเข้าถึงความบริสุทธิ์บริบูรณ์ เราจะสังเกตได้ว่าหนทาง *อริยมรรค* แต่ละขั้นได้ครอบคลุมทุกแง่มุมของชีวิตไว้อย่างครบถ้วน ทั้งด้านปัญญา ด้านศีลธรรม ด้านสังคมกับเศรษฐศาสตร์ และด้านจิตใจ ดังนั้น จึงประกอบไปด้วยทุกประการที่มนุษย์พึงดำเนินตามเพื่อการมีชีวิตที่เปี่ยมคุณค่าและพัฒนาจิตใจสู่ความพ้นทุกข์

๓. พุทธศาสนา กับความเชื่อเรื่องพระเจ้า

ถาม ชาวพุทธเชื่อเรื่องพระเจ้าไหม

ตอบ พวกเราชาวพุทธไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า คำอธิบายเรื่องนี้มีเหตุหลายประการ ประการแรก พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องนี้ว่า ความเชื่อในทางศาสนาต่างๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่องพระเจ้านั้น มีที่มาจากความกลัวและความวิตกกังวลเป็นเหตุ ซึ่งคำสอนนี้ตรงกับข้อสรุปทางวิชาการของนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาในสมัยปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงมีพระดำรัสว่า

“คนเป็นจำนวนมาก เมื่อภัยมาถึงตัว พวกเขายึดเอาสิ่งต่างๆ เป็นที่พึ่ง อาทิ ภูเขา ป่าไม้ สวน ต้นไม้ และเจดีย์”

ขุททกนิกาย ธรรมบท (ขุ. ๕. ๒๕.๑๘๘.๕๐)

มนุษย์ในยุคดึกดำบรรพ์ต้องดำรงชีพอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยอันตรายและความโหดร้ายนานาชนิด มีทั้งความกลัวสัตว์ร้ายต่างๆ กลัวจะหาอาหารได้ไม่เพียงพอกับการยังชีพ กลัวโรคภัยไข้เจ็บกับการบาดเจ็บต่างๆ กลัวปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พายุร้าย ฟ้าผ่า ภูเขาไฟระเบิด เมื่อมนุษย์เห็นว่าชีวิตไม่มั่นคงปลอดภัย จึงก่อกำเนิดความคิดเรื่องพระเจ้า ขึ้นมาสนองตอบความรู้สึกเหล่านี้ ยามที่ชีวิตเป็นสุข พระเจ้าก็เป็นความมั่นคงทางใจ ยามที่ชีวิตตกอยู่ในภัยอันตราย พระเจ้าก็เป็นกำลังใจให้เดินหน้าต่อ และยามที่สถานการณ์ทั้งหลายไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง พระเจ้าก็เป็นเครื่องปลอบประโลมใจ แม้ทุกวันนี้เรายังพบเห็นอยู่เสมอว่า ยามใดที่มนุษย์ประสบวิกฤติที่รุนแรงหรือภัยพิบัติต่างๆ ในยามนั้นมนุษย์มักจะหันไปหาที่พึ่งทางศาสนา เราจึงมักได้ยินผู้ที่ศรัทธาในพระเจ้ากล่าวอยู่เสมอว่า ศรัทธาในพระเจ้าช่วยให้พวกเขามีกำลังใจ มีเรี่ยวแรงที่จะลุกขึ้นต่อสู้กับชีวิตต่อไป พวกเขาเชื่อมั่นในพระเจ้าของเขามาก ด้วยเหตุนี้เอง ยามใดที่มีทุกข์ เขาจึงสวดอ้อนวอนร้องขอต่อพระองค์ และเชื่อมั่นว่าการสวดอ้อนวอนของเขาจะได้รับการตอบสนองจากพระเจ้า

คำกล่าวเหล่านี้เป็นเครื่องสนับสนุนพระพุทธดำรัสได้เป็นอย่างดี คือว่า ความเชื่อเรื่องพระเจ้าเกิดขึ้นเพราะความกลัวและความขัดข้องใจ ยามต้องเผชิญอุปสรรค พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้เราพยายามเรียนรู้จักความกลัวต่างๆ ของเราเอง และพยายามลดความทะยานอยากให้เบาบางลง ยามที่เราประสพกับสิ่งที่บังคับบัญชาให้เป็นไปตามใจของเราไม่ได้ ก็ทรงสอนให้ยอมรับความจริงนั้นอย่างสงบและกล้าหาญ พระองค์ทรงสั่งสอนให้เราเข้าใจชีวิตอย่างมีเหตุผล แทนที่จะอยู่กับความกลัวหรือความเชื่อที่ไร้เหตุผล

ประการที่สอง พระพุทธองค์ไม่ทรงเชื่อเรื่องพระเจ้า เพราะความคิดนี้ปราศจากข้อพิสูจน์ที่ชัดเจน หลายนๆ ศาสนาที่เป็นเทวนิยมได้กล่าวอ้างว่า ตนเท่านั้นที่ได้รับคำสั่งสอนโดยตรงจากพระเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์ของตน และตนเท่านั้นที่เข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของพระเจ้า ทั้งยังอ้างว่าพระเจ้าของตนเท่านั้นที่จริงแท้แน่นอน พระเจ้าของคนอื่นไม่มีอยู่จริง บ้างก็กล่าวว่าพระเจ้าเป็นเพศชาย บ้างก็ว่าเป็นเพศหญิง หรือบ้างก็ว่าพระเจ้าไม่มีเพศ บางศาสนามีความพอใจและยึดมั่นอย่างยิ่งวดในหลักฐานที่ตนกล่าวอ้างถึงการมีอยู่ของพระเจ้าของตน พร้อมๆ กันก็ปฏิเสธหลักฐานที่ผู้อื่นกล่าวอ้างถึงการมีอยู่ของพระเจ้าของเขา ก็เป็นเรื่องน่าแปลกที่ความพยายามจะอธิบายความมีอยู่ของพระเจ้าด้วยอุบายอันชาญฉลาดต่างๆ นานามาตลอดนับศตวรรษจวบจนบัดนี้ แต่ก็ยังไม่ใครหาหลักฐานที่หนักแน่นมั่นคงและสมบูรณ์พอที่จะพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าได้อย่างแท้จริง สำหรับชาวพุทธแล้ว เรายังไม่เชื่อจนกว่าจะมีข้อพิสูจน์ที่แน่ชัด

ประการที่สาม พระพุทธองค์ไม่ทรงเชื่อเรื่องพระเจ้าเพราะทรงเห็นว่าความเชื่อนี้ไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใดสำหรับการจะพ้นทุกข์ บางคนกล่าวว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าเป็นสิ่งจำเป็นเพื่ออธิบายต้นกำเนิดแห่งชีวิตและจักรวาล แต่วิทยาศาสตร์ก็ประสบความสำเร็จในการอธิบายกำเนิดของจักรวาลได้แล้วโดยไม่ต้องมีความเชื่อเรื่องพระเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้องเลย บางคนกล่าวว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างความหมายและความสุขให้ชีวิต แต่ในความเป็นจริงแล้ว แม้ว่าเราจะไม่นับรวมชาวพุทธเข้าไปด้วย ก็ยังมีผู้คนนับล้านๆ ที่ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าเลย หรือมีความคิดเป็นอิสระ พวกเขาก็ยังคงใช้ชีวิตอย่างมีความสุข อยู่อย่างมีความหมายและเป็นประโยชน์ โดยไม่ต้องเชื่อเรื่องพระเจ้าเลย บ้างก็กล่าวว่าความเชื่อในพละนาภาพของพระเจ้าเป็นเรื่องจำเป็น เพราะเป็นพลังให้

มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ ในเมื่อมนุษย์มีจิตใจอ่อนแอเป็นพื้นฐาน ในชีวิตจริง เรากลับพบว่า มีคนจำนวนไม่น้อยเลยที่ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ และสามารถผ่านพ้นปัญหาไปได้ด้วยดี ไม่ว่าจะด้วยความพิการ ความบกพร่องในสมรรถภาพบางอย่างหรือปัญหาชีวิตที่หนักหน่วง และประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยความวิริยะอุตสาหะ ไม่ย่อท้อ ด้วยพลังใจของตนเองล้วนๆ โดยปราศจากความเชื่อในพระเจ้า

บางคนก็กล่าวว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อช่วยให้มนุษย์รอดพ้นจากภัยหรือจากบาป เหตุผลนี้จะใช้ได้ก็ต่อเมื่อเราเชื่อว่าชีวิตจะต้องมีพระเจ้าผู้ช่วยให้รอดหรือต้องหวังพึ่งสิ่งภายนอก แต่ชาวพุทธไม่ยอมรับความเชื่อแบบนี้ จากประสบการณ์ตรงของพระพุทธองค์ พระองค์ทรงพบว่า มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพที่จะชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ได้ และเปี่ยมด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาความรักความปรารถนาดี ความกรุณาสงสารต่อสรรพสัตว์ และความเข้าใจชีวิตได้อย่างถูกต้องบริบูรณ์ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า แทนที่จะไปมองหาโลกสวรรค์ในอนาคต เราควรจะหันมาใส่ใจเรื่องการพัฒนาจิตใจของเราในปัจจุบัน ทรงกระตุ้นเตือนพวกเราให้ค้นหาทางออกจากปัญหาด้วยการเริ่มทำความเข้าใจตนเอง มากกว่าจะอ่อนวอนขอความช่วยเหลือจากสิ่งภายนอก

ถาม หากไม่มีพระเจ้าซึ่งเป็นพระเจ้าผู้สร้างแล้ว จักรวาลนี้เกิดปรากฏขึ้นมาได้อย่างไร

ตอบ ทุกๆ ศาสนาต่างก็มีตำนาน มีเรื่องเล่า ที่พยายามจะตอบคำถามนี้ไปต่างๆ กัน ตำนานเหล่านี้อาจใช้ได้ผลในอดีตกาล แต่ขณะนี้เป็นศตวรรษที่ ๒๑ แล้ว และเป็นยุคที่วิชาฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ และธรณีวิทยา เจริญรุ่งเรืองรุดหน้าไปมากแล้ว เมื่อมีข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่

ตำนานเหล่านั้นก็หมดความหมาย การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ได้อธิบาย
กำเนิดของจักรวาลได้แล้ว โดยไม่มีการกล่าวอ้างถึงพระเจ้าแต่อย่างใด

ถาม พระพุทธเจ้าตรัสถึงกำเนิดของจักรวาลว่าอย่างไร

ตอบ คำถามนี้น่าสนใจมาก เพราะคำอธิบายเรื่องกำเนิดจักรวาล
ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้นั้นใกล้เคียงกับความเห็นของนักวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน
มาก ใน*อัคคัณฺฐสูตร* พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายว่า จักรวาลหนึ่งตั้ง
ขึ้นและถูกทำลายไป เข้าถึงความเสื่อมสลาย หลังจากนั้นจึงค่อยๆ มี
วิวัฒนาการขึ้นมาใหม่ จนกลายเป็นจักรวาลที่เรารู้จักกันนี้ซึ่งมีอายุ
ยาวนานนับล้านๆ ปี จนประมาณมิได้ ชีวิตเริ่มก่อตัวครั้งแรกขึ้นที่
ผิวน้ำก่อน จากนั้นจึงวิวัฒนาการมาอีกแสนนาน จนกลายเป็นสภาพจาก
ชีวิตที่เป็นสัตว์เซลล์เดียว พัฒนามาเป็นสัตว์หลากหลายชนิดที่ปรากฏ
อยู่ในปัจจุบันนี้ กระบวนการเหล่านี้ยาวนานมากจนไม่อาจสาวกลับไป
หาต้นกำเนิดได้และไม่อาจหาปลายทางพบ เพราะเป็นวงจรที่ดำเนินไป
ตามสภาพของเหตุปัจจัยตามธรรมชาติ

ถาม ท่านอาจารย์กล่าวว่าไม่มีข้อพิสูจน์ว่าพระเจ้ามีอยู่จริง
แต่ถ้าเช่นนั้นแล้วเรื่องอัศจรรย์หรือปาฏิหาริย์ทั้งหลายที่มีปรากฏอยู่
ท่านจะอธิบายว่าอย่างไร

ตอบ หลายท่านเชื่อว่าเรื่องอัศจรรย์หรือปาฏิหาริย์เหล่านั้นเป็น
ข้อพิสูจน์ว่าพระเจ้ามีอยู่จริง หลายครั้งที่เราเคยได้ยินผู้กล่าวอ้างถึงการ
รักษาโรคที่หายได้ด้วยปาฏิหาริย์ แต่เรื่องเหล่านั้นกลับไม่เคยได้รับการ
ยืนยันจากแพทย์หรือได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ บางครั้งเราก็ได้
ยินคนเล่าว่า ผู้นั้นผู้นี้รอดชีวิตมาได้จากอุบัติเหตุหรือภัยพิบัติต่างๆ ราว

ปาฏิหาริย์ แต่ก็ยังเป็นเพียงเรื่องเล่าขานต่อๆ กันมา อาตมายังไม่เคยได้
ประสบพบเห็นเรื่องปาฏิหาริย์เหล่านั้นมาปรากฏตรงหน้าสักครั้ง บางครั้ง
ก็มีคนเล่าลือให้ฟังว่า การสวดอ้อนวอนของผู้ที่ผู้สามารถรักษาร่างกาย
หรืออวัยวะบางส่วนที่อ่อนแรงให้กลับมีกำลังได้เหมือนเดิม แต่เราก็ไม่เคย
ได้เห็นการวิจิตรจากแพทย์หรือจากฟิล์มเอ็กซเรย์ใดๆ เพื่อรับรองคำกล่าว
นั้นๆ การกล่าวอ้าง เรื่องเล่ากันมา หรือข่าวลือต่างๆ เหล่านี้มีได้มีหลักฐาน
มั่นคงพอจะพิสูจน์ว่าปาฏิหาริย์มีจริง

กระนั้นก็ตาม บางครั้งเรื่องแปลกๆ หรือปรากฏการณ์พิเศษที่
ยากจะอธิบายก็อาจเกิดขึ้นได้จริง แต่การที่เราไม่สามารถอธิบายเรื่องเล่า
นั้นได้ ก็ไม่ควรจะเป็นสาเหตุให้เชื่อได้ว่าพระเจ้ามีจริง เพราะการที่เราไม่
สามารถอธิบายได้นั้นเป็นเพียงเพราะความรู้ของเรายังไม่สมบูรณ์พอที่จะ
เข้าใจเรื่องเหล่านั้นได้ต่างหาก ในอดีต เมื่อนุซัยยังไม่มียารักษาโรคที่ทันสมัย
เช่นทุกวันนี้ เราเชื่อว่าโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ เกิดขึ้นมาเพราะพระเจ้าส่งมา
เป็นการลงโทษมนุษย์ แต่ปัจจุบันนี้เราเข้าใจแล้วว่าสาเหตุของโรคคืออะไร
และเมื่อเราเป็นไข้ เราก็รับประทานยาเพื่อรักษาโรคนั้น ในอนาคตหากเรา
มีความรู้มากพอที่จะค้นพบมากกว่านี้ เราก็อาจจะเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ
ที่เราไม่สามารถอธิบายได้ในวันนี้ก็เป็นได้ อาทิเช่น อะไรคือเหตุเกิดของ
เชื้อโรค หรือโรคบางโรคเกิดจากอะไร เป็นต้น

ถาม ในเมื่อมีคนจำนวนมากเหลือเกินที่เชื่อเรื่องการเมืองอยู่ของ
พระเจ้า มันก็น่าจะเป็นความจริง

ตอบ ไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะอดีตที่ผ่านมา
ในยุคหนึ่งมนุษย์ทุกคนเชื่อว่าโลกแบน แต่ในที่สุดก็พบว่าเราเข้าใจผิดมา
โดยตลอด การที่มีคนจำนวนมากเชื่อเรื่องบางเรื่องไม่ได้หมายความว่าเรื่อง

นั่นจะเป็นเรื่องจริงเสมอไป และไม่สามารถจะทำให้เรื่องนั้นกลายเป็นเรื่องจริงขึ้นมาได้ การตรวจสอบข้อเท็จจริงและหลักฐานที่ปรากฏอยู่เท่านั้นคือหนทางที่จะพิสูจน์ว่าเรื่องใดเป็นเรื่องจริง

ถาม เมื่อชาวพุทธไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า แล้วชาวพุทธเชื่อเรื่องอะไรกันเล่า

ตอบ ชาวพุทธเราไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้า แต่เชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ เราเชื่อว่าทุกชีวิตมีค่าและมีความสำคัญ และเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนให้เข้าถึงความเป็นพุทธะ คือ ความเป็นบุคคลผู้เลิศ เราเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะฟันฝ่าความหลงความไม่รู้ของตน จนมีปัญญาประจักษ์แจ้งในสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เราเชื่อว่าความเกลียดชัง ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาท และความอิจฉาริษยา แทนที่ได้ด้วยความรัก ความอดทนอดกลั้น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความปรารถนาดี เราเชื่อว่าหนทางเหล่านี้อยู่ใกล้แค่เอื้อม ขอเพียงแต่มนุษย์จะพากเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด โดยความอุปลักษณ์แนะนำจากกัลยาณมิตรชาวพุทธ และโดยการดำเนินตามรอยพระบาทแห่งพระพุทธองค์ ดังพระพุทธดำรัสว่า

“เราต้องพึ่งตัวเราเอง คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ จริ่งอยู่ บุคคลผู้ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งที่ได้แสนยาก”

ชุตทกนิกาย ธรรมบท (ขุ. ๓. ๒๕.๑๖๐.๔๕)

๔. ศิล ๕

ถาม ศาสนาอื่นๆ มีคำสอนว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ โดยได้คำสั่งสอนนั้นมาจากคัมภีร์ทางศาสนาที่มาจากพระเจ้า แต่เมื่อชาวพุทธไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า ชาวพุทธจะรู้ได้อย่างไรว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรคือมาตรฐานของคำว่าถูกหรือผิดของชาวพุทธ

ตอบ ความคิด คำพูด หรือการกระทำใดก็ตามที่มีเหตุมาจากความโลภ ความโกรธ และความหลง ที่จะนำเราออกไปจากหนทางสู่พระนิพพาน ความคิด คำพูด และการกระทำเหล่านั้นเป็นสิ่งผิด ในทำนองเดียวกัน ความคิด คำพูด หรือการกระทำใดก็ตามที่เป็นไปในการให้ทาน การเอื้อความรักความปรารถนาดี และเป็นไปเพื่อปัญญานำเข้าสู่หนทางแห่งพระนิพพาน ความคิด คำพูดและการกระทำเหล่านั้นเป็นสิ่งถูก ในศาสนาที่เป็นเทวนิยมนั้น สิ่งที่ถูกหรือผิดถูกกำหนดมา

จากผู้อื่น ศาสนิกชนเพียงแค่ดำเนินตามที่มีผู้บอกเขาเท่านั้น แต่ในพุทธ-ศาสนาที่มีมนุษย์เป็นหลักนั้น การจะรู้ว่าอะไรถูกอะไรควรต้องมาจากการพัฒนาสติและปัญญาของตนเองเท่านั้น ศีลธรรมหรือจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจที่ถูกต้องย่อมมีความมั่นคงมากกว่าศีลธรรมที่เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำสอนของผู้อื่น ดังนั้น การจะรู้ว่าอะไรควรหรือไม่ควร สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ชาวพุทธมีหลักในการพิจารณา ๓ ประการ คือ เจตนา-ความตั้งใจในการกระทำนั้น ผลจากการกระทำที่มีต่อตนเอง และผลที่จะมีต่อผู้อื่น หากเจตนาหรือความตั้งใจนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมีใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ความรักปรารถนาดี และความมีปัญญา หากสิ่งที่ทำนั้นสนับสนุนให้เราใจเอื้อเพื่อมากขึ้น มีความรักปรารถนาดีมากขึ้น และมีปัญญามากขึ้น และหากการกระทำนั้นช่วยเกื้อหนุนให้ผู้อื่นมีใจเอื้อเพื่อ มีความรักปรารถนาดี และมีปัญญามากขึ้น การกระทำนั้นก็ เป็นกุศล เป็นสิ่งดีที่สมควรกระทำ และเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม

หลักการเหล่านี้ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยลงไปอีก เช่น บางครั้งเราอาจกระทำการอย่างหนึ่งด้วยความตั้งใจหรือด้วยเจตนาที่ดี แต่สิ่งนั้นอาจไม่ส่งผลดีต่อผู้ใดเลยแม้แต่ตัวเราเอง หรือ บางครั้งเจตนาของเราอาจจะไม่ดี แต่การกระทำนั้นกลับเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือ แม้บางครั้งเจตนาของเราอาจจะดี และการกระทำนั้นอาจเป็นประโยชน์ต่อตัวเราเอง แต่กลับเบียดเบียนผู้อื่น ในกรณีเหล่านี้ การกระทำของเราจัดเป็นการกระทำที่ผสมผสาน คือ เป็นการผสมกันระหว่างความดีและความไม่ดี แต่ถ้าเจตนาของเราเป็นเจตนาไม่ดี และการกระทำเหล่านั้นก็ไม่ได้ส่งผลดีต่อใครเลย แม้แต่กับตัวเราเอง การกระทำนั้นก็ย่อมเป็นความชั่ว และในทางตรงข้าม หากเจตนาของเราก็น่าดี และการกระทำนั้นก็เป็นผลดีทั้งต่อตัวเราและผู้อื่น การกระทำนั้นก็ย่อมเป็นความดี

ถาม ถ้าเช่นนั้น ชาวพุทธมีหลักศีลธรรมหรือไม่

ตอบ แน่แน่นอน ชาวพุทธเรามีหลักศีลธรรมประจำใจ คือ มี ศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลขั้นพื้นฐานของชาวพุทธทุกคน ศีลข้อแรกคือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทรมาณสัตว์ ข้อที่สองคือ ไม่ลักทรัพย์ ข้อที่สามคือ ไม่ประพฤติผิดในกาม ข้อที่สี่คือ ไม่พูดโกหก และข้อที่ห้าคือ ไม่ดื่มสุราและสิ่งเสพติดทุกชนิด

ถาม แต่บางครั้งการฆ่าก็ไหวว่าจะไม่ดีเสมอไป เช่น การฆ่าแมลงหรือสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรคต่างๆ หรือการฆ่าคนที่กำลังจะฆ่าเรา เพื่อเป็นการป้องกันตนเอง

ตอบ ที่กล่าวมานี้อาจจะดีในความคิดของคุณ แต่สัตว์หรือแมลงที่ถูกฆ่า รวมทั้งคนที่ถูกคุณฆ่าอาจจะไม่คิดอย่างนั้น เพราะชีวิตเหล่านั้นก็ปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่เหมือนคุณ เมื่อคุณคิดจะกำจัดแมลงที่เป็นพาหะนำโรคต่างๆ เจตนาของคุณอาจจะดีเจตนาที่ก้ำกึ่งกันระหว่างความใส่ใจในชีวิต(ซึ่งเป็นความดี) และ ความรู้สึกถึงภัยจยะแขยง(ซึ่งไม่ดี) การกระทำหรือการฆ่านั้นอาจเป็นประโยชน์ต่อชีวิตคุณเอง(ซึ่งเป็นความดี) แต่ขณะเดียวกันกลับเป็นโทษต่อชีวิตสัตว์พาหะที่ถูกคุณกำจัด(ซึ่งเป็นความไม่ดี) ดังนั้น ก็จริงอยู่ที่บางครั้งเราอาจจำเป็นต้องฆ่า แต่การต้องฆ่าไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการกระทำที่ดี

ถาม ชาวพุทธออกจะห่วงใยในชีวิตมดและแมลงเกินไปไหม

ตอบ ที่จริงแล้ว ชาวพุทธเพียงพยายามจะเจริญกรุณาหรือความสงสารเห็นใจอย่างไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ อย่างเสมอภาคกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นใคร เรามองว่าชีวิตทั้งหลายมีค่าเท่าเทียม

กัน แต่ละชีวิตต่างก็เป็นหน่วยหนึ่งของธรรมชาติ โดยต่างก็มีที่ทางและหน้าที่ของตนตามธรรมชาติ เรายังเชื่อว่าก่อนที่จะทำลายหรือเข้าไปเปลี่ยนแปลงสมดุลของธรรมชาติ เราควรคิดให้รอบคอบเสียก่อน เราไม่เคยคำนึงมาก่อนเลยว่า เราเอาเปรียบธรรมชาติอย่างไม่ปราณี เรารีดเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติจนถึงหยดสุดท้ายโดยไม่เคยคิดจะคืนอะไรกลับไปให้ธรรมชาติเลย เราทำทุกวิถีทางที่จะคุกคามและเบียดเบียนธรรมชาติ จนในที่สุดธรรมชาติก็ตอบโต้เรากลับมาดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ว่า อากาศเต็มไปด้วยมลพิษ แม่น้ำเน่าเสีย พืชและสัตว์ทั้งหลายเริ่มสูญพันธุ์ ภูเขาเริ่มสึกกร่อนแบนราบลง แม้แต่สภาพดินฟ้าอากาศก็เริ่มแปรปรวน หากเพียงแค่มนุษย์จะลดความกระเหี้ยนกระหือรือที่จะทำร้าย เหยียบย่ำ และทำลายธรรมชาติลงบ้าง ปรากฏการณ์เลวร้ายต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ทุกวันนี้ก็จะไม่มีวันเกิดขึ้น เราจึงควรเพิ่มความสังวรระวังในชีวิตทั้งปวง ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือความหมายของศีลข้อที่หนึ่ง

ถาม พุทธศาสนามองการทำแท้งอย่างไร

ตอบ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่อมีการปฏิสนธิเกิดขึ้น หรือทันทีหลังการปฏิสนธิ ดังนั้น การทำแท้งจึงเป็นการทำลายชีวิตอย่างหนึ่ง

ถาม แต่ถ้าหญิงผู้หนึ่งถูกข่มขืน หรือหญิงผู้หนึ่งรู้ว่าเด็กที่จะเกิดมาต้องมีความพิการทางใดทางหนึ่งอย่างแน่นอน การหยุดยั้งชีวิตนั้นย่อมไม่เป็นการดีกว่าหรือ

ตอบ เด็กที่เกิดจากแม่ที่ถูกข่มขืนก็คือชีวิตหนึ่ง มีสิทธิ์โดยชอบธรรมที่จะมีชีวิตอยู่และได้รับการทนุถนอมเลี้ยงดูเฉกเช่นเด็กคนอื่น ๆ ทารกนั้นไม่ควรถูกกำจัดไปเพียงเพราะพ่อผู้ให้กำเนิดเขากระทำความผิด การให้กำเนิดบุตรที่มีความพิการหรือสติปัญญาไม่สมบูรณ์อาจจะเป็นเรื่องสาหัสสำหรับคนเป็นพ่อแม่ แต่หากเราคิดว่าการกำจัดทารกในครรภ์ที่มีปัญหาเช่นนี้เป็นสิ่งพึงกระทำ เหตุใดเราจึงไม่คิดจะกำจัดเด็กและผู้ใหญ่ที่พิการทั้งทางกายและปัญญาด้วยเล่า แม้การทำแท้งอาจจะเป็นทางเลือกสุดท้ายของมนุษย์ในบางสถานการณ์ เช่น การทำแท้งเพื่อรักษาชีวิตของคนเป็นแม่ แต่หากจะพิจารณาอย่างยุติธรรมที่สุด เราก็คงพบว่า สาเหตุของการทำแท้งส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพียงเพราะการตั้งครร์กนั้นไม่เป็นที่ปรารถนาของใคร อาจนำมาซึ่งความน่าอับอาย หรืออาจเป็นเพราะผู้เป็นพ่อแม่ยังไม่มีความพร้อมในขณะนั้น ซึ่งสำหรับชาวพุทธแล้ว ย่อมไม่ใช่เหตุผลที่ดีพอที่จะกำจัดชีวิตใดชีวิตหนึ่งได้

ถาม การฆ่าตัวตายเป็นการผิดศีลข้อที่ ๑ หรือไม่

ตอบ เมื่อบุคคลผู้หนึ่งฆ่าใครสักคน สาเหตุของการฆ่านั้นมักมาจากความกลัว ความโกรธ ความบันดาลโทสะ ความโลภ หรือความรู้สึกด้านลบต่างๆ การที่บุคคลผู้หนึ่งทำลายชีวิตตนเองก็มักจะมาจากสาเหตุทำนองเดียวกัน หรือจากความรู้สึกด้านลบ เช่น ความผิดหวัง ความท้อแท้สิ้นหวัง ในขณะที่การฆาตกรรมเป็นผลมาจากความรู้สึกด้านลบต่อบุคคลอื่น การฆ่าตัวตายก็เป็นผลจากการมุ่งร้ายทำลายชีวิตตนเอง จึง

ผิดศีลข้อที่หนึ่งเหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ที่กำลังคิดฆ่าตัวตายหรือ เคยพยายามฆ่าตัวตายย่อมรู้ดีว่าสิ่งที่เขาทำไปแล้วหรือกำลังจะทำนั้น เป็นสิ่งไม่ดีโดยไม่จำเป็นต้องให้ใครมาบอก หากแต่สิ่งที่เขาต้องการที่สุด คือความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจจากเราต่างหาก หน้าที่ของเรา คือพยายามช่วยให้เขาเข้าใจว่าการฆ่าตัวตายนั้นไม่ได้ช่วยแก้ไข ปัญหาชีวิตแต่อย่างใด

ถาม ขอให้ท่านอาจารย์กรุณาอธิบายศีลข้อที่ ๒ ด้วย

ตอบ เมื่อเราสมาทานศีลข้อที่สองนี้ เราตั้งเจตนาที่จะไม่ลัก ขโมยของที่ไม่ใช่ของเรา ศีลข้อนี้เป็นการยับยั้งความโลภให้ลดน้อยลง และ เป็นการเคารพต่อสมบัติของผู้อื่น

ถาม คำว่าประพฤตินิคมในกามในศีลข้อที่ ๓ หมายความว่าอย่างไร

ตอบ หากเราใช้เล่ห์เพทุบาย ใช้การขู่เข็ญ หรือบังคับขืนใจ ให้ผู้อื่นมีเพศสัมพันธ์กับเรา เรียกได้ว่าเป็นการประพฤตินิคมในกาม การคบชู้ก็เป็นการประพฤตินิคมในกามเช่นกัน เพราะเมื่อเราแต่งงานกับใครแล้ว ก็เท่ากับเราได้สัญญาว่าจะซื่อสัตย์ต่อคนผู้นั้นเพียงผู้เดียว หากเราคบชู้ก็เท่ากับผิดพันธสัญญาที่ได้ให้ไว้กับภรรยาหรือสามี และทรยศต่อความไว้วางใจของคนผู้นั้นแล้ว เพศสัมพันธ์ควรจะเป็นการแสดงออกของความรักความผูกพันของคนคู่หนึ่ง อันจะนำมาซึ่งความสุขใจ

ถาม การมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานถือเป็นการประพฤติกผิดในกามหรือไม่

ตอบ หากคนทั้งสองมีความรักต่อกันและทั้งสองฝ่ายมีความยินยอมพร้อมใจกันด้วยดีก็ไม่ถือว่าผิด แต่กระนั้นก็ตาม เราพึงตระหนักไว้เสมอว่า การมีเพศสัมพันธ์เป็นกระบวนการธรรมชาติเพื่อการสืบเผ่าพันธุ์ หากหญิงที่ยังไม่ได้สมรสตั้งครรภ์ขึ้นมา ก็อาจจะเกิดปัญหาใหญ่หลวงตามมาได้ ดังนั้น ผู้หลักผู้ใหญ่และปราชญ์ทั้งหลายจึงมักจะแนะนำว่า เราควรมีเพศสัมพันธ์หลังการสมรสแล้วจะดีกว่า

ถาม พุทธศาสนามีความเห็นอย่างไรเรื่องการคุมกำเนิด

ตอบ มีบางศาสนาสอนว่าการมีเพศสัมพันธ์ด้วยเหตุผลใดก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการมีบุตรสืบทอดวงศ์ตระกูลเป็นสิ่งที่ผิดจากศีลธรรมอันดี จึงมองว่าการคุมกำเนิดไม่ว่าในรูปแบบใดก็เป็นสิ่งที่ผิดไปด้วย แต่พุทธศาสนา มองว่าการมีเพศสัมพันธ์นั้นมีจุดประสงค์ได้หลายประการ เช่น เพื่อการสืบทอดวงศ์ตระกูล เพื่อความเพลิดเพลินพอใจ หรือเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความรักความเสน่หาของคนคู่หนึ่ง จึงมองว่าการคุมกำเนิดหรือการวางแผนครอบครัวใดๆ ที่ไม่ใช่การทำแท้ง ก็เป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ผิดศีลธรรม ยิ่งไปกว่านั้น พุทธศาสนาน่าจะมองว่า ในขณะที่ประชากรกำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบันจนกำลังเป็นปัญหาใหญ่ การวางแผนครอบครัวก็น่าจะเป็นสิ่งที่พึงกระทำอย่างยิ่ง

ถาม ศิลข้อที่ ๔ มีว่าอย่างไร และการมีชีวิตอยู่โดยไม่พุดบดเลย
จะเป็นไปได้อย่างไร

ตอบ หากการดำรงชีวิตในสังคมหรือการทำธุรกิจในโลกปัจจุบัน
จำเป็นจะต้องมีการพุดบดหลอกลวงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอไป วิธีสังคม
และธุรกิจที่น่ารังเกียจเหล่านี้ก็ควรได้รับการแก้ไขโดยด่วนได้แล้ว ชาวพุทธ
เราจะแก้ปัญหาอย่างตรงไปตรงมา ด้วยความจริงใจและซื่อสัตย์

ถาม สมมุติว่า ขณะที่เรา นั่งอยู่ในสวนสาธารณะแห่งหนึ่ง
มีชายคนหนึ่งวิ่งผ่านหน้าไป ครู่ต่อมา ก็มีชายอีกคนหนึ่งวิ่งตามมา
ในมือถือมีด แล้วถามเราว่า ชายคนแรกวิ่งไปทางไหน เราควรจะพุด
ความจริงหรือโกหก

ตอบ หากเรามีเหตุผลสมควรเชื่อได้ว่าชายคนที่สองจะทำร้ายชีวิต
ของชายคนแรก ในฐานะชาวพุทธที่ดีที่มีปัญญาและห่วงใย เราย่อมจะไม่
ลังเลที่จะพุดบดเพื่อรักษาชีวิตชายผู้นั้นไว้ ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้นว่า ปัจจัย
หนึ่งที่จะใช้ตัดสินการกระทำใดว่าดีหรือชั่วนั้น คือ เจตนา-ความตั้งใจ ใน
กรณีนี้ เจตนาที่จะรักษาชีวิตของชายผู้นั้นไว้ย่อมประเสริฐกว่าการงด
เว้นการพุดบด หากการพุดบด ดีมสุรา หรือแม้ลักขโมยเป็นไปเพื่อการ
รักษาและช่วยชีวิตหนึ่งไว้ให้รอด เราก็ควรจะทำ เพราะศีลที่ต่างพร้อย
นั้นยังสามารถทำให้บริบูรณ์ขึ้นมาใหม่ได้ในภายหลัง แต่ชีวิตคนที่เสีย
ไปแล้วย่อมไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้ กระนั้นก็ตาม กรุณาอย่าได้
เข้าใจผิด และละเมิดศีลเอาตามความพอใจทุกครั้งที่คุณเห็นควร พึง
หมั่นระมัดระวังอย่างยิ่งในการรักษาศีลไม่ให้อ่างพร้อย และเราลวง
ละเมิดศีลเฉพาะในกรณีที่จำเป็นร้ายแรงเท่านั้น

ถาม ศิลข้อที่ ๕ มีว่า ไม่ดื่มสุราและสิ่งเสพติดทุกชนิด เพราะเหตุใด

ตอบ ปกติเมื่อคนเราดื่มสุรา มักไม่ได้ดื่มเพื่อรสชาติ คนที่ดื่มสุราตามลำพังคนเดียว มักต้องการผ่อนคลายความตึงเครียด และเมื่อดื่มร่วมกับผู้อื่น ก็ดื่มเพื่อมารยาทสังคม เมื่อเสพสุราและสิ่งเสพติดทุกชนิดเข้าไปแม้เพียงน้อยนิด ก็สามารถทำให้สติสัมปชัญญะของเราบกพร่องเลื่อนลงไปได้ หากดื่มเข้าไปมาก ก็อาจก่อให้เกิดผลร้ายอย่างใหญ่หลวงสำหรับชาวพุทธแล้ว การล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ นี้ จะนำไปสู่การละเมิดศีลข้ออื่นๆ ได้ทุกข้อ เพราะขาดสติสัมปชัญญะนั้นเอง

ถาม การดื่มสุราเพียงเล็กน้อยไม่น่าจะเป็นการละเมิดศีล เพราะเรื่องเล็กน้อยเท่านั้นไม่น่าจะมีผลอะไร

ตอบ จริงอยู่ที่มันอาจจะแค่เล็กน้อยเท่านั้น แต่ถ้าเรื่องเล็กน้อยเพียงเท่านั้นเรายังทำไม่ได้ ก็แสดงว่าความรับผิดชอบและความแน่วแน่เด็ดเดี่ยวของเรามีกำลังน้อยอย่างยิ่งจริงๆ

ถาม การสูบบุหรี่เป็นการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ หรือไม่

ตอบ การสูบบุหรี่ไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพอย่างแน่นอน แต่การสูบบุหรี่ส่งผลร้ายต่อสุขภาพทางกายเท่านั้น มีผลกระทบต่อสภาพจิตเจ็มน้อยมาก ผู้ที่สูบบุหรี่ยังคงมีสติสัมปชัญญะมั่นคงสมบูรณ์ มีความรู้ตัวติดอยู่ ดังนั้น แม้การสูบบุหรี่จะเป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยงเพื่อสุขภาพ แต่ก็ไม่ได้เป็นการละเมิดศีลแต่อย่างใด

ถาม ศีล ๕ จะเป็นแต่ด้านลบ เพราะมีแต่การห้ามไม่ให้ทำ แต่ไม่ได้สอนเลยว่าสิ่งใดควรทำ

ตอบ ศีล ๕ เป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ แต่พระธรรมคำสอนทั้งหมดไม่ได้มีเพียงแค่นี้เท่านั้น เราเริ่มต้นด้วยการตระหนักและยอมรับว่าเรายังมีความประพฤติที่ไม่ถูกต้องดีงามอยู่ แล้วพากเพียรพยายามที่จะหลีกเลี่ยงสิ่งที่ผิดนั้น นี่คือจุดประสงค์ของศีล ๕ เมื่อเราหยุดยั้งการกระทำที่ผิดลงได้ เราก็จะเริ่มพยายามทำสิ่งที่ถูกแทน ตัวอย่างเช่น ศีลข้อที่ ๔ พระพุทธองค์ตรัสสอนให้เราเริ่มต้นด้วยการพยายามหลีกเลี่ยงการพูดปด หลังจากนั้นก็ควรพูดแต่เรื่องจริง พูดอย่างสุภาพ อ่อนโยน และพูดในสิ่งที่ควรเมื่อถึงเวลาอันควร ดังพระพุทธดำรัสว่า

“เขาละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก เขาละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกันส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี”

มูลปณณาสก จุฬหัตถิปโทปมสูตร (ม. มุ. ๑๒.๒๙๒.๒๕๔-๖๐)

๕. ภาพชาติ

ถาม มนุษย์มาจากไหน และจะไปไหน

ตอบ สำหรับคำถามนี้มีคำตอบต่างกันได้ ๓ แบบ คือ ผู้ที่เชื่อเรื่องพระเจ้า ก็จะตอบว่า ก่อนที่พระเจ้าจะทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมา นั้นยังไม่เคยมีมนุษย์มาก่อนเลย พระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมาตามพระประสงค์ของพระองค์เอง แล้วก็ให้ดำรงชีพอยู่ในโลกไประยะหนึ่ง เมื่อตายลงก็อาจจะได้ไปสถิตในสรวงสวรรค์อันนิรันดร์หรือลงนรกตลอดกาล ซึ่งขึ้นอยู่กับศรัทธาในพระเจ้าและการกระทำของเขาเองขณะยังมีชีวิตอยู่ ส่วนนักวิทยาศาสตร์หรือผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ก็จะตอบว่า ชีวิตก่อกำเนิดขึ้นโดยกระบวนการทางธรรมชาติ มีชีวิตดำรงอยู่ จนกระทั่งตาย และเสื่อมสูญไปหลังความตายนั้น แต่พุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับความคิดทั้งสองแนวนี้ ความคิดแบบแรกก่อให้เกิดปัญหาด้านคุณธรรมมากมาย เช่น หากพระเจ้าผู้ทรงกรุณาปราณีเป็นพระผู้สร้างมนุษย์จริงๆ แล้ว เหตุใดจึงยังมีมนุษย์ที่พิการแต่กำเนิดอย่างน่าสมเพช และเหตุใดจึง

มีทารกที่แท้งก่อนกำเนิด หรือทารกที่เสียชีวิตหลังคลอด อีกปัญหาหนึ่งที่น่าขบคิดสำหรับความเชื่อเรื่องพระเจ้าคือ การที่มนุษย์ทำความผิดบาปเป็นเวลาชั่ว ๖๐-๗๐ ปี บนโลกมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องไปทนทุกข์ทรมานรับผลของความชั่วนั้นในนรกไปตลอดชั่วกาลนาน ดูไม่น่าจะยุติธรรมนัก หรือการไม่มีศรัทธาในพระเจ้าหรือการใช้ชีวิตอย่างไร้จริยธรรมเป็นเวลาเพียง ๖๐-๗๐ ปี ก็ไม่น่าจะต้องได้รับโทษเป็นความทุกข์สืบไปไม่มีที่สิ้นสุด ขณะเดียวกัน การดำเนินชีวิตดีในคุณความดีเป็นเวลาเพียง ๖๐-๗๐ ปีก็นับเป็นการลงทุนที่น้อยนิดมากเมื่อเทียบกับความสุขที่จะได้รับชั่วนิรันดร์ ความคิดแบบที่สองยังนับว่าดีกว่าความคิดแบบแรก เพราะประกอบด้วยหลักฐานทางวิทยาศาสตร์รองรับมากกว่า

แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีข้อกังขาให้ต้องขบคิดอีกหลายประการ อาทิเช่น ความรู้สึกและความรับรู้ของมนุษย์อันเป็นธรรมชาติที่แสนจะซับซ้อนน่าอัศจรรย์นี้ เกิดขึ้นมาจากกระบวนการง่าย ๆ ของการผสมกันระหว่างสเปิร์มของพ่อและไข่ของแม่เท่านั้นเองหรือ ในปัจจุบันนี้ เมื่อวิชาปรจิตวิทยา (parapsychology) อันเป็นการศึกษาปรากฏการณ์พิเศษทางจิตเหนือธรรมชาติ ได้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งแล้ว ก็ยิ่งทำให้ปรากฏการณ์ทางจิตประเภทต่างๆ เช่น โทรมจิตหรือการส่งกระแสจิตนั้นยากที่จะหาคำตอบใดๆ ให้ชัดเจนได้จากแนวคิดของโลกที่ยึดแต่วัตถุเท่านั้น

พุทธศาสนามีคำอธิบายเรื่องว่ามนุษย์มาจากไหน และจะไปไหน ได้อย่างน่าพอใจที่สุด เมื่อเราตาย จิตพร้อมด้วยคุณสมบัติต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นความนิยมชมชอบ ความสามารถ และลักษณะนิสัยที่ได้สะสมไว้ตลอดชีวิตในภพชาติต่างๆ ก็จะมาปักหลักขึ้นใหม่ในไข่ที่ได้รับการผสมแล้วใน

กรรมมารดา การเริ่มต้นของชีวิตใหม่ก็เกิดขึ้นและพัฒนาสร้างบุคลิก
ลักษณะใหม่โดยความเป็นผลมาจากการสะสมของจิตดวงเก่าในภพเก่า
เมื่อรวมกับสภาวะแวดล้อมใหม่ในภพใหม่ ชีวิตใหม่นี้จะปรับเปลี่ยนไป
ด้วยปัจจัยแวดล้อมใหม่ๆ เช่น การศึกษา อิทธิพลทางครอบครัวและทาง
สังคม เมื่อความตายมาถึงอีกครั้งหนึ่ง จิตพร้อมด้วยคุณสมบัติต่างๆ ที่
สั่งสมขึ้นเหล่านี้ก็จะไปสร้างตัวขึ้นใหม่ในไซท์ที่ได้รับการผสมแล้วอีกครั้ง
กระบวนการของการตายและเกิดใหม่จะยังคงดำเนินต่อไปไม่จบสิ้น
จนกว่าปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดใหม่ อันได้แก่ *ตัณหา* ความทะยาน
อยาก และ *โมหะ* ความหลงความไม่รู้จะหยุดลง เมื่อปัจจัยทั้งสองนี้ยุติ
ลง แทนที่จะต้องเกิดใหม่ จิตก็จะบรรลุสภาวะที่เรียกว่า *พระนิพพาน*
สภาวะนี้เองที่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชาวพุทธ และเป็นเป้าหมายอัน
ประเสริฐสุดของชีวิต

ถาม จิตเดินทางจากร่างหนึ่งไปสู่อีกร่างหนึ่งได้อย่างไร

ตอบ ลองจินตนาการถึงคลื่นวิทยุ คลื่นวิทยุหาใช้มีรูปแบบ
เป็นเสียงพูดหรือเสียงเพลง แต่เป็นพลังงานที่มีช่องความถี่ต่างๆ กัน คลื่น
นี้ถูกเครื่องส่งกระจายออกไปในอากาศ จากนั้นจึงถูกเครื่องรับวิทยุจับ
และดูดคลื่นเข้าไป แล้วเครื่องรับจึงแปรคลื่นนั้นออกมาเป็นเสียงพูดและ
เสียงเพลง จิตก็เช่นเดียวกัน เมื่อเราสิ้นชีวิตลง พลังงานแห่งจิตจะเคลื่อน
ไปในอากาศและถูกดึงดูดจับไว้โดยไซท์ที่ได้รับการผสมแล้ว จากนั้นตัวอ่อน
นั้นก็เจริญเติบโตขึ้นเป็นทารก จิตที่ปฏิสนธิแล้วก็จะอาศัยกายนั้นเจริญ
เติบโตขึ้น โดยมีสมอบเป็นศูนย์กลาง เพื่อแสดงบุคลิกลักษณะนิสัยใหม่
ออกมาในภายหลัง เหมือนดังที่เครื่องรับทำหน้าที่แปรสัญญาณคลื่นวิทยุ
เป็นเสียงพูดและเสียงเพลงนั่นเอง

ถาม เราจะเกิดใหม่เป็นมนุษย์เสมอไปหรือไม่

ตอบ ไม่เสมอไป มีภพภูมิอื่นๆ อีกมากที่สิ่งมีชีวิตจะไปเกิดได้ บ้างก็เกิดในสวรรค์ บ้างก็เกิดในนรก บ้างก็เกิดเป็นเปรตอสุรกาย และยังมีภูมิอื่นๆ อีกมาก สวรรค์หาใช้สถานที่แต่เป็นภพภูมิหนึ่งอันเป็นที่อาศัยของสิ่งมีชีวิตที่มีรูปร่างละเอียด ชีวิตในภูมินี้จะเสวยแต่ความสุขความสบายเป็นส่วนใหญ่ แต่ทุกภพภูมิล้วนมีความไม่เที่ยงเหมือนกันหมด ไม่เว้นแม้แต่สวรรค์ ดังนั้น เมื่อกรรมที่ส่งให้ชีวิตไปเสวยสุขในสวรรค์หมดกำลังลง ก็อาจส่งผลให้ชีวิตนั้นมาเกิดใหม่ในภพภูมิมนุษย์ก็ได้ นรกก์เช่นกัน นรกก์หาใช้สถานที่ แต่เป็นภพภูมิอันเป็นที่อาศัยของชีวิตที่มีรูปร่างอันละเอียด และเสวยความทุกข์ทรมานแสนสาหัสอยู่ตลอด ภูมิของเปรตและอสุรกายก็เช่นกัน เป็นภูมิที่มีกายอันละเอียด และมีชีวิตอยู่อย่างอดอยากแร้นแค้น ฝ่าโหยหารอคอยแต่ต้องผิดหวังซ้ำแล้วซ้ำเล่า กล่าวโดยสรุป ชีวิตที่เกิดในสวรรค์จะเสวยสุขเป็นส่วนใหญ่ ชีวิตที่เกิดในนรก เปรต อสุรกาย จะเสวยความทุกข์ทรมานเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชีวิตมนุษย์จะเสวยทั้งสุขและทุกข์ระคนกันไป ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างภพภูมิของมนุษย์และภพภูมิอื่นๆ อยู่ที่รูปร่างที่มีความหยابและละเอียดต่างกัน และมีคุณภาพของชีวิตที่ต่างกันด้วย

ถาม แล้วอะไรคือตัวกำหนดว่าใครจะได้ไปเกิดที่ไหน

ตอบ กรรม คือ ปัจจัยสำคัญที่สุดที่เป็นผู้กำหนดหรือมีอิทธิพลที่จะส่งให้เราไปเกิดที่ใดและจะมีสภาพชีวิตแบบใด แต่ก็มีโชปัจจัยเพียงหนึ่งเดียว กรรม แปลว่า การกระทำ และมีความหมายถึงเจตนาที่ทำให้เกิดการกระทำนั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่ง ชีวิตในชาตินี้เป็นผลมาจาก

ความคิดและการกระทำของเราในอดีตภาพเป็นส่วนใหญ่ ในทำนองเดียวกัน สิ่งที่เราคิดและกระทำในปัจจุบันนี้ก็จะส่งผลต่อชีวิตในอนาคตด้วยเช่นกัน บุคคลที่สุภาพอ่อนโยน เป็นที่รักของผู้อื่น มักจะได้ไปเกิดใหม่ในสวรรค์ หรือเกิดเป็นมนุษย์ที่พบแต่ความสุขสบายเป็นส่วนใหญ่ บุคคลที่วิตกกังวล เร่าร้อน หรือมีจิตใจเหี้ยมโหด ก็มักจะต้องไปเกิดในนรก หรือเกิดเป็นมนุษย์ที่ทนทุกข์ยากเป็นส่วนใหญ่ บุคคลที่หมกมุ่นอยู่ในตัณหา ความโลภ ความทะยานอยาก ความไม่รู้จักรู้พอ มักจะได้ไปเกิดเป็นเปรตหรืออสุรกาย หรือเกิดเป็นมนุษย์ที่ต้องดิ้นรนกระวนกระวายอยู่กับความทะยานอยากของตนเอง ปกติแล้ว จิตสั่งสมอุปนิสัยอย่างใดไว้มากจนหยั่งรากรุนแรง ก็มักจะมีแนวโน้มที่จะเป็นเช่นนั้นอีกในภพชาติต่อไป อย่างไรก็ดี มนุษย์ส่วนใหญ่มักได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก

ถาม ถ้าเช่นนั้น ก็แสดงว่ากรรมไม่ได้เป็นตัวกำหนดชีวิตของเรา เราสามารถเปลี่ยนแปลงมันได้อย่างนั้นหรือ

ตอบ แน่แน่นอนที่สุด และนี่จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ोरियมรรคมีองค์ ๘ ประการหนึ่ง คือ *สัมมาวายามะ*-ความเพียรชอบ การที่เราจะเปลี่ยนแปลงตัวเองได้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับทั้งความวิริยะอุตสาหะทุ่มเทของเรา และความเข้มข้นของอุปนิสัยที่ถูกสั่งสมมาจากอดีตชาติ มีคนจำนวนไม่น้อยที่ปล่อยชีวิตไปตามครรลองของอุปนิสัยเก่าๆ ที่สั่งสมมา โดยไม่พยายามปรับปรุงแก้ไขอะไรเลย จนต้องเป็นเหยื่อจากผลกรรมที่เลวร้ายเหล่านั้นในที่สุด คนประเภทนี้หากได้พยายามปรับปรุงแก้ไขอุปนิสัยด้านลบเดิมๆ ก็จะมีโอกาสพ้นจากความทุกข์ได้ ยิ่งปล่อยให้นิสัยด้านลบสั่งสมไปนานๆ การปรับปรุงแก้ไขก็ยิ่งยากขึ้นเป็นลำดับ ชาวพุทธเข้าใจหลักการข้อนี้ดี จึงพากเพียรใช้ทุกโอกาสที่ผ่านเข้ามาสละต่ออุปนิสัยที่ไม่ดี

ที่เป็นอกุศลไปเสีย และพยายามพัฒนาอุปนิสัยที่ดี ที่เป็นกุศลขึ้นมาแทน การเจริญกรรมฐานก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เราปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือความคิดของเราได้ อันเป็นการปรับเปลี่ยนทั้งกายกรรม วาจากรรม และ มโนกรรม ตลอดชีวิตของชาวพุทธเป็นไปเพื่อความ پاکเพียรชำระจิตใจให้ บริสุทธิ์ ปลอดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระจากกิเลสทั้งปวง อาทิเช่น หากในอดีต เราได้สั่งสมความอดทนอดกลั้นและอ่อนโยน ในชาตินี้เราก็มีแนวโน้มที่จะเป็นคนอดทนอดกลั้นและอ่อนโยนอีกเช่นกัน และหากในชาตินี้เรายังคงมุ่งมั่นสั่งสมลักษณะเด่นเหล่านี้ให้เพิ่มมากขึ้นไปอีก ในอนาคตชาติ ลักษณะทั้งสองนี้ก็จะเด่นเป็นพิเศษยิ่งกว่าในชาตินี้เสียอีก นี่เป็นตัวอย่าง ง่ายๆ ที่แสดงให้เห็นว่า อุปนิสัยใดๆ ก็ตาม ยิ่งสั่งสมมานานมากเพียงใด ก็กลับ เลื่อนลงได้ยากเพียงนั้น

ในปัจจุบัน หากเรามีความอดทนอดกลั้นและอ่อนโยน ใครก็ช่วยๆ ให้ เราโกรธได้ยาก เราจะไม่ออมาตแค้นผู้ใด ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงเป็นที่รักของ คนทั้งหลาย และชีวิตของเราก็จะเป็นสุขได้มากกว่า แต่หากเราได้สั่งสมความ อดทนอดกลั้นและอ่อนโยนมาจากอดีต แต่ในชาตินี้เรากลับไม่ได้พากเพียร พัฒนาลักษณะทั้งสองนี้ต่อไปอีก ก็อาจทำให้คุณสมบัติที่ดีทั้งสองนี้ค่อยๆ อ่อนแรงลง และเสื่อมไป จนไม่ปรากฏอีกเลยในชาติหน้าก็เป็นได้ การที่เรา ปล่อยให้ความอดทนอดกลั้นและอ่อนโยนของเราอ่อนกำลังลง ก็อาจเปิด ช่องให้ความโกรธ หงุดหงิด โทศร้าย เติบโตขึ้นมาแทนที่ ส่งผลให้เรากลายเป็นคนโกรธง่าย หุนหันพลันแล่น และเหี้ยมโหดในชาตินี้และชาติหน้า จน ต้องรับผลร้ายต่างๆ อันเป็นผลพวงมาจากอุปนิสัยที่ไม่ดีเหล่านี้

อีกหนึ่งตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น คือ แม้ในอดีตชาติเรา เคยสั่งสมความใจร้อน หุนหันพลันแล่น โกรธง่าย เอาไว้มาก แต่มาใน ชาตินี้เราตระหนักได้ว่าลักษณะนิสัยเหล่านั้นนำทุกข์เดือดร้อนมาให้

หากเราเพียรที่จะลดละอุปนิสัยอันเป็นโทษเหล่านั้นให้เบาบางลงให้มากในชาตินี้ เมื่อเกิดในชาติต่อไป เพียงเราเพิ่มความเพียรอีกเล็กน้อย เราก็อาจจะขุดรากถอนโคนลักษณะอันเป็นโทษเหล่านั้นได้หมด และพ้นจากทุกข์โทษอันเป็นผลพวงของมันได้

ถาม ท่านอาจารย์อธิบายเกี่ยวกับการเกิดใหม่มามากแล้ว มีข้อพิสูจน์ใดบ้างใหม่ที่เราจะเกิดใหม่หลังตายจากชาตินี้ไปแล้ว

ตอบ มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่สนับสนุนความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่นี้ปรากฏเป็นกรณีศึกษาอยู่มากมาย แต่ทฤษฎีเรื่องชีวิตหลังความตายในแบบที่เชื่อกันในศาสนาอื่นๆ ต่างหากที่ไม่มีหลักฐานใดๆ มาใช้ประกอบได้เลย ไม่มีหลักฐานแม้แต่น้อยที่จะพิสูจน์ว่าสวรรค์นินร์มีอยู่จริงๆ ส่วนทฤษฎีที่เชื่อว่าชีวิตดับสูญหลังความตายก็ยังมีหลักฐานพิสูจน์เลย ในช่วง ๓๐ ปีที่ผ่านมา นักปรจิตวิทยาได้ศึกษารายงานที่มีผู้จดจำเรื่องอดีตชาติของตนได้อย่างแจ่มชัดมากมายหลายกรณี อาทิเช่น เด็กหญิงชาวอังกฤษอายุ ๕ ปีผู้หนึ่ง ได้เล่าว่า เธอจำพ่อแม่ในชาติก่อนได้แม่นยำ ทั้งยังได้เล่าเรื่องราวชีวิตและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนหนึ่งราวกับเป็นชีวิตของเธอเอง นักปรจิตวิทยาจึงได้สัมภาษณ์หนูน้อยผู้นี้ด้วยการตั้งคำถามนัยร้อยข้อ เธอเล่าว่า ในชาติก่อนนั้นเธอได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งซึ่งเข้าใจว่าอยู่ในประเทศสเปน เธอบอกชื่อหมู่บ้าน ชื่อถนนที่บ้านเก่าของเธอตั้งอยู่ ชื่อเพื่อนบ้าน รายละเอียดวิถีชีวิตของเธอ ยังเล่าด้วยน้ำตานองหน้าว่าเธอเสียชีวิตสองวันหลังจากถูกรถชน ผู้ศึกษาเรื่องนี้ได้ไปสืบสาวความเป็นมาที่หมู่บ้านนั้นและพบว่าเรื่องทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นจริงทุกประการ ในประเทศสเปนมีหมู่บ้านชื่อนั้นจริง มีบ้านที่มีลักษณะตรงกับที่เด็กหญิงบรรยาย ตั้งอยู่บนถนนที่เธอได้เอ่ยชื่อมา ที่

น่าอัศจรรย์ก็คือ ที่บ้านหลังนั้นเคยมีหญิงสาวผู้หนึ่งเสียชีวิตเมื่ออายุ ๒๓ ปี เพราะถูกรถชนตายไปเมื่อ ๕ ปีก่อนจริงๆ จากกรณีนี้ จะเป็นไปได้อย่างไร ที่เด็กหญิงชาวอังกฤษอายุเพียง ๕ ปีที่ไม่เคยไปประเทศสเปนมาก่อนจะรู้เรื่องราวที่ละเอียดได้ถึงขนาดนี้ และกรณีศึกษาเช่นนี้มิได้มีเพียงกรณีเดียว แต่ศาสตราจารย์ เอียน สตีเวนสัน แห่งคณะจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย ได้ศึกษากรณีเหล่านี้นับเป็นสิบๆ กรณี จนสามารถบันทึกไว้ในหนังสือหลายเล่ม ท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ด้วยผลงานการค้นคว้าเกี่ยวกับอดีตชาติมานานกว่า ๒๕ ปี การค้นคว้าของท่านเป็นเครื่องสนับสนุนคำสอนเรื่องภพชาติและการเกิดใหม่ของชาวพุทธได้เป็นอย่างดี

ถาม บางคนอาจกล่าวแย้งว่า การระลึกชาติได้เป็นการกระทำของซาตาน

ตอบ การที่คนเราจะโต้แย้งทุกสิ่งที่ไม่เห็นด้วย โดยยกให้เป็นการกระทำของซาตานหรือเป็นผลงานของซาตานย่อมไม่ถูกต้องนัก หากเราไม่เห็นด้วยกับความคิดใดความคิดหนึ่งที่มีข้อมูลสนับสนุนหนักแน่นจริงจัง เราควรต้องหาเหตุผลและความเป็นไปได้ทางตรรกวิทยามาโต้แย้งความคิดนั้น ไม่ใช่ด้วยเอาเรื่องไร้สาระหรือความเชื่อทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับซาตานหรือภูตผีปีศาจใดๆ มาอ้าง

ถาม ท่านอาจารย์คิดว่าเรื่องการเกิดใหม่เป็นเรื่องมงายไสยศาสตร์หรือไม่

ตอบ พจนานุกรมอธิบายคำว่า “ไสยศาสตร์” ไว้ว่า “เป็นความเชื่อที่ปราศจากเหตุผลหรือความจริง แต่เชื่อในสิ่งที่นึกคิดขึ้นมา เช่น

เดียวกับเรื่องเวทย์มนต์คาถาหรืออำนาจวิเศษ” หากใครสามารถหาผล การศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ที่น่าเชื่อถือได้ที่ค้นคว้าจนพิสูจน์ได้ว่า ชาตานหรือภูตผีปีศาจมีอยู่จริงมาให้เอาตมาได้ เอาตมาก็จะยอมรับว่า เรื่องชาตานไม่ใช่เรื่องงมงายไสยศาสตร์ แต่อตมาก็ยังไม่เคยได้ยินว่า มีใครวิจัยเรื่องภูตผีปีศาจเลย คงเป็นเพราะนักวิทยาศาสตร์ก็ไม่ได้ใส่ใจ จะศึกษาเรื่องพวกนี้ เอาตมาจึงพูดได้ว่าไม่มีหลักฐานใดพิสูจน์ได้ว่าภูตผี ปีศาจมีจริง แต่ตั้งที่กล่าวมาแล้วว่า เรามีหลักฐานที่สนับสนุนความเชื่อ เรื่องการเกิดใหม่ได้ หากความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่นี้มีข้อเท็จจริงเป็น พื้นฐาน ก็น่าจะถือได้ว่าเรื่องนี้ไม่ได้เป็นเรื่องงมงายไสยศาสตร์

ถาม มีนักวิทยาศาสตร์คนไหนบ้างที่เชื่อเรื่องการเกิดใหม่

ตอบ โทมัส ฮักซเลย์ ซึ่งเป็นผู้นำในการบรรจุวิชาวิทยาศาสตร์ เข้าไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนของอังกฤษ เมื่อศตวรรษ ที่ ๑๙ และเป็นนักวิทยาศาสตร์คนแรกที่สนับสนุนทฤษฎีของดาร์วินเชื่อ ว่าความคิดเรื่องการกลับชาติมาเกิดเป็นสิ่งที่น่าเป็นไปได้อย่างมาก ใน หนังสือ “วิวัฒนาการกับหลักจริยธรรมและบทความอื่นๆ” (Evolution and Ethics and other Essays) ซึ่งมีชื่อเสียงมากของเขา กล่าวไว้ว่า

“ในเรื่องการกลับชาติมาเกิด ไม่ว่าจะปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา พราหมณ์หรือพุทธศาสนา ล้วนเป็นวิถีแห่งการอธิบายความเชื่อมโยงระหว่าง จักรวาลกับมนุษย์อย่างเป็นเหตุเป็นผลและเข้าใจได้ง่าย ทั้งนี้เรื่องการกลับ ชาติมาเกิดนี้นับว่าฟังเป็นเหตุเป็นผลไม่น้อยกว่าคำอธิบายในศาสนาอื่น จึง ย่อมไม่มีใครกล้าปฏิเสธว่าเป็นเรื่องไร้สาระหรือไม่สมเหตุผลผล ในทำนอง เดียวกับหลักทฤษฎีวิวัฒนาการ เรื่องการกลับชาติมาเกิดมีรากฐานจากโลก แห่งความเป็นจริง หากพิจารณาเชิงอุปมาอุปไมยแล้ว ย่อมเห็นได้ว่า ผู้ มีความเชื่อเรื่องนี้อยู่ถือว่าเป็นเรื่องที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือตราบเท่าที่ตน

สามารถอุปมาอุปไมย (เปรียบเทียบ) ไปได้”

ศาสตราจารย์กุสตาฟ สตรอมเบิร์ก นักฟิสิกส์และนักดาราศาสตร์ คนสำคัญชาวสวีเดน ซึ่งเป็นเพื่อนของไอนสไตน์ ก็เห็นว่าการเกิดใหม่ เป็นความเชื่อที่เป็นไปได้

“มีความเห็นแตกต่างกันไปเกี่ยวกับความคิดที่ว่า วิญญาณจะกลับมาเกิดใหม่ในโลกได้อีกหรือไม่ ในปี ค.ศ.๑๙๓๖ มีกรณีที่น่าสนใจมากซึ่งได้รับการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนและมีรายงานอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลประเทศอินเดีย กรณีดังกล่าวเป็นเรื่องของเด็กหญิงคนหนึ่ง (ชื่อ ศานติ เทวี อาศัยอยู่ที่เมืองเดลี) สามารถอธิบายเรื่องราวของชีวิตในชาติก่อนของเธอได้อย่างถูกต้องแม่นยำ (ชาติก่อนเธออาศัยอยู่ที่เมืองมุตตรา ห่างจากเดลีไป ๕๐๐ ไมล์ หรือประมาณ ๘๐๐ กิโลเมตร) เธอได้เสียชีวิตจากชาตินั้นหนึ่งปีก่อนหน้าที่เธอจะเกิดในชาติใหม่นี้ เธอบอกชื่อสามีและลูก รวมทั้งอธิบายเรื่องบ้านที่เคยอาศัยอยู่ และรายละเอียดในชีวิตที่ผ่านมาได้อย่างถนัดถนี่ คณะผู้ทำการศึกษาเรื่องนี้ได้นำเธอไปยังบ้านเก่า เพื่อให้พบปะกับญาติพี่น้องเดิม ซึ่งทุกคนก็ได้รับรองว่าเรื่องที่เธอเล่ามาเป็นความจริงทั้งหมด ในประเทศอินเดีย ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดเป็นเรื่องธรรมดาสามัญมาก แต่สิ่งที่น่าสนใจมาสู่ทุกคนก็คือเด็กหญิงคนนี้จดจำข้อมูลของชาติก่อนได้มากมายอย่างยิ่ง กรณีเหล่านี้และกรณีศึกษาทำนองนี้อื่นๆ เป็นบทพิสูจน์เพิ่มเติมของทฤษฎีที่ว่าความจำของมนุษย์นั้นเป็นเรื่องที่ทำลายได้ยาก”

ศาสตราจารย์ จูเลียน ฮักเซลย์ นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษ ผู้เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการใหญ่แห่งองค์การยูเนสโก ก็เชื่อว่าความคิดเรื่องการเกิดใหม่กับความคิดทางวิทยาศาสตร์นั้นมีความสอดคล้องกันได้

“หากพิจารณาว่าผู้มีชีวิตเปรียบได้กับจิตแต่ละดวง เมื่อสิ้นชีวิตก็คือการปลดปล่อยจิตดวงนั้นออกไป ในทำนองเดียวกับอุปกรณ์สื่อสารที่ส่งข้อความผ่านระบบไร้สายออกไป แต่ทั้งนี้ต้องระลึกว่าข้อความที่ส่งผ่าน

ระบบไร้สายนี้จะกลายเป็นข้อความอีกครั้ง ก็ต่อเมื่อส่งไปถึงเครื่องรับใหม่ที่
มีโครงสร้างเชิงวัตถุจับต้องได้ จิตไม่สามารถคิดหรือรู้สึกได้หากปราศจากร่าง
ใหม่ ความเป็นตัวตนของเราจึงขึ้นกับกาย ซึ่งกายนี้เองที่ทำให้เราแต่ละคนมี
ชีวิตรอดอยู่ได้ ข้าพเจ้าคิดว่ายังมีการส่งสัญญาณหรืออะไรบางอย่างออกมา
ซึ่งสัมพันธ์กับการที่คนทั้งชายและหญิงปล่อยข้อความผ่านระบบไร้สายนี้อีก
แต่สำหรับกรณีของคนตายนั้น เมื่อพินิจดูแล้ว ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการส่ง
สัญญาณรบกวนในคลื่นหรือรูปต่างๆ ในจักรวาล จนกว่าสัญญาณเหล่านั้นจะ
มาพบกับเครื่องรับจิต จึงทำให้เกิด “การรับรู้” ขึ้น”

แม้คนธรรมดาที่มีชีวิตเรียบง่ายติดดินอย่างเฮนรี ฟอร์ด นัก
อุตสาหกรรมผู้ยิ่งใหญ่ชาวอเมริกัน ก็กล่าวว่าความคิดเรื่องการเกิด
ใหม่เป็นเรื่องที่น่าเชื่อถือได้ เขาเห็นว่าความเชื่อแน่วนี้เป็นการใช้
โอกาสคนเราได้ปรับปรุงพัฒนาตัวเอง โดยกล่าวไว้ว่า

“ผมยอมรับความคิดเรื่องการกลับชาติมาเกิดเมื่อผมมีอายุได้ ๒๖
ปี ความเชื่อของผมนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา สำหรับผมแล้วแม้แต่งาน
ก็ยังไม่ทำให้ผมพอใจถึงที่สุดได้ งานจะไร้ความหมายอย่างสิ้นเชิง หากเรา
ไม่สามารถเก็บเอาประสบการณ์ชีวิตที่เราได้เรียนรู้ในชาตินี้ไปใช้ต่อให้เกิด
ประโยชน์ในชาติหน้าได้ ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ทำให้ผมวางแผนงานชีวิต
ได้กว้างไกลไร้ขอบเขตจำกัด ผมตระหนักถึงโอกาสที่ผมจะสานความคิดหรือ
แผนงานต่างๆ ให้เป็นจริงขึ้นมาได้ เวลาไม่ใช่ข้อจำกัดสำหรับชีวิตผมอีก
ต่อไป ผมไม่ได้ตกเป็นทาสของเข็มนาฬิกาปิดนาฬิกาอีกแล้ว... อัจฉริยภาพ
นั้นคือการเรียนรู้จากประสบการณ์ บางคนอาจคิดว่า มันเป็นเรื่องของความ
สามารถพิเศษหรือพรสวรรค์ แต่ที่จริงแล้วมันคือการสั่งสมประสบการณ์
อย่างยาวนานมาหลายภพหลายชาติต่างหาก บางชีวิตผ่านมายาวนานกว่าชีวิ
ตอื่นๆ จึงมีความรอบรู้มากกว่า... การค้นพบเรื่องการเกิดใหม่ทำให้จิตใจของ
ผมผ่อนคลายขึ้น... ถ้าคุณบันทึกเรื่องที่ผมพูดนี้เอาไว้ ขอให้ตีพิมพ์ให้คนอื่นฯ
ได้อ่านกันด้วย เพื่อคนอื่นเขาจะได้รู้สึกผ่อนคลายเหมือนผม ผมอยากจะทำ
ให้ทุกคนรู้ว่าหากเรามองเห็นชีวิตว่ายั่งยืนยาวไปไกลแสนไกล ใจของเราจะ

สุขสงบเย็น”

ดังนั้น คำสอนเรื่องการเกิดใหม่ในพุทธศาสนาจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นวิทยาศาสตร์ด้วย เป็นความคิดที่เป็นไปตามหลักเหตุผล และยังสามารถตอบคำถามที่สำคัญๆ บางประการให้กับชีวิตมนุษย์ชาติอีกด้วย ขณะเดียวกัน ความเชื่อเรื่องนี้ก็ยิ่งช่วยให้เราสงบและผ่อนคลาย พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า หากเราไม่สามารถกระทำพระนิพพานให้แจ้งในชาตินี้ เราก็ยังมีโอกาสที่จะพากเพียรพยายามต่อไปในชาติหน้า หากเราทำความผิดบาปในชาตินี้ เราก็ยังมีโอกาสแก้ไขความผิดนั้นในชาติหน้าได้เช่นกัน เรามีเวลาและโอกาสที่จะได้เรียนรู้จากความผิดพลาดในชีวิต หากเราไม่ประสบผลสำเร็จในสิ่งที่เราแสวงหาหรือพึงปรารถนาในชาตินี้ เราก็ยังมีโอกาสที่จะทำสิ่งนั้นต่อไปในชาติหน้า คำสอนนี้ช่างเป็นคำสอนที่ประเสริฐยิ่งจริงๆ

ถาม ที่ท่านกล่าวมาทั้งหมดนี้ฟังดูมีเหตุผลน่าเชื่อถือมาก แต่กระผมต้องบอกว่าผมก็ยังคงมีความข้องใจเรื่องนี้อยู่ดี

ตอบ ก็ถือว่าเป็นไปได้ เพราะพุทธศาสนาไม่ได้เรียกร้องให้ใครยอมรับนับถือในคำสอนทั้งหมดที่ไม่ตรงกับความเข้าใจของบุคคลผู้นั้น คุณจะรู้สึกอย่างไรเล่า หากต้องพยายามบังคับตนเองให้เชื่อในสิ่งที่ใจยังไม่เชื่อ เพราะฉะนั้น คุณควรปฏิบัติตามความคิดที่คุณเชื่อว่ามีประโยชน์กับตัวคุณเอง เชื่อในสิ่งที่คุณคิดว่าคุณเข้าใจ และหาประโยชน์จากความคิดนั้นให้มากที่สุด คุณไม่จำเป็นต้องเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ในตอนี้ สักวันหนึ่งข้างหน้าคุณอาจจะพบว่าคุณเข้าใจเรื่องการเกิดใหม่แล้วก็เป็นได้

๖. ธรรมเนียมในพุทธศาสนา

ถาม   *ธรรมเนียมคืออะไร*

ตอบ   *ธรรมเนียม* คือ การทำความเพียรทางใจเพื่อจะเปลี่ยนแปลงการทำงานของจิตใจ   คำนี้ในภาษาบาลีเรียกว่า *ภาวนา* ซึ่งแปลว่า “การทำให้งอกงามขึ้นหรือการทำให้เจริญขึ้น”

ถาม   *กรรมฐานสำคัญหรือไม่*

ตอบ   กรรมฐานมีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเราอยากจะเป็นคนดีสักเพียงไหน แต่หากไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแรงปรารถนาที่ผลักดันให้เราประพฤติตนอย่างที่เราทำอยู่ได้ ก็ยากเหลือเกินที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง ตัวอย่างเช่น ชายผู้หนึ่งอาจตระหนักได้ว่า เขาขาดความอดทนกับภรรยาจึงสัญญากับตัวเองว่า “ต่อแต่นี้ไปเราจะพยายามอดทนอดกลั้นให้มากกว่านี้” แต่หนึ่งชั่วโมงให้หลัง เขาอาจจะตะคอกใส่ภรรยาอย่างโกรธเคืองซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัวเพราะขาดสติ การเจริญกรรมฐานช่วยให้เราพัฒนาทั้งสติหรือความระลึกรู้ และพลังความเพียรที่จำเป็นสำหรับการปรับเปลี่ยนจิตของเราจากความคุ้นเคยที่สั่งสมมานานจนฝังแน่นได้

ถาม   *กระผมเคยได้ยินมาว่าการเจริญกรรมฐานนั้นอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ จริงหรือไม่ครับ*

ตอบ   มนุษย์ต้องการเกลือเพื่อดำรงชีวิตอยู่ แต่หากเราบริโภคเกลือเข้าไปสักหนึ่งกิโลกรัม เราก็อาจตายได้ รถยนต์เป็นสิ่งจำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบัน แต่ถ้าเราไม่เคารพกฎจราจรหรือขับรถในขณะที่มึนเมาสุรา รถยนต์ก็จะกลายเป็นเครื่องกลที่อันตรายยิ่ง กรรมฐานก็เช่นเดียวกัน กรรมฐานเป็นสิ่งจำเป็นต่อสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตของเรา แต่ถ้าเราปฏิบัติผิดวิธีก็จะก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรงได้ บางคนที่มีปัญหาทางจิต เช่น เป็นโรคซึมเศร้า มีความกลัวอย่างไร้สาเหตุ หรือเป็นโรคจิตเภท และเชื่อว่ากรรมฐานคือหนทางของการรักษาโรคที่เห็นผลทันใจ จึงเริ่มฝึกเจริญกรรมฐาน แล้วกลับพบว่าอาการของเขากลับเลวลง หากคุณมีปัญหาประเภทนี้ สิ่งที่คุณควรทำก่อนอื่นคือพบแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อรักษาอาการของโรคนั้นๆ เสียก่อน เมื่ออาการดีขึ้นแล้วจึงค่อยเริ่มเจริญกรรมฐาน

คนอีกบางประเภทก็หวังผลเลิศภายในระยะเวลาอันสั้น เมื่อเริ่มฝึก เจริญกรรมฐาน แทนที่จะค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้น ก็กลับเร่งความเพียรจนเกินควร หรือปฏิบัติต่อเนื่องกันเป็นเวลานานๆ จนในที่สุดก็เกิดความอ่อนเพลีย หมดเรื้อยแรง

อีกปัญหาหนึ่งของนักปฏิบัติที่มักพบได้บ่อย คือ “การปฏิบัติแบบจิงโจ้” นั่นคือ ซึ่งหมายถึงผู้ที่เริ่มปฏิบัติกับครูอาจารย์ท่านหนึ่งได้เพียงไม่นาน พอได้อ่านพบจากตำราบางเล่มที่เอ่ยถึงเทคนิควิธีอื่น ก็หันเหไปทดลองวิธีใหม่ แต่พออีกสัปดาห์หนึ่งถัดมา เกิดมีอาจารย์กรรมฐานที่มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่งมาเปิดสอนกรรมฐานในเมือง เขาก็นำเอาวิธีการปฏิบัติของอาจารย์ท่านนี้มาผสมผสานเข้ากับการปฏิบัติแนวเดิมของตนอีก เพียงไม่นาน เขาก็สับสนงุนงงกับการปฏิบัติ การเฝ้าแต่กระโดดจากอาจารย์หนึ่งไปหาอีกอาจารย์หนึ่ง หรือจากวิธีการปฏิบัติสายหนึ่งไปสู่อีกสายหนึ่งไม่หยุดหย่อนเหมือนจิงโจ้เช่นนี้ เป็นวิธีที่ผิด แต่หากคุณไม่มีปัญหาโรคจิตที่ร้ายแรง และเริ่มเรียนรู้วิธีการเจริญกรรมฐานตลอดจนเริ่มฝึกฝนปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้ว กรรมฐานก็เป็นหนึ่งในสิ่งที่ดีที่สุดที่คุณจะมอบให้กับตนเองได้

ถาม   **กรรมฐานมีกี่ประเภท**

ตอบ   พระพุทธองค์ทรงสอนกรรมฐานไว้หลายประเภทเพื่อแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันไป หรือเพื่อพัฒนาให้เกิดสภาวะจิตบางอย่าง กรรมฐานสองประเภทที่นิยมกันและมีประโยชน์มาก คือ การเจริญสติ โดยมีลมหายใจเป็นหลัก (อานาปานสติ) และการเจริญภาวนาโดยมีความรักความปรารถนาดีเป็นหลัก (เมตตาภาวนา)

ถาม ถ้าต้องการจะเจริญอานาปานสติ เราจะต้องทำอย่างไรบ้าง

ตอบ คุณควรปฏิบัติตามหลักง่ายๆ ที่เรียกว่า 4P ในภาษาอังกฤษ อันประกอบด้วย สถานที่ (place) อิริยาบถ (posture) การปฏิบัติ (practice) และปัญหา (problems) *ประการแรก* ควรหาสถานที่ที่เหมาะสม อาจจะ เป็นห้องเงียบๆ ไม่อึกที่กจนเกินไป และไม่มีใครรบกวน *ประการที่สอง* ทำ นิ่งที่เหมาะสม คือนั่งขัดสมาธิ โดยมีหมอนรองที่ก้น หลังตั้งตรง มือทั้งสอง วางซ้อนกันอยู่บนตัก และหลับตาสบายๆ หรือมีฉะนั้นก็เลือกนั่งเก้าอี้ก็ได้ ตราบเท่าที่ระวังให้หลังตั้งตรงอยู่เสมอ *ประการต่อไป* คือการปฏิบัติ ขณะที่ เรานั่งหลับตาดูอยู่พึงมีสติจดจ่ออยู่ที่ลมหายใจเข้าและออก ซึ่งอาจจะทำได้ โดยการนับลมหายใจหรือด้วยการจดจ่อที่อาการพองขึ้น-ยุบลงของหน้า ท้อง ขณะที่เรากำหนดรู้อยู่เช่นนี้ ก็อาจมีปัญหาหรืออาการอื่นๆ เกิดแทรก ขึ้นมา เช่น เกิดอาการคันยุบยิบตามร่างกาย หรือรู้สึกเจ็บปวดที่หัวเข่า ถ้า อาการเหล่านี้เกิดขึ้นพึงพยายามผ่อนคลายร่างกายโดยไม่ขยับเขยื้อนส่วน ใดเลย และเพียรจดจ่อที่ลมหายใจต่อไป อาจจะมีความคิดเกิดแทรกซ้อน ขึ้นมามากมาย จนรบกวนการจดจ่อกับลมหายใจของเรา ทางเดียวที่เรา ควรทำก็คือ พยายามค่อยๆ ดึงจิตกลับมาจดจ่อที่ลมหายใจอย่างนุ่มนวล และอดทน หากเพียรทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ ได้แล้ว ความคิดฟุ้งซ่านก็จะค่อยๆ อ่อนแรงลง สมาธิของเราก็จะมั่นคงขึ้น แล้วจิตของเราก็จะสงบอย่างลึกสัน

ถาม กระผมควรจะปฏิบัติเป็นเวลานานเท่าใด

ตอบ ควรเริ่มต้นด้วยการเจริญกรรมฐานอย่างน้อยประมาณ วันละ ๑๕ นาที ทุกๆ วันจนครบหนึ่งสัปดาห์ จากนั้นจึงค่อยๆ เพิ่มเวลาขึ้น สัปดาห์ละ ๕ นาทีจนกว่าจะปฏิบัติได้วันละ ๔๕ นาที หลังจาก que ปฏิบัติได้ สม่ำเสมอทุกวันเป็นเวลาเพียงไม่กี่สัปดาห์ ก็จะพบว่าสมาธิของคุณดีขึ้น

ถาม การเจริญเมตตาภาวนา ต้องทำอย่างไรบ้าง

ตอบ หากมีความชำนาญในการเจริญสติจดจ่อกับสมหายใจ (อานาปานสติ) และปฏิบัติสมาธิสม่ำเสมอเป็นประจำแล้ว คุณก็สามารถเริ่มปฏิบัติเมตตาภาวนาได้ โดยเจริญเมตตาภาวนาสักสัปดาห์ละสองหรือสามครั้งหลังจากเจริญอานาปานสติแล้ว เริ่มแรก เราควรเริ่มต้นส่งความรัก ความปรารถนาดีให้ตัวเองก่อน โดยอาจพูดกับตนเองในใจว่า “ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุขกายสุขใจ ขอให้ข้าพเจ้าปราศจากภัยทั้งปวง ขอให้ข้าพเจ้าปราศจากความเกลียดชัง ขอให้ใจของข้าพเจ้าเปี่ยมด้วยความรัก ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุขกายสุขใจ” จากนั้น เราจึงเริ่มแผ่ความปรารถนาดีนั้นออกไปให้คนที่เรารักใคร่ คนที่เรารู้สึกเฉยๆคือไม่รักไม่ชัง และให้คนที่เราเกลียดชังได้ในท้ายที่สุด โดยน้อมใจส่งความปรารถนาดีของเราออกไปยังบุคคลเหล่านั้นด้วยในขณะที่พูดกับตนเองในใจ

ถาม การเจริญเมตตาภาวนาเช่นนี้มีประโยชน์อย่างไร

ตอบ หากคุณเจริญเมตตาภาวนาอย่างสม่ำเสมอและทำด้วยการวางใจที่ถูกต้อง คุณจะเริ่มสังเกตเห็นได้ว่า ตนเองเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ยอมรับและให้อภัยตัวเองได้มากขึ้น และปรารถนาดีต่อคนที่คุณรักมากขึ้น คุณสามารถผูกมิตรกับคนที่คุณไม่เคยใส่ใจหรือสนใจมาก่อนได้มากขึ้น ความมุ่งร้ายและไม่พอใจที่เคยมีต่อคนบางคนเบาบางลงหรืออาจสูญสลายไปเลยก็ได้ บางครั้ง หากคนที่เรารู้จักเจ็บป่วยอยู่ หรือกำลังประสบความทุกข์หรือผจญกับอุปสรรคในชีวิตอย่างหนักหน่วง เราก็อาจเจริญเมตตาภาวนาให้กับบุคคลเหล่านั้นด้วย บ่อยครั้งที่ คุณจะพบว่าสถานการณ์ของบุคคลเหล่านั้นอาจดีขึ้นก็ได้

ถาม เป็นเช่นนั้นได้อย่างไร

ตอบ จิตที่ถูกพัฒนาอย่างถูกวิธีจะเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังอย่างยิ่ง หากเราฝึกที่จะรวบรวมพลังของจิตและมุ่งไปที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ก็อาจมีผลต่อคนผู้นั้นได้ เราอาจจะเคยมีประสบการณ์คล้ายๆ นี้ได้ เช่น บางครั้งเราอยู่ในห้องที่คลาคล่ำด้วยผู้คน แล้วรู้สึกว่ามีคนจ้องมองเราอยู่ พอเหลือยมองไปรอบๆ ห้อง เราก็พบว่ามีคนจ้องมองเราอยู่จริงๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเราสามารถรับรู้ถึงกระแสจิตของคนผู้นั้นได้ เมตตาภาวนาก็เช่นกัน เราส่งความรักความปรารถนาดีมุ่งตรงไปยังบุคคลอื่น พลังนี้เองก็จะค่อยๆ ส่งผลแก่ผู้นั้นได้

ถาม มีการเจริญกรรมฐานวิธีอื่นอีกหรือไม่

ตอบ ยังมีการเจริญกรรมฐานวิธีอื่นๆ อีกหลายวิธี แต่การเจริญกรรมฐานวิธีสุดท้ายและอาจเป็นวิธีที่สำคัญที่สุดด้วยก็คือ *การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน* คำนี้มีความหมายว่า “การมองกลับเข้าไปภายใน หรือ มองลึกลงไป” ซึ่งมักแปลว่า *กรรมฐานแห่งปัญญา*

ถาม กรุณาอธิบายถึงการเจริญวิปัสสนากรรมฐานด้วย

ตอบ ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ผู้ปฏิบัติเพียงสักแต่มีสติตามกำหนดรู้สิ่งใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้น(ทางกายและทางใจของตน) โดยปราศจากการคิดพิจารณาหรือมีปฏิริยาตอบโต้

ถาม จุดมุ่งหมายของวิปัสสนากรรมฐานคืออะไร

ตอบ โดยปกติแล้ว เราจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับทุกอย่างที่เราประสบด้วยความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ หรือด้วยการปล่อยให้มีนกระตุ่นความคิด ความฝันหรือความทรงจำของเรา ปฏิกิริยาเหล่านี้จะบิดเบือนหรือเป็นอุปสรรคขัดขวางจนเราไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง แต่ด้วยการเจริญสติสักแต่กำหนดรู้โดยไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบ เราจะเริ่มเข้าใจว่าทำไมเราจึงคิด พุดหรือกระทำเช่นนั้น

การรู้จักตัวเองดีขึ้นนี้ย่อมจะส่งผลดีต่อชีวิตของเราอย่างมาก ประโยชน์อีกประการหนึ่งที่ได้จากการเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็คือหลังจากที่ได้เริ่มเจริญวิปัสสนากรรมฐานได้ระยะหนึ่ง เราจะรับรู้ได้ถึงช่องว่างระหว่างตัวเราและสิ่งที่เราประสบ เมื่อประสบกับสิ่งเร้าใจหรือสิ่งที่ยุ่งๆ แทนที่เราจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบโดยอัตโนมัติอย่างขาดสติ เราจะถอยออกมาก้าวหนึ่ง เพื่อตัดสินใจว่าเราควรมีปฏิกิริยาหรือไม่อย่างไร ด้วยวิธีนี้ เราก็จะเริ่มควบคุมชีวิตของเราได้ ซึ่งไม่ใช่ด้วยการพยายามตั้งเจตจำนงให้แข็งแกร่งแต่อย่างใด หากแต่ด้วยการมีปัญญาเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้นต่างหาก

ถาม ถ้าเช่นนั้น วิปัสสนากรรมฐานจะช่วยให้เราเป็นคนดีขึ้น และมีความสุขขึ้น ใช่มั้ย?

ตอบ นี่เป็นจุดเริ่มต้นของวิปัสสนากรรมฐานที่สำคัญมาก แต่วิปัสสนากรรมฐานมีจุดมุ่งหมายที่ประเสริฐกว่านั้น คือ ขณะที่การเจริญวิปัสสนากรรมฐานของเราก้าวหน้าขึ้น สติคมชัดขึ้น เราจะเริ่มรับรู้ได้ว่า สิ่งที่เรากำหนดรู้อยู่นั้นปราศจากตัวตน อีกทั้งยังไม่ใช่ “เรา” เป็นผู้กระทำสิ่ง

นั้นอยู่ และไม่มี “เรา” ที่รับรู้ประสบการณ์เหล่านั้น ในระยะเริ่มแรกผู้ปฏิบัติอาจจะรับรู้อาการเหล่านี้ได้เพียงช่วงสั้นๆ เท่านั้น แต่หลังจากฝึกฝนไปได้ระยะหนึ่งแล้ว ก็จะเห็นอาการเหล่านี้ได้ชัดเจนมากขึ้น

ถาม ฟังดูน่ากลัวอยู่นะขอรับ

ตอบ ก็จริงอยู่ ในครั้งแรกที่ผู้ปฏิบัติบางท่านเกิดประสบการณ์เช่นนี้ ก็อาจจะกลัวอยู่บ้าง แต่จากนั้นไม่นานความกลัวก็จะถูกแทนที่โดยปัญญาอันลึกซึ้งที่ตระหนักรู้ว่า เราไม่ได้เป็นอย่างที่เราเคยคิดว่าเราเป็นอีกต่อไป ความรู้สึกหึงหะงนในตนเองก็จะค่อยๆ เบาบางลง และสูญสลายไปในที่สุดพร้อมๆ กับความคิดว่าเป็น “ฉัน” “เป็นตัวฉัน” และ “ของฉัน” ณ จุดนี้เองที่ชีวิตของชาวพุทธรวมทั้งทัศนคติในการมองชีวิตทั้งหมดเริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างแท้จริง ลองคิดดูเองเถิดว่าในชีวิตเราก็ครั้งก็หนแล้วที่ปัญหาความขัดแย้งระดับบุคคล ระดับสังคม และแม้ระดับประเทศเกิดขึ้นจากความหึงหะงนตน จากความหึงผยองในชาติพันธุ์และความรักชาติ หรือจากความรู้สึกว่าตนและพวกถูกย่ำยีหรือข่มขู่อย่างไม่เป็นธรรม และจากการร่ำร้องว่า “นี่ของฉัน” “นั่นก็สมบัติของพวกเรา” สำหรับชาวพุทธ ความสงบสุขที่แท้จะเกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้ค้นพบสัจธรรมแห่งตัวตน และนี่คือสิ่งที่เราเรียกว่า การตรัสรู้

ถาม ช่างเป็นความคิดที่น่าทึ่ง แต่พร้อมๆ กันมันก็น่าหวาดหวั่นด้วย เพราะบุคคลที่ตรัสรู้แล้วจะดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างไร โดยปราศจากความรู้สึกถึงตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของ

ตอบ ผู้ที่ตรัสรู้แล้วก็อาจจะถามพวกเราเช่นกันว่า “พวกคุณดำเนินชีวิตอยู่กันได้อย่างไรโดยคิดว่ามีตัวตนเราเขา คุณฟันฝ่าทุกข์แห่ง

ความกลัว ความริษยา ความเศร้าโศก ความหยิ่งทะนง ทั้งที่เกิดกับตนเองและผู้อื่นกันมาได้อย่างไร คุณไม่เดือดเนื้อร้อนใจบ้างหรือ กับความรู้สึกอยากได้อะไรมีอันไม่มีที่สิ้นสุด รุ่มร้อนปรารภนาจะได้ดีมีสุขเหนือคนอื่น และหวาดกลัวที่จะต้องสูญเสียทุกสิ่งไป” บุคคลผู้ตรัสรู้แล้วเท่านั้นที่มีชีวิตสุขสงบ มีแต่เพียงคนที่ยังไม่ตรัสรู้อย่างเรานี้แหละที่ต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตเหล่านั้น

ถาม กระผมพอเข้าใจแล้ว แต่เราจะต้องเจริญวิปัสสนากรรมฐานนานเท่าใดกว่าจะได้บรรลุธรรม

ตอบ อาตมาคงตอบไม่ได้ อันที่จริงแล้ว มันก็ไม่ได้สำคัญเลย เพียงคุณเริ่มต้นเจริญวิปัสสนากรรมฐานเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ แล้วก็พบคำตอบได้เองว่าวิปัสสนากรรมฐานจะให้อะไรแก่คุณ หากเราปฏิบัติอย่างจริงจังและด้วยปัญญา ก็จะทำให้คุณภาพชีวิตของเราดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เพียงไม่นานนัก คุณจะสนใจเรียนรู้เรื่องธรรมะและการปฏิบัติอย่างลึกซึ้งมากขึ้น และในที่สุด การปฏิบัติธรรมจะกลายเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของคุณ แต่ก่อนที่คุณจะเริ่มออกเดินทาง โปรดอย่าตั้งความหวังหรือกังวลไปล่วงหน้าถึงสิ่งที่คุณจะได้พบฟังค่อยๆ ก้าวเดินไปที่ละก้าว

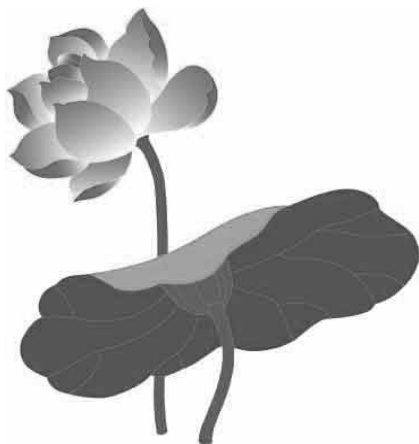
ถาม ในการปฏิบัติธรรม เราจำเป็นต้องมีครูอาจารย์หรือไม่

ตอบ การมีครูอาจารย์อาจไม่จำเป็นนัก แต่การมีผู้ที่ชำนาญในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานมาคอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง น่าเสียดายที่ในปัจจุบันมีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่ยังไม่มีความรู้เรื่องการปฏิบัติอย่างถูกต้องพอเพียงมาตั้ง

ตนเป็นอาจารย์สอนการปฏิบัติอยู่เป็นจำนวนมาก ฟังแสวงหาครูอาจารย์
ที่เชื่อถือได้ มีวัตรปฏิบัติที่เหมาะสม และยึดมั่นในพระธรรมคำสอนของ
พระพุทธองค์

ถาม   ปัจจุบันนี้มีจิตแพทย์ และนักจิตวิทยาจำนวนมาก
หันมาใช้ในการเจริญวิปัสสนาเพื่อบำบัดรักษาอย่างกว้างขวาง จริงหรือไม่

ตอบ   เป็นความจริง ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาได้ยอมรับแล้วว่า
วิปัสสนากรรมฐานมีผลต่อการรักษาเยียวอาการทางจิต และได้มีการนำมาใช้
ในการรักษาต่างๆ เช่น ใช้เพื่อบำบัดความเครียด เพื่อรักษาอาการหวาด
กลัว และเพื่อสร้างสติ เป็นต้น พระปัญญาของพระพุทธองค์ที่ทรงรู้แจ้ง
แทงตลอดจิตใจของมนุษย์นั้นได้ช่วยเหลือผู้คนมากมายเสมอมานับ
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๗. ปัญญา และ กรุณา

ถาม เคยได้ยินชาวพุทธพูดกันบ่อยๆ เรื่องปัญญาและความกรุณา สองคำนี้หมายความว่าอย่างไร

ตอบ บางศาสนาเชื่อว่า *ความกรุณา* กับ *ความรัก* (สองคำนี้มีลักษณะใกล้เคียงกัน) เป็นคุณสมบัติของจิตใจที่สำคัญที่สุด แต่พวกเขามองข้ามความสำคัญของ*ปัญญา*ไป ซึ่งอาจทำให้บุคคลกลายเป็นคนดีมีจิตใจอ่อนโยนแต่เบาปัญญา ปราศจากความเข้าใจ แนวคิดบางประเภท เช่น แนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ก็เชื่อว่าปัญญาจะพัฒนาอย่างสมบูรณ์ได้ ต้องไม่เอาความรู้สึกทางใจทั้งหลาย เช่น ความกรุณาสงสารเข้ามาเกี่ยวข้อง ผลที่ออกมาก็คือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นมุ่งไปที่ผลลัพธ์แต่เพียงอย่างเดียว โดยลืมไปว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นมีไว้รับใช้มนุษยชาติ หาใช่เพื่อควบคุมหรือบงการมนุษย์ อันเป็นเหตุให้นักวิทยาศาสตร์ใช้ความรู้ความสามารถของตนคิดค้นระเบิดปรมาณู อาวุธเชื้อโรค และอาวุธอื่นๆ

มาประหัตประหารมนุษย์ด้วยกันเอง พุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์ควรพัฒนา ทั้งปัญญาและความกรุณาควบคู่กันไป เพื่อจะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่ทั้ง สมบูรณ์และสมดุล

ถาม ตามหลักพุทธศาสนา ปัญญา หมายความว่าอะไร

ตอบ ปัญญาที่ประเสริฐสูงสุดคือ การรู้แจ้งว่าสภาวะธรรม ทั้งปวงเป็นของไม่สมบูรณ์ ไม่เที่ยง และไม่ใช้ตัวตน ความรู้เช่นนี้จะช่วยให้เราเป็นอิสระจากทุกข์ ไปสู่ความรู้สึกที่มั่นคงและเป็นสุขยิ่ง ที่เรียกว่าพระนิพพาน กระนั้นก็ตาม พระพุทธองค์มิได้ตรัสถึงปัญญาในระดับนี้บ่อยครั้งนัก การที่เราจะเชื่อทุกอย่างจากการฟังผู้อื่นย่อมไม่ใช่ปัญญา ปัญญาที่แท้จริงจะเกิดจากการประจักษ์แจ้งและเข้าใจสิ่งต่างๆ ผ่านประสบการณ์ตรงของเราเองเท่านั้น ดังนั้น สำหรับปัญญาในระดับนี้จึงควรเปิดใจกว้างรับรู้สิ่งต่างๆ แทนที่จะปิดหูปิดตาไม่ยอมรับสิ่งใดๆ เลย ฟังรับฟังมุมมองในแง่อื่นๆ ที่แตกต่างไปจากความเชื่อของเราบ้าง แทนที่จะตั้งมั่นตั้งต้นด้วยใจคับแคบ พยายามพิจารณาข้อมูลที่ไม่ตรงกับ ความเชื่อของเราให้ถี่ถ้วนดีกว่าฝังจิตฝังใจอยู่แต่กับความเชื่อเดิมๆ มองทุกอย่างตามความเป็นจริง อย่าเอาแต่มองด้วยอคติ รอบคอบในการพิจารณาไตร่ตรองก่อนจะลงความเห็น แทนที่จะผลีผลามยอมรับความคิดแรกที่ได้ยินหรือที่เรารู้สึกพึงพอใจ และท้ายที่สุดคือ พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิมของตนหากได้รับข้อมูลใหม่ที่น่าเชื่อถือมากกว่า ทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือปัญญา ผู้ปฏิบัติเช่นนี้คือผู้ฉลาดและจะบรรลุถึงปัญญาที่แท้จริง การเชื่อตามที่คนอื่นบอกโดยไม่ไตร่ตรองเป็นหนทางที่ง่าย แต่วิถีแห่งพุทธนั้นต้องอาศัยความกล้าหาญ ความอดทน ความยืดหยุ่นและความฉลาด

ถาม กระผมคิดว่า มีน้อยคนเท่านั้นที่จะทำอย่างนี้ได้ แล้ว พุทธศาสนามีประโยชน์อะไรหากเป็นศาสนาของคนกลุ่มน้อย

ตอบ ก็จริงอยู่ ใช่ว่าทุกคนจะพร้อมสำหรับพุทธธรรม ผู้ที่ยังไม่สามารถเข้าใจคำสอนของพุทธศาสนาได้ในชาตินี้ ก็อาจจะมีปัญญาแก่กล้าพอจะเข้าใจได้ในชาติหน้า แต่ก็ยังมีบางคนที่เกิดปัญญาเข้าใจได้เพิ่มขึ้นด้วยการฟังพระธรรมคำสอนเพียงไม่กี่คำ หรือได้รับการกระตุ้นเตือนที่ถูกที่ควร นี่เองก็คือสาเหตุที่ทำให้ชาวพุทธพยายามแบ่งปันความรู้ความเข้าใจตามวิถีพุทธให้กับผู้อื่นอย่างอ่อนโยนและอย่างเจียมๆ พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนเราด้วยพระมหากรุณา เราจึงฟังสั่งสอนผู้อื่นด้วยความกรุณาเช่นกัน

ถาม ตามความคิดของชาวพุทธ ความกรุณาคืออะไร

ตอบ ขณะที่ปัญญาครอบคลุมธรรมชาติด้านความเฉลียวฉลาดและความเข้าใจของเรา *กรุณา* ก็ครอบคลุมธรรมชาติด้านอารมณ์ความรู้สึกของเรา *กรุณา* ก็เป็นคุณสมบัติเฉพาะของมนุษย์เท่านั้นเช่นเดียวกับปัญญา คำว่า *กรุณา* ในภาษาอังกฤษ คือ compassion ซึ่งมาจากศัพท์ ๒ คำ คือ co แปลว่า ด้วยกัน ร่วมกัน และ passion แปลว่า ความรู้สึกที่รุนแรง ร่วมกันเข้าเป็นความหมายของกรุณา ดังเช่น ขณะที่เราเห็นคนกำลังทุกข์ทรมาน เรารู้สึกเป็นทุกข์ไปกับเขาด้วย และพยายามที่จะช่วยเหลือให้เขาพ้นจากความทุกข์นั้น ดังนี้เรียกว่า *กรุณา* คุณลักษณะประเสริฐในชีวิตมนุษย์อันเป็นลักษณะแห่งพุทธะ เช่น การมีใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ พร้อมทั้งจะเกื้อกูลผู้อื่น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และใส่ใจต่อเพื่อนมนุษย์ คือคุณสมบัติทั้งหลายของคำว่า *กรุณา* เราอาจจะสังเกตได้ว่า บุคคลที่มีใจกรุณาต่อผู้อื่น พร้อมทั้งจะรักและใส่ใจผู้อื่น จะมีที่มาจากการรู้จักรักและใส่ใจต่อตนเองก่อน เราจะเข้าใจผู้อื่นได้อย่างลึกซึ้งก็ต่อเมื่อสามารถเข้าใจตัวเอง

อย่างแท้จริงเสียก่อน เราจะรู้ว่าอะไรดีที่สุดสำหรับผู้อื่น ก็ต้องรู้เสียก่อนว่า
อะไรดีที่สุดสำหรับเรา เราจะเห็นใจผู้อื่นได้ ก็ต้องรู้จักเห็นใจตัวเองเสีย
ก่อน ดังนั้น ในพุทธศาสนานั้น การพัฒนาจิตของตนจึงนำไปสู่ความใส่ใจ
ในความทุกข์ของผู้อื่นด้วย พระพุทธประวัติเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด พระพุทธ-
องค์ทรงใช้เวลาถึง ๖ ปีแสวงหาหนทางสู่ความพ้นทุกข์เพื่อพระองค์เอง
จากนั้นได้ทรงเผยแผ่สิ่งที่ทรงค้นพบนี้สู่มนุษยชาติทั้งปวง

ถาม   *ถ้าอย่างนั้น ท่านอาจารย์ก็หมายความว่า เราควร
พยายามช่วยตัวเองให้รอดก่อน แล้วจึงจะช่วยผู้อื่น ไม่ฟังดูเห็นแก่ตัว
ไปหน่อยหรือ*

ตอบ   ผู้ที่เสียสละตนเพื่อผู้อื่นมากกว่าตัวเองมิให้พบเห็นอยู่
ทั่วไป ซึ่งเป็นการกระทำที่ตรงกันข้ามกับคำว่า “เห็นแก่ตัว” ที่ห่วงตนเอง
ก่อนผู้อื่น แต่พุทธศาสนา มองว่า ไม่มีการแยกเขาแยกเรา มีแต่การรวมกัน
เป็นหนึ่งเดียว ความห่วงใยแต่ตนเองจะค่อยๆ พัฒนา กลายเป็นความใส่ใจ
ต่อผู้อื่น เมื่อเราได้ตระหนักว่าผู้อื่นหรือชีวิตอื่นก็คือชีวิตเหมือนๆ กับเรา
นั่นเอง ความรู้สึกที่ไม่มีขอบเขตเช่นนี้คือความกรุณาที่แท้จริง อันเปรียบ
ดังอัญมณีชิ้นเอกที่ประดับอยู่บนมงกุฎแห่งพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า

๘. มังสวิรัต

ถาม ชาวพุทธที่ดีต้องรับประทานมังสวิรัตใช้หรือไม่

ตอบ ไม่จำเป็น พระพุทธองค์เองก็ไม่ทรงเป็นมังสวิรัต และไม่เคยทรงสอนให้สาวกของพระองค์เป็นมังสวิรัตด้วย แม้ทุกวันนี้เอง ก็มีชาวพุทธดีๆ มากมายก็ไม่ได้เป็นมังสวิรัต ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่า

ความโกรธ ความมัวเมา ความดื้อรั้น การตั้งตนไว้ผิด ความมีมายา ความริษยา การยกตนข่มผู้อื่น การถือตัวเหยียดหยามผู้อื่น และการสมาคมกับอสัตบุรุษ เหล่านี้ชื่อว่า กลิ่นดิบ หาใช้อาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่

ในโลกนี้ คนผู้ประพฤติชั่วเป็นปกติ กู้หนี้แล้วไม่ชดใช้ ชอบพูดเสียดสี เป็นพยานให้การเท็จ ปลอมเป็นนักบวชในศาสนาอื่น เป็นคนต่ำทราม ทำความชั่วร้ายแรงไว้ เหล่านี้ชื่อว่า กลิ่นดิบ หาใช้อาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่

ขุททกนิกาย สุตตนิบาต อามคันธสูตร

ถาม แต่การที่เรารับประกันเนื้อสัตว์ ก็เท่ากับมีส่วนรับผิดชอบในการฆ่าสัตว์ด้วย แล้วจะไม่ใช่การล่วงละเมิดศีลข้อที่หนึ่งหรือ

ตอบ จริงอยู่ เมื่อเรารับประกันเนื้อสัตว์ เราก็มีส่วนร่วมไม่ว่าโดยทางอ้อมหรือเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องรับผิดชอบต่อชีวิตสัตว์ที่ถูกฆ่านั้น แต่การรับประกันผักก็เข้าทำนองเดียวกัน กล่าวคือ ชาวไร่ ชาวสวนก็ต้องใช้ยาฆ่าแมลงหรือยาพิษกำจัดศัตรูพืชทั้งหลาย เพื่อปกป้องผลผลิตให้มาถึงมือผู้บริโภคได้อย่างสวยงามสมบูรณ์โดยไม่มีริ้วรอยที่ถูกแมลงกัดกิน และเช่นเดียวกัน สัตว์ก็ต้องถูกฆ่า เพื่อให้มนุษย์ได้มีเข็มขัดหนังสวมใส่ หรือมีกระเป๋าหนังไว้ใช้ รวมทั้งเพื่อเอาไขมันสัตว์มาทำสบู่ให้คุณชำระล้างร่างกาย และเพื่อผลิตภัณฑ์อื่นๆ อีกมากมายนานัปการ การดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์เป็นเรื่องยากเหลือแสนที่จะไม่ข้องเกี่ยวกับการเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง นี่เองเป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงถึงอริยสัจข้อที่หนึ่ง ที่ว่า การมีชีวิตอยู่ก็คือความทุกข์อันไม่น่าพึงพอใจ แต่เมื่อเราสมทานศีลข้อที่หนึ่ง เราตั้งเจตนาว่าจะไม่เป็นเหตุโดยตรงที่เบียดเบียนสัตว์หรือทำให้สัตว์อื่นเดือดร้อน [คือ ไม่ลงมือฆ่าสัตว์นั้นด้วยตนเอง หรือใช้ให้คนอื่นฆ่า]

ถาม แต่ชาวพุทธมหายานไม่รับประกันเนื้อสัตว์

ตอบ ความเข้าใจนี้ไม่ตรงกับความจริง พุทธมหายานในประเทศจีนเคร่งครัดในการกำหนดให้ชาวพุทธเป็นมังสวิรัต แต่ทั้งพระภิกษุและฆราวาสที่เป็นมหายานในญี่ปุ่น มองโกเลีย และทิเบต ต่างก็ล้วนรับประกันเนื้อสัตว์

ถาม แต่กระผมก็ยังคงคิดว่าชาวพุทธน่าจะเป็นมังสวิรัต

ตอบ หากมีคนที่ยึดมังสวิรัตผู้หนึ่งซึ่งดเว้นไม่รับประทานเนื้อสัตว์เลยอย่างเคร่งครัด แต่ขณะเดียวกันก็เป็นคนที่เห็นแก่ตัว คดโกง และมีใจโหดเหี้ยม กับอีกคนหนึ่งที่ไม่ได้ถือมังสวิรัต แต่เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ผู้อื่นเป็นนิตย ชื่อสัตย์สุจริต โอบอ้อมอารี และมีใจอ่อนโยน ระหว่างคนทั้งสองนี้ ใครเป็นชาวพุทธที่ดีกว่า

ถาม คนที่มีความซื่อสัตย์และอ่อนโยน

ตอบ เพราะเหตุใด

ถาม เพราะคนประเภทนี้คือคนที่มีจิตใจดี

ตอบ ถูกต้องแล้ว คนที่รับประทานเนื้อสัตว์ก็อาจจะเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ได้เท่าๆ กับคนที่ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ก็อาจจะเป็นผู้มีจิตใจชั่วร้ายโสมมได้ ในพระพุทธธรรม สิ่งสำคัญที่สุดอยู่ที่คุณภาพของจิตใจที่ดั่งงาม ไม่ได้อยู่ที่ประเภทของอาหารที่คุณบริโภค คนบางคนเคร่งครัดต่อการเลือกเพ้นอาหารที่ไม่มีส่วนประกอบของเนื้อสัตว์ แต่อาจไม่เคยสนใจใส่ใจที่จะลดละความเห็นแก่ตัว ความไม่ซื่อสัตย์ ความโหดร้ายหรือความริษยา พวกเขาได้แต่เปลี่ยนประเภทของอาหารที่บริโภคซึ่งทำได้ง่าย ๆ โดยไม่สนใจที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพจิตใจของตน ซึ่งทำได้ยาก ดังนั้น ไม่ว่าคุณจะได้ถือมังสวิรัตหรือไม่ก็ตาม โปรดจำไว้เสมอว่า การพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์สำคัญที่สุดสำหรับชาวพุทธ

ถาม แต่ในมุมมองของชาวพุทธ คนที่มีจิตใจงดงามและถือ มังสวิรัตด้วย ก็ย่อมจะดีกว่าคนที่มีจิตใจดีแต่บริโภคเนื้อสัตว์ ใช่หรือไม่

ตอบ ถ้าคนจิตใจดีที่ถือมังสวิรัตผู้นั้นเลิกรับประทานเนื้อสัตว์ เพราะเหตุความกรุณาต่อชีวิตสัตว์ และไม่ต้องการมีส่วนร่วมกับการ เลี้ยงสัตว์แบบอุตสาหกรรมที่โหดเหี้ยม แสดงว่าคนผู้นั้นได้พัฒนาจิต สู่ความเมตตากรุณาใส่ใจในชีวิตอื่นได้ถึงระดับที่สูงส่งกว่าคนที่จิตใจดี แต่ยังรับประทานเนื้อสัตว์อยู่ หลายๆ ท่านจะพบว่า ยิ่งได้ดำเนินชีวิต ไปบนหนทางแห่งธรรมลึกซึ้งขึ้นเพียงใด แนวโน้มที่จะถือมังสวิรัตโดย ธรรมชาติก็จะมีมากขึ้นเพียงนั้น

ถาม มีคนเล่าให้กระผมฟังว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานเพราะ เสวยเนื้อสุกรที่มีพิษ ข้อนี้อาจเป็นจริงหรือไม่

ตอบ เรื่องนี้ไม่มีมูลความจริงแต่อย่างใด ตามหลักฐานใน พระไตรปิฎกกล่าวถึงพระกระยาหารมื้อสุดท้ายของพระพุทธองค์ว่า คือ *สุกรมัทวะ* ปัจจุบันนี้ ความหมายของอาหารประเภทนี้ได้เลื่อนลงไป หมดแล้ว ไม่มีใครทราบว่าคืออะไร บางคนอาจเข้าใจว่า *สุกร* แปลว่า หมู จึงตีความว่าเป็นอาหารที่มีส่วนประกอบของหมู แต่ก็ยังมีความเป็นไปได้ อื่นๆ อีกเช่นกัน เพราะอาจหมายถึงผักชนิดหนึ่ง [ในบางที่ว่าเป็นเห็ด มีพิษ-ผู้แปล] หรือแป้ง หรืออาจเป็นอะไรก็ได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเอ่ยถึง การเสวยพระกระยาหารมื้อนี้ ก็อาจทำให้มีผู้เข้าใจไปว่าเป็นสาเหตุของ การปรินิพพานของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน เมื่อมีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา และทรงพระประชวรเป็นครั้งคราวมา ก่อนแล้ว และความจริงก็คือ พระองค์ปรินิพพานเพราะความชราภาพ

๙. โชคกลาง กับ โชคชะตา

ถาม พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเรื่องเวทมนต์เครื่องรางของขลัง และเรื่องการทำนายโชคชะตาไว้อย่างไรบ้าง

ตอบ พระพุทธองค์ตรัสสอนว่า การประพฤติปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ อันได้แก่ การทำนายโชคชะตา การใส่เครื่องรางของขลัง ศาสตร์แห่งฮวงจุ้ย และการหาฤกษ์ยาม เป็นต้น เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดเลย ทรงห้ามสาวกของพระองค์มิให้ประพฤติในสิ่งเหล่านี้ และตรัสเรียกวิชาเหล่านี้ว่าเป็นศาสตร์ที่ต่ำต้อยหรือเป็นเดรัจฉานวิชา ดังพระพุทธดำรัสว่า

“พระสมณโคดมทรงเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำนายอวัยวะ ทำนายตำหนิ ทำนายโชคกลาง ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ พิธีเบิกแว่นเวียนเทียน พิธีชดแกลบบูชาไฟ พิธีชดรำบูชาไฟ พิธีชดข้าวสารบูชาไฟ พิธีเติมเนยบูชาไฟ พิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ พิธีพ่นเครื่องเช่นบูชาไฟ พิธีปลีกรรมด้วยเลือด วิชาดูอวัยวะ วิชาดูพื้นที่ วิชาการปกครอง วิชาทำเสน่ห์ เวทมนตร์ไสย์ วิชาตั้งศาลพระภูมิ วิชาหมองู วิชาว่าด้วยพิษ วิชาว่าด้วยแมงป่อง วิชาว่าด้วยหนู วิชาว่าด้วยเสียงนก วิชาว่าด้วยเสียงกา วิชาทายอายุ วิชาป้องกันลูกศร วิชาว่าด้วยเสียงสัตว์ร้อง”

ทีฆนิกาย ลีลขันธวรรค (ที. ส. ๙.๒๑.๙-๑๐)

ถาม ถ้าเช่นนั้น เหตุใดยังมีคนทำเช่นนั้นอยู่ และเชื่อในสิ่งเหล่านี้ด้วย

ตอบ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะความโลภ ความกลัวและความไม่รู้ นั่นเอง เมื่อใดก็ตามที่พวกเขาเข้าใจในพระพุทธธรรม เขาก็จะตระหนักได้เองว่า จิตใจที่บริสุทธิ์สามารถจะปกป้องเขาได้ดีกว่าเศษกระดาษเล็กๆ หรือเศษโลหะ หรือบทสวดบางคำ เมื่อเข้าใจเช่นนี้แล้ว เครื่องรางเหล่านี้ก็จะหมดความสำคัญไป พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ความซื่อสัตย์ เมตตา ปัญญา ความอดทน การให้อภัย ความมีใจเอื้อเฟื้อ ความจงรักภักดี และคุณสมบัติที่ดีงามทั้งหลายเป็นทั้งเครื่องป้องกันภัยให้ตัวเราและเป็นเครื่องนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองเหนือกว่าเครื่องรางใดๆ

ถาม แต่เครื่องรางบางอย่างก็มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนกันใช่หรือไม่

ตอบ อาตมารู้จักบุคคลผู้หนึ่งที่ร่ำรวยมาจากการขายเครื่องรางของขลังที่เขาอ้างว่า จะนำโชคและความรุ่งเรืองมาให้ รวมทั้งเขายังรับประกันด้วยว่า ใครที่ได้เครื่องรางพวกนี้ไปจะสามารถทำนายเลขลอตเตอรี่ได้อย่างแม่นยำอีกด้วย แต่หากสิ่งที่เขาพูดเป็นความจริง ทำไมเขาจึงไม่เป็นเศรษฐีเงินล้าน ถ้าเครื่องรางของเขาใช้ได้ผลจริง ทำไมเขาจึงไม่ถูกลอตเตอรี่ทุกอาทิตย์ โชคอย่างเดียวที่เขาเมื่อก็คือการที่ยังมีคนเบาปัญญาพอจะเชื่อในสิ่งที่เขาพูดและซื้อหาเครื่องรางที่เขาขายเท่านั้น

ถาม หากเป็นเช่นนั้น “โชค” มีอยู่จริงหรือไม่

ตอบ ในพจนานุกรมได้ให้คำจำกัดความคำว่า “โชค” ว่า “ความเชื่อว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะดีหรือร้าย เป็นผลมาจากความ

บังเอิญ พรหมลิขิต หรือชะตากรรม” พระพุทธองค์ได้ตรัสปฏิเสธความเชื่อ เช่นนี้โดยสิ้นเชิง เพราะสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะจะมีเหตุเดียวหรือหลายเหตุ และต้องมีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างเหตุ และผล [คือ ทำเหตุเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น] ตัวอย่างเช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยมาจากหลายสาเหตุ กล่าวคือ เขาผู้นั้นได้สัมผัสกับเชื้อโรคที่ก่อให้เกิดโรคนั้น ร่างกายของเขายู่ในสภาพอ่อนแอ จึงถูกเชื้อโรครุมเร้าได้ง่าย ในกรณีนี้จะเห็นความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างความเป็นเหตุ (คือเชื้อโรคและร่างกายที่อ่อนแอ) และผล (คือความป่วยไข้) เพราะเชื้อโรคเข้าทำร้ายอวัยวะภายในร่างกาย ซึ่งทำให้เจ็บป่วยได้ แต่ในกรณีตรงข้าม เรามองไม่เห็นความสัมพันธ์ใดๆ หรือความเป็นเหตุเป็นผลใดๆ ระหว่างการห้อยเศียรกระดาดขมแผ่นหนึ่ง ที่เขียนคำบางคำ กับผลที่เป็นความร่ำรวยทางโชคลาภ หรือการสอบไล่ผ่าน พุทธศาสนาสอนว่าสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นได้เพราะมีเหตุปัจจัยทำให้เกิด ไม่ได้มีเหตุมาจากโชค หรือความบังเอิญ หรือชะตากรรม คนที่เชื่อถือเรื่องโชคลางมักจะดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ ซึ่งโดยมากก็มักจะเป็นเงินทอง หรือความร่ำรวยเท่านั้น แต่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนว่า การพัฒนาจิตใจเป็นสิ่งที่สำคัญกว่ามากนัก ดังพระพุทธดำรัสว่า

ความเป็นพหูสูตร ความเป็นผู้มีศีลปะ วินัยที่ศึกษามาดี วาจาสุภาษิต ข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด การบำรุงมารดาบิดา การสงเคราะห์บุตร การสงเคราะห์ภรรยา การงานที่ไม่อากูล ข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด การให้ทาน การประพฤติธรรม การสงเคราะห์ญาติ การงานที่ไม่มีโทษ ข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด การงดเว้นจากบาป การเว้นจากการดื่มน้ำเมา ความไม่ประมาทในธรรม ข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด ความเคารพ ความถ่อมตน ความสันโดษ ความกตัญญู การพึงธรรมตามกาล ข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ (ขุ. ขุ. ๒๕.๕-๘.๔)

๑๐. ภิกษุ ภิกษุณี และแม่ชี

ถาม คณะสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญมากในพุทธศาสนา อะไรคือจุดมุ่งหมายของการบวชเป็นพระภิกษุหรือแม่ชีหน้าที่ของท่านเหล่านี้คืออะไร

ตอบ จุดประสงค์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตั้งคณะภิกษุ ภิกษุณี ขึ้นนั้นก็เพื่อช่วยสร้างสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาจิตเพื่อเข้าถึงธรรมได้ง่ายขึ้น ส่วนฆราวาสก็มีหน้าที่อุปถัมภ์สิ่งที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตของภิกษุและภิกษุณี หรือปัจจัย ๔ อันประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อให้ภิกษุและภิกษุณีสามารถอุทิศตนกับการศึกษาและปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ชีวิตที่เรียบง่ายภายในวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมเอื้อต่อการทำความเพียรและความสงบใจ ส่วนพระภิกษุ ภิกษุณี [และแม่ชี] ที่อยู่ได้ด้วยการอุปถัมภ์ของฆราวาสก็มีหน้าที่นำสิ่งที่ตนได้ศึกษาและปฏิบัติมาสั่ง

สอน พร้อมๆกันก็ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของชาวพุทธที่ดีให้แก่ฆราวาส ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของภิกษุ ภิกษุณี [และแม่ชี] ฟังมีต่อฆราวาส แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบันนั้น บทบาทของภิกษุ [ภิกษุณี] และแม่ชี ขยายกว้างออกไปกว่าที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้แต่เดิมมาก โดยทำหน้าที่เป็นทั้งครูในโรงเรียน นักสังคมสงเคราะห์ ศิลปิน แพทย์ และแม้แต่นักการเมือง บางกระแสก็เห็นฟ้องด้วยว่า เป็นสิ่งพึงกระทำหากจะช่วยกันเผยแผ่พุทธศาสนาได้ แต่บางกระแสก็หวังว่าการกระทำเช่นนั้นจะทำให้ภิกษุสงฆ์และแม่ชีเข้ามายุ่งเกี่ยวกับปัญหาทางโลกมากเกินไป จนกระทั่งลึ้มจุ่มมุ่งหมายตั้งเดิมของการออกบวช

ถาม การจะบรรลุตรรรมได้ เราจำเป็นต้องบวชเป็นภิกษุหรือเป็นแม่ชีก่อนหรือไม่

ตอบ ไม่จำเป็นเลย ในครั้งพุทธกาลมีสาวกของพระพุทธองค์ ทั้งชายและหญิงจำนวนมากสามารถเจริญกรรมฐานจนบรรลุตรรรมได้ในเพศฆราวาส บางท่านมีปัญหาและความสามารถมากขนาดที่สั่งสอนภิกษุสงฆ์ได้อีกด้วย ในพระพุทธศาสนานั้น ระดับของปัญญาหรือความรู้แจ้งในธรรมสำคัญมากที่สุด โดยไม่จำเป็นว่าบุคคลผู้นั้นจะห่มผ้าจีวรสีเหลืองหรือนุ่งกางเกงยีนส์ ไม่จำเป็นว่าจะอยู่วัดหรืออยู่บ้าน บางท่านอาจเห็นว่าสภาพแวดล้อมทั้งแง่บวกและแง่ลบของวัดเอื้ออำนวยต่อความก้าวหน้าของการปฏิบัติธรรม ส่วนบางท่านก็อาจเห็นว่าบ้านที่มีทั้งสุขและทุกข์เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรมมากกว่า ต่างคนก็ต่างใจ ไม่จำเป็นต้องคิดเหมือนกัน เพราะเราทุกคนล้วนแตกต่างกัน

ถาม เหตุใดพระภิกษุ ภิกษุณี [และแม่ชี] จึงต้องนุ่งห่มจีวร สีเหลืองด้วย

ตอบ ยามที่ชาวอินเดียในยุคโบราณเข้าป่า เขาจะบอกได้ว่า ไปไม้ไปไหนกำลังจะร่วงหล่น เพราะไปไม้เหล่านั้นมีสีเหลือง สีส้ม หรือ สีน้ำตาล ด้วยเหตุนี้เอง ในประเทศอินเดียสีเหลืองจึงกลายมาเป็น สัญลักษณ์ของการสละ ละวาง จีวรของภิกษุ ภิกษุณี [และแม่ชี] จึงมีสีเหลืองเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ตระหนักถึงความสำคัญของการ ลด ละ เลิก ปล่อยวาง ไม่ยึดติด

ถาม เหตุใดพระภิกษุและแม่ชีจึงต้องโกนหัว

ตอบ ปกติแล้ว เรามักจะหมกมุ่นกังวลอยู่กับภาพลักษณ์ ภายนอกของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับทรงผม สุภาพสตรีจะให้ความสำคัญกับทรงผมมาก ส่วนสุภาพบุรุษก็มักกังวลว่าศีรษะจะล้าน การดูแลผมเช่นนี้สิ้นเปลืองเวลามากทีเดียว ดังนั้น การโกนผมทิ้งไปของพระภิกษุ และแม่ชีนั้นก็เพื่อตัดปัญหาเรื่องนี้ จะได้อุทิศเวลาให้กับสิ่งที่มีความสำคัญจริงๆ ยิ่งไปกว่านั้น การโกนศีรษะยังเป็นสัญลักษณ์ว่าการให้ความใส่ใจ ต่อความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจสำคัญกว่าภาพลักษณ์ภายนอกมากนัก

ถาม การบวชเป็นบรรพชิตก็ฟังดูดี แต่ถ้าทุกคนบวชกันหมด อะไรจะเกิดขึ้น

ตอบ เราก็น่าจะตั้งคำถามเดียวกันนี้กับด้านวิชาชีพด้วย เช่น “ทันตแพทย์ก็เป็นอาชีพที่ฟังดูดี แต่ถ้าทุกคนเป็นทันตแพทย์กันหมด อะไรจะเกิดขึ้น โลกนี้ก็คงไม่มีครู ไม่มีพ่อครัวแม่ครัว ไม่มีคนขับแท็กซี่” หรือ “อาชีพครูก็ฟังดูดี แต่ถ้าทุกคนเป็นครูกันหมด อะไรจะเกิดขึ้น โลกนี้ก็คง

ไม่มีทันตแพทย์ ฯลฯ” เป็นต้น พระพุทธองค์ไม่ได้เคยทรงแนะนำให้ทุกคนบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณี [และแม่ชี] และในความเป็นจริงแล้ว การถือเพศบรรพชิตกันหมดทุกคนก็ไม่มีวันเกิดขึ้นได้อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม โลกก็จะยังคงมีผู้ที่เห็นว่าการดำเนินชีวิตเรียบง่ายและละวาง สุขสงบอยู่กับพระธรรมของพระพุทธองค์เป็นทางเลือกที่สำคัญกว่าสิ่งอื่นใด และท่านเหล่านี้ก็จะยังคงใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญของท่านทำประโยชน์ให้สังคม เช่นเดียวกับทันตแพทย์ และครู

ถาม อาชีพอย่าง ครู นักประพันธ์ หรือ นักสังคมสงเคราะห์ ก็คงจะทำประโยชน์เพื่อสังคมได้ แต่พระภิกษุหรือแม่ชีจะทำอะไรให้สังคมได้บ้าง ในเมื่อไม่ได้ทำอะไรเลย นอกจากเจริญสมาธิไปวันๆ เท่านั้น

ตอบ ลองเปรียบเทียบชีวิตของพระภิกษุที่ปฏิบัติธรรมกับนักวิจัยทางวิทยาศาสตร์ สังคมอุปถัมภ์งานวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ที่นั่นทำงานอยู่ในห้องทดลอง เพราะเราเชื่อว่าการค้นคว้าของนักวิจัยเหล่านั้นจะนำไปสู่การค้นพบประดิษฐ์กรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติโดยรวมได้ ในทำนองเดียวกัน สังคมชาวพุทธก็อุปถัมภ์พระภิกษุผู้ทำความเพียรในการเจริญกรรมฐาน (ที่จริงแล้ว ความจำเป็นพื้นฐานที่ท่านเหล่านั้นต้องการก็ช่างน้อยนิด) เพราะมีความหวังว่า ท่านเหล่านั้นจะสามารถดำเนินไปสู่การรู้แจ้งปัญญาญาณ อันจะก่อให้เกิดกุศลและคุณความดี ทั้งปวงต่อสังคมโดยรวม แม้ว่าการรู้แจ้งในธรรมจะยังไม่บังเกิดขึ้น หรืออาจจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม วิธี การดำเนินชีวิตของบรรพชิตก็เป็นประโยชน์กับคนหมู่มาก ในสภาพสังคมปัจจุบัน วิธีชีวิตหรือหารายของเศรษฐี และคนดังทั้งหลายที่โอ้อ่าฟุ้งเฟ้อ อวดร่ำอวดรวย และหมกมุ่นอยู่

ในโลภียวิสัยกลายเป็นแบบอย่างของวิถีชีวิตในอุดมคติที่ควรแสวงหา หรืออย่างน้อยก็ควรจะริษยา แต่วิถีชีวิตเรียบง่ายโดยของบรรพชิต ผู้เจริญธรรมก็เป็นสิ่งเตือนใจเราว่าความสุข ความพอใจของมนุษย์ไม่ จำเป็นต้องมาจากการมีเงินใช้อย่างฟุ่มเฟือยเสมอไป วิถีที่เรียบง่ายและ อ่อนโยนเช่นนี้ก็มีประโยชน์มหาศาลเช่นกัน

ถาม กระผมได้ยินมาว่า ปัจจุบันนี้ไม่มีภิกษุณีอีกแล้วใน สังคมพุทธ เป็นความจริงหรือไม่

ตอบ เมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ได้ทรงตั้ง สถาบันภิกษุณีสงฆ์ขึ้น และ ภิกษุณีก็ได้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนายาวนานถึง ๕๐๐-๖๐๐ ปี แต่จะด้วยเหตุใดไม่ปรากฏแน่ชัด ภิกษุณีไม่ได้รับการเคารพนับถือมากเท่าที่ควรและไม่ได้รับการอุปถัมภ์เช่นที่พระภิกษุสงฆ์ได้รับ ในที่สุด สถาบันภิกษุณีในอินเดียและในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ถึงกาลเสื่อมสลาย อย่างไรก็ตาม สถาบันภิกษุณีสงฆ์ในบางประเทศ เช่น ไต้หวัน เกาหลี และ ญี่ปุ่นยังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่ และทุกวันนี้ ในประเทศศรีลังกาก็ได้มีความพยายามที่จะนำสถาบันภิกษุณีจากไต้หวันเข้ามาสร้างสถาบันภิกษุณีอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่านักอนุรักษ์นิยมจะไม่เห็นด้วยนัก อย่างไรก็ตาม พึงเข้าใจว่า พระประสงค์เดิมของพระพุทธองค์นั้น หญิงก็มีสิทธิ์และโอกาสเท่าเทียมกับชายในอันที่จะออกบวช ใช้ชีวิตในเพศบรรพชิต เพื่อพัฒนาปัญญาของตน

๑๑. พระไตรปิฎก

ถาม   แทบทุกศาสนามีคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ี่ เช่น คัมภีร์ไบเบิล
พุทธศาสนามีคัมภีร์อะไร

ตอบ   พุทธศาสนามีคัมภีร์ที่เรียกว่า พระไตรปิฎก จารึกเป็น
ภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาอินเดียโบราณที่ใกล้เคียงกับภาษาที่พระพุทธเจ้า
ทรงใช้สั่งสอน พระไตรปิฎกเป็นหนังสือที่มีความยาวมาก ในภาคแปลเป็น
อังกฤษ ประกอบด้วยหนังสือประมาณ ๔๐ เล่ม

ถาม คำว่า พระไตรปิฎก มีความหมายว่าอย่างไร

ตอบ คำว่า ไตรปิฎก มาจากศัพท์สองคำ คือ ไตร แปลว่า สาม และ ปิฎก แปลว่า ตะกร้า คำแรกนั้นหมายความว่า คัมภีร์นี้มี ๓ ส่วนด้วยกัน ส่วนแรก เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก ประกอบด้วยพระดำรัสของพระพุทธเจ้าและของพระอริยสาวกบางท่าน คำสอนในส่วนนี้มีความหลากหลาย ซึ่งเป็นไปตามฐานะของผู้ฟังที่เข้ามาทูลถามปัญหา หลายพระสูตรเป็นพระธรรมเทศนา บางพระสูตรก็เป็นบทสนทนา ส่วนบางบทเช่น คัมภีร์ธรรมบท เป็นการรวบรวมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นบทร้อยกรองสั้นๆ และ คัมภีร์ชาดก ก็เป็นการรวบรวมเรื่องเล่าต่างๆ ที่สนุกสนาน ซึ่งตัวเอกในเรื่องส่วนใหญ่มักจะเป็นสัตว์

ส่วนที่สองของพระไตรปิฎกคือ พระวินัยปิฎก ว่าด้วยระเบียบวินัย ข้อควรประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ [ภิกษุณี] และแม่ชี รวมทั้งความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และประวัติของการก่อตั้งคณะสงฆ์ ส่วนสุดท้ายเรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก ซึ่งเป็นหมวดที่ละเอียดลุ่มลึกซึ่งอธิบายหลักธรรมล้วนๆ ที่เป็นองค์ประกอบย่อยๆ ของสิ่งต่างๆ แม้ว่าพระอภิธรรมปิฎกจะเกิดขึ้นภายหลังสองปิฎกแรก แต่ข้อความต่างๆ ที่ปรากฏในพระอภิธรรมก็เป็นไปในทางเดียวกัน

ส่วนคำว่า ปิฎก ที่แปลว่า ตะกร้า นั้นมีที่มาคือ คนงานก่อสร้างในยุคอินเดียบราณมักใช้ตะกร้าใส่วัสดุก่อสร้างเพื่อการขนย้ายส่งต่อกันเป็นทอดๆ เขาจะแบกตะกร้าหูนไว้บนศีรษะแล้วเดินไปส่งตะกร้าต่อให้คนงานคนถัดไปเป็นทอดๆ จนกว่าตะกร้านั้นจะถึงจุดหมายปลายทาง ในยุคพุทธกาลนั้นแม้จะมีตัวหนังสือใช้แล้ว แต่คนในยุคนั้นมีความเชื่อถือการบันทึกด้วยตัวหนังสือน้อยกว่าการท่องจำ ด้วยเห็นว่าความทรงจำของ

มนุษย์เชื่อมั่นได้มากกว่า หนังสืออาจเป็ยกขึ้นจากฝนในฤดูมรสุมจนผู้ฟัง
เปียกชุ่มได้ หรืออาจถูกปลวกกัดกินจนชำรุดเสียหาย แต่ความทรงจำ
ของมนุษย์จะยังคงอยู่ตราบเท่าที่ชีวิตของผู้นั้นยังคงอยู่

ดังนั้น พระภิกษุและภิกษุณีจึงเป็นผู้ทรงจำพระไตรปิฎกและ
คำสอนทั้งมวลของพระพุทธเจ้า แล้วส่งต่อคำสอนทั้งหลายนั้นจาก
รุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดุจดังคนงานก่อสร้างส่งต่อดินทรายและอิฐที่
บรรจุในตะกร้าจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เอง หมวดทั้ง
สามของพระคัมภีร์จึงมีชื่อว่า ตะกร้า หลังจากการสืบทอดคำสอนของ
พระพุทธองค์ดำเนินไปด้วยวิธีนี้เป็นเวลาหลายร้อยปี ในที่สุด ก็ได้มี
การจารึกพระไตรปิฎกเป็นตัวหนังสือขึ้นเมื่อราว ๑๐๐ ปีก่อนคริสต์
ศักราช ที่ประเทศศรีลังกา

ถาม ในเมื่อคัมภีร์เหล่านี้ถูกจดจำต่อๆ กันมาเป็นเวลานาน
ยังจะเชื่อถือได้หรือขอรับ คำสอนหลายๆ ประการของพระพุทธองค์อาจ
จะผิดพลาดหรือสูญหายไปบ้างตามกาลเวลา

ตอบ การดำรงรักษาคำสอนของพระพุทธองค์เป็นการร่วมมือ
ร่วมใจกันของสถาบันพระภิกษุและภิกษุณี ท่านเหล่านั้นมักจะมีการประชุม
ร่วมกันเป็นครั้งเป็นคราว แล้วสวดร่วมกัน เพื่อสอบทานพระไตรปิฎก
ทั้งหมดหรือบางบท การกระทำเช่นนี้เป็นการป้องกันมิให้มีการสูญหายหรือ
มีผู้ใดทำการเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลง

ลองจินตนาการดูก็ได้ว่า หากมีคนกลุ่มหนึ่งประมาณร้อยคนที่จำ
เพลงหนึ่งได้ขึ้นใจ ขณะที่ร่วมร้องเพลงนั้นพร้อมๆ กัน หากมีใครคนหนึ่งจำ
เนื้อผิดหรือพยายามจะเปลี่ยนเนื้อเพลงบางท่อน อะไรจะเกิดขึ้น คนส่วน
ใหญ่ที่จำเนื้อร้องได้ไม่ผิดเพี้ยนก็ย่อมจะไม่ปล่อยให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาเปลี่ยนเนื้อ

รื่องนั้นได้ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่ควรลืมก็คือ ในยุคนั้นไม่มีโทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ และสื่อโฆษณาใดๆ ที่จะก่อความวุ่นวายหรือไขว้เขวให้แก่ผู้คน ยิ่งไปกว่านั้นภิกษุและภิกษุณีเหล่านั้นล้วนเป็นผู้เจริญกรรมฐานจึงมีความทรงจำเป็นเลิศ แม้ในปัจจุบันที่เรามีหนังสือใช้กันมานานแล้ว ก็ยังคงมีพระภิกษุที่สามารถทรงจำพระไตรปิฎกได้อย่างขึ้นใจ พระอาจารย์ มินกุน สยาดอ [พระวิจิตตสาราภิงค์] แห่งประเทศพม่า เป็นผู้มีความสามารถพิเศษนี้ ท่านยังได้รับการบันทึกไว้ในกินเนสบุ๊กในฐานะผู้มีความทรงจำเยี่ยมยอดที่สุดในโลก

ถาม พระไตรปิฎกมีความสำคัญอย่างไรต่อชาวพุทธ

ตอบ ความคิดเกี่ยวกับพระไตรปิฎกของชาวพุทธแตกต่างจากความคิดของศาสนิกชนอื่นที่มีต่อคัมภีร์ของตน กล่าวคือ ชาวพุทธไม่ได้มองว่า **พระไตรปิฎก** คือ คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่เปิดเผยความจริงจากพระเจ้าเป็นเจ้าที่ทุกคนจะต้องเชื่อถืออย่างไม่เคลือบแคลงสงสัยแม้เพียงคำเดียว แต่ชาวพุทธจะมองว่า **พระไตรปิฎก** คือ ตำราที่บันทึกคำสอนของพระมหาบุรุษ ที่ประธานคำอธิบาย คำแนะนำ คำชี้แนะแนวทาง และคำกระตุ้นเตือนใจแก่พุทธศาสนิกชน จึงเป็นคัมภีร์ที่ผู้ศึกษาควรตั้งใจอ่านอย่างไตร่ตรองด้วยความรอบคอบและด้วยความเคารพ

จุดประสงค์ของเราผู้ศึกษาก็คือความพยายามเข้าใจคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยจะไม่พึงเชื่ออย่างไร้เหตุผล แต่พึงสอบทานพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์กับประสบการณ์จริงของเราเอง อาจกล่าวได้ว่า ทศนคติที่ชาวพุทธมีต่อพระไตรปิฎกซึ่งเป็นที่ยอมรับพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็คล้ายคลึงกับทศนคติของนักวิทยาศาสตร์ที่มีต่อบันทึกรายงานการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ใน

วารสารวิชาการนั่นเอง นักวิทยาศาสตร์จะทำการทดลองค้นคว้า แล้วจึงตีพิมพ์ผลการทดลองนั้นเผยแพร่ลงในวารสารวิชาการ นักวิทยาศาสตร์อื่นๆ ที่ได้อ่านรายงานเหล่านั้น แม้จะอ่านอย่างให้เกียรติในผลงาน แต่ก็ยังไม่ให้การยอมรับและเชื่อถือใดๆ จนกว่าตนจะได้ทดลองและพิสูจน์ว่าผลของทฤษฎีเหล่านั้นเป็นจริงโดยผ่านประสบการณ์ของตนเอง

ถาม เมื่อครู่ท่านอาจารย์เอ่ยถึง คัมภีร์ธรรมบท คัมภีร์นี้คืออะไร

ตอบ ธรรมบท เป็นส่วนที่สั้นที่สุดในหมวดแรกของพระไตรปิฎก ชื่อ ธรรมบท แปลว่า “หนทางแห่งสัจธรรม” หรือ “ร้อยกรองแห่งสัจธรรม” ประกอบด้วยร้อยกรอง ๔๒๓ บท บ้างก็เป็นคติพจน์ บ้างก็ลึกซึ้งด้วยสาระ บ้างก็เป็นอุปมาอุปไมย บ้างก็งดงามไพเราะอย่างยิ่ง ทั้งหมดล้วนเป็นพระพุทธรพจน์ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้เอง ในบรรดาคัมภีร์ทางพุทธศาสนาทั้งหมด ธรรมบทจึงเป็นที่รู้จักและนิยมมากที่สุดและยังแปลเป็นภาษาต่างๆ มากที่สุด อีกทั้งยังได้รับการกล่าวขานว่าเป็นหนึ่งในคัมภีร์ทางศาสนาที่เป็นเอกของโลก

ถาม ผมเคยได้ยินคนพูดว่า เราไม่ควรวางหนังสือธรรมะหรือพระไตรปิฎกบนพื้น หรือหนีบไว้ใต้แขน แต่ควรที่จะวางไว้ในที่สูงเป็นความจริงหรือไม่

ตอบ ในยุคที่ผ่านๆ มา หนังสือยังนับเป็นของที่หายากและมีค่า ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศชาวพุทธหรือแม้แต่ในยุโรปยุคกลาง เพราะฉะนั้น หนังสือและตำราทั้งหลายจะถูกเก็บรักษาอย่างดี ใช้งานอย่างทะนุถนอมและด้วยความเคารพ ประเพณีที่คุณได้ยินมานั้นก็เป็นตัวอย่างที่ดีของวัตถุประสงคนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสิ่ง

ที่เราควรอนุรักษ์ไว้ แต่วิธีที่ดีที่สุดที่เราจะแสดงความเคารพต่อคัมภีร์ใน พุทธศาสนา ก็คือการนำพระธรรมคำสอนในคัมภีร์เหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติ ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตจริงๆ

ถาม *ผมรู้สึกว่พระไตรปิฎกอ่านยากมาก เพราะทั้งยาว ซ้ำซาก และน่าเบื่อ*

ตอบ เวลาที่เราหยิบตำราทางศาสนาขึ้นมาอ่านสักเล่มหนึ่ง เรามักหวังจะได้อ่านข้อความหรือถ้อยคำที่ชุ่มชื่นเบิกบาน อิ่มเอิบ เป็นคำสรรเสริญเชิดชู ที่จะช่วยให้จิตใจของเราพองฟู และเป็นแรงบันดาลใจให้เราได้ ด้วยเหตุนี้เอง คนที่อ่านพระไตรปิฎกจึงมักจะผิดหวังในแง่นี้

แม้ว่าพระพุทธพจน์บางตอนประกอบด้วยถ้อยคำที่ซาบซึ้ง ไพเราะงดงาม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นตั้งทฤษฎีทางปรัชญาที่เป็นการอธิบาย คำจำกัดความของศัพท์ทางธรรมต่างๆ หรือ เป็นข้อคิดเห็นที่ถกเถียงกันอันประกอบด้วยเหตุผลต่างๆ อย่างละเอียดลออ บางตอนก็เป็นคำแนะนำในการประพฤติปฏิบัติหรือการเจริญกรรมฐาน ตลอดจนคำอธิบายในข้อสังฆธรรมที่กล่าวไว้อย่างชัดเจน คัมภีร์ทั้งหลายเหล่านี้เป็นไปเพื่อส่งเสริมปัญญามากกว่าจะเป็นไปเพื่อตอบสนองทางอารมณ์ หากเราหยุดเปรียบเทียบพระไตรปิฎกกับคัมภีร์ในศาสนาอื่น เราจะพบว่าพระไตรปิฎกก็มีความงดงามอยู่ในตัวเอง อันเป็นความงดงามด้วยความกระจ่างชัดเจน ลึกล้ำ และสมบูรณ์ด้วยปัญญา

ถาม ผมเคยอ่านว่า แต่ดั้งเดิมนั้นพระไตรปิฎกถูกจารึกลงบนใบลาน เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ตอบ ในยุคที่เริ่มมีการจารึกพระไตรปิฎกลงเป็นตัวหนังสือ นั้น ยังไม่มีการผลิตกระดาษออกมาใช้ในอินเดียและศรีลังกา เอกสารต่างๆ ที่ออกมาในยุคนั้นไม่ว่าจะเป็นจดหมาย หนังสือสัญญา บัญชี หรือเอกสารสิทธิ์ต่างๆ ล้วนถูกจารึกลงบนแผ่นหนังสัตว์บ้าง แผ่นโลหะบ้าง บ้าง หรือแผ่นใบลานบ้าง ชาวพุทธไม่นิยมการใช้หนังสัตว์ ส่วนการจารตัวหนังสือลงบนแผ่นโลหะก็เป็นเรื่องยุ่งยากและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ดังนั้น การใช้ใบลานจึงเป็นทางเลือกที่ดี หลังจากที่เตรียมใบลานพร้อมแล้ว เขาก็จะใช้เชือกร้อยผูกแผ่นใบลานเข้าด้วยกัน โดยมีแผ่นไม้สองแผ่นเป็นปกด้านหน้าและด้านหลัง เพื่อสะดวกในการใช้งานและการเก็บรักษา คล้ายๆ กับรูปแบบของหนังสือในปัจจุบันนี้ เมื่อพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปยังประเทศจีน คัมภีร์เหล่านี้ก็ถูกจารึกลงบนแผ่นผ้าไหมหรือกระดาษ และอีก ๕๐๐ ปีถัดมา เมื่อเกิดความจำเป็นที่จะต้องผลิตตำราต่างๆ ออกเผยแพร่วางกว้างขึ้น จึงได้มีการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการพิมพ์หนังสือขึ้น หนังสือที่เก่าแก่ที่สุดของโลก คือ หนังสือภาษาจีนที่พิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ. ๘๒๘ ก็เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับการแปลเป็นภาษาจีน

๑๒. ประวัติและวิวัฒนาการ ของพระพุทธศาสนา

ถาม เพราะเหตุใด ในปัจจุบันนี้พุทธศาสนาจึงกลายเป็นศาสนาที่มีคนนับถือเพิ่มขึ้นมากในหลายประเทศ

ตอบ ในช่วงประมาณ ๑๕๐ ปีหลังพุทธปรินิพพาน คำสอนของพระพุทธองค์ได้แพร่กระจายออกไปครอบคลุมภาคเหนือของประเทศอินเดียทั้งหมด จากนั้นในปี พ.ศ.๒๖๒๒ พระจักรพรรดิองค์หนึ่งของอินเดียคือ พระเจ้าอโศก แห่งราชวงศ์โมริยะ ได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ได้เผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปทั่วแคว้นแคว้นของพระองค์ ประชาชนจำนวนมากไม่น้อยเลยที่หันมาสนใจกับแนวคิดทางจริยธรรมอันสูงส่งของพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ยอมรับเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะในศาสนาฮินดู พระเจ้าอโศกยังได้จัดประชุมคณะสงฆ์ครั้งใหญ่[เพื่อสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓] ทั้งยังได้แต่งตั้งคณะสงฆ์ออกเผยแผ่พระศาสนาไปยังอาณาจักรโดยรอบ ซึ่งมีคณะหนึ่งได้เดินทางไปไกลถึงทวีป

ยุโรป คณะที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคือคณะที่เดินทางไปประเทศ
ศรีลังกา เกาะลังกาได้กลายเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนานับแต่นั้นมาจน
บัดนี้ คณะอื่นๆ ที่เหลือได้เผยแพร่พระศาสนาไปยังทางภาคใต้และภาค
ตะวันตกของอินเดีย แคชเมียร์ และเลยมาถึงดินแดนที่เป็นพม่าและไทย
ทุกวันนี้

หลังจากนั้นอีกประมาณหนึ่งร้อยปี ชาวอาฟกานิสถานและผู้คนที่
ที่อยู่ในแถบภูเขาทางตอนเหนือของอินเดียก็ได้กลายเป็นชาวพุทธด้วย
พระภิกษุและพ่อค้าวาณิชในแถบนั้นได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยัง
เอเชียตอนกลางและจีน ซึ่งต่อมาก็ได้กระจายไปยังเกาหลีและญี่ปุ่น สิ่ง
ที่น่าสนใจก็คือพุทธศาสนาเป็นระบอบความคิดเดียวจากภายนอกประเทศ
ที่มาหยั่งรากลงในประเทศจีนได้ จากนั้นในศตวรรษที่ ๑๒ พุทธศาสนาก็
ได้กลายเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในประเทศพม่า ไทย ลาว และเขมร
อันเป็นผลจากความอดสาหะพากเพียรในการเผยแพร่ของพระสงฆ์จาก
ศรีลังกาในอดีต

ถาม ประเทศทิเบตกลายเป็นพุทธตั้งแต่เมื่อใด และอย่างไร

ตอบ เมื่อประมาณศตวรรษที่ ๘ กษัตริย์พระองค์หนึ่งของ
ทิเบตได้ส่งคณะทูตไปยังประเทศอินเดียเพื่อขอพระสงฆ์และคัมภีร์พระ
ไตรปิฎกมาเผยแพร่ที่ทิเบต พุทธศาสนาจึงเริ่มเป็นที่นิยมขึ้น แต่ก็ยังไม่ใช่
ศาสนาหลักในทิเบต เนื่องจากการต่อต้านจากนักบวชในนิกายดั้งเดิม
ของทิเบตที่เรียกว่า นิกายบอน (Bon) ในช่วงศตวรรษที่ ๑๑ ได้มีพระ
ภิกษุและครูบาอาจารย์มากมายเดินทางจากอินเดียมาสู่ทิเบต ทำให้พุทธ
ศาสนาปักหลักมั่นคงขึ้นในทิเบต นับแต่นั้นเป็นต้นมา ทิเบตก็กลายเป็น
หนึ่งในเมืองพุทธที่เข้มแข็งที่สุดในโลก

ถาม นี่คงเป็นเหตุให้พุทธศาสนาเผยแผ่ได้รวดเร็วมาก

ตอบ ไม่เพียงเท่านั้น ในดินแดนที่พุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไป ยังพบกรณีที่พุทธศาสนาไปเป็นปฏิปักษ์ขัดแย้งกับศาสนาดั้งเดิมอื่นๆ น้อยมาก หรือแม้แต่การแผ่เข้าไปด้วยชัยชนะจากสงครามก็ตาม ทั้งนี้ก็ เพราะ พุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิตที่สุภาพอ่อนโยน ดังนั้น ความคิดที่จะใช้กำลังเข้าบังคับขู่เข็ญให้ผู้อื่นยอมรับนับถือพุทธศาสนาจึงไม่ใช่วิธีการที่ชาวพุทธทั้งปวงจะเห็นดีเห็นงามด้วย

ถาม พุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างไรต่อประเทศที่เผยแผ่ไปถึง

ตอบ เมื่อครั้งที่ คณะสงฆ์ธรรมทูตออกเดินทางเผยแผ่ พระพุทธศาสนานั้น ท่านมิได้นำไปแต่เพียงพระธรรมคำสอนของ พระพุทธองค์เท่านั้น แต่ยังได้นำวิชาความรู้แขนงต่างๆ ของอารยธรรม อินเดียไปเผยแพร่ด้วย พระภิกษุบางรูปเชี่ยวชาญในการรักษาโรค ก็ได้นำ ความรู้เรื่องยาใหม่ๆ ไปสู่ดินแดนที่ท่านเดินทางไป

ในยุคนั้น ศรีลังกา ทิเบต และอาณาจักรต่างๆ ในเอเชียกลาง ยังไม่รู้จักรการเขียนหนังสือ จวบจนกระทั่งคณะสงฆ์ธรรมทูตได้เดินทางเข้าไปเผยแพร่พระศาสนาที่นั่น เมื่อมีการจดบันทึก ความรู้แขนงต่างๆ และแนวคิดใหม่ๆ ก็เริ่มแพร่หลายมากขึ้น ก่อนยุคที่พุทธศาสนา จะแพร่ไปถึง ชาวทิเบตและชาวมองโกลยังเป็นชนเผ่าที่ป่าเถื่อนไร้กฎ ระเบียบอยู่ พุทธศาสนาได้เข้าไปเปลี่ยนจนกลายเป็นคนอ่อนโยน และมีอารยธรรมมากขึ้น แม้ในประเทศอินเดียเองที่เคยมีการฆ่าสัตว์บูชายัญ และมีระบบการแบ่งชั้นวรรณะ พุทธศาสนาก็ได้มีส่วนลดความสำคัญของพิธีกรรมและความเชื่อเหล่านั้นลง แม้จะได้เพียงชั่วคราวก็ตาม

ทุกวันนี้ เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังทวีปยุโรปและอเมริกา ปัญญาที่เข้าใจจิตใจของมนุษย์อย่างลึกซึ้งของพุทธศาสนาก็เริ่มส่งอิทธิพลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแวดวงวิชาจิตวิทยาสมัยใหม่ในโลกตะวันตกแล้วเช่นกัน

ถาม เหตุใดพุทธศาสนาจึงได้เลื่อมไปจากประเทศอินเดีย

ตอบ ยังไม่เคยมีใครสามารถหาคำตอบที่ชัดเจนได้ นักประวัติศาสตร์บางท่านกล่าวว่า พุทธศาสนาเลื่อมทราวมอย่างหนัก จนทำให้ประชาชนต่อต้าน บ้างก็ว่า พุทธศาสนาได้ปรับเอาความเชื่อของศาสนาฮินดูเข้ามาใช้มากเกินไป จนกระทั่งไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างจากฮินดูได้เลยในที่สุด บางทฤษฎีก็ว่า แทนที่คณะสงฆ์จะกระจายกันอยู่ทั่วไปเหมือนครั้งโบราณกาล กลับไปรวมตัวกันอยู่ตามวัดใหญ่ๆ ที่มีมหาราชอาอุปถัมภ์ พระสงฆ์จึงแยกห่างออกจากชาวบ้านและหมดความนิยมไปในที่สุด ไม่ว่าจะสาเหตุที่แท้จริงจะเป็นอย่างไร ในคริสต์ศตวรรษที่ ๘ หรือ ๙ พุทธศาสนาในอินเดียได้มาถึงช่วงแห่งความเสื่อมครั้งสำคัญ จนกระทั่งเสื่อมสลายไปอย่างสิ้นเชิงในศตวรรษที่ ๑๓ ในช่วงที่อินเดียถูกรุกรานโดยศาสนาอิสลาม

ถาม แต่ก็ยังคงมีชาวพุทธหลงเหลืออยู่ในประเทศอินเดียบ้างใช่หรือไม่

ตอบ ยังคงมีอยู่บ้าง และที่สำคัญก็คือตั้งแต่ช่วงกลางของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา พุทธศาสนาได้เริ่มกลับมาเจริญขึ้นอีกครั้งหนึ่งในอินเดีย ในปี ค.ศ.๑๙๕๖ ผู้นำของวรรณะจัณฑาลได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่เขาและคนในวรรณะนี้ต่างถูก

กตซีخمเหงอย่างมากจากระบบวรรณะของอินเดีย นับจากนั้นเป็นต้นมา มีประชากรอินเดียราว ๘ ล้านคนที่เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา และนับวันก็จะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ถาม พุทธศาสนาเริ่มเผยแพร่เข้ามาในประเทศตะวันตก ตั้งแต่เมื่อใด

ตอบ ชาวตะวันตกกลุ่มแรกที่นับถือพุทธศาสนาน่าจะเป็น ชาวกรีกที่อพยพเข้าไปสู่อินเดียหลังการรุกรานของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ มหาราชในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๓ คัมภีร์ของพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุด เล่มหนึ่ง ชื่อ *มิลินทปัญหา* ก็เป็นบันทึกบทสนทนาระหว่างพระภิกษุ ชาวอินเดีย ชื่อ พระนาคเสนเถระ กับ พระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์อินเดีย เชื้อสายกรีก [ราวปี พ.ศ. ๓๙๒-ผู้แปล] ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ พุทธศาสนาได้เริ่มเป็นที่สนใจและชื่นชมนับถือมากขึ้นในหมู่ชาว ตะวันตก เมื่อปราชญ์ในยุคนั้นเริ่มแปลคัมภีร์ในพุทธศาสนา และเริ่มเขียน ตำรับตำราเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในช่วงต้นทศวรรษของปี ค.ศ.๑๙๐๐ เริ่ม มีชาวตะวันตกกลุ่มเล็กๆ ประกาศตนว่าเป็นชาวพุทธ หนึ่งหรือสองท่าน ได้ออกบวชเป็นพระภิกษุด้วย นับแต่ ค.ศ. ๑๙๖๐ เป็นต้นมา ชาวตะวันตก ที่นับถือพุทธศาสนาได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และกลายเป็นชนกลุ่มน้อย แต่เข้มแข็งมากในประเทศตะวันตก

ถาม กรุณาอธิบายถึงพุทธศาสนาแบบต่างๆ ด้วยขอรับ

ตอบ ดินแดนแห่งพุทธศาสนากว้างไกลกินอาณาเขตตั้งแต่ มองโกเลียไปจรดหมู่เกาะมัลดีฟ จากบอลข่านจรดบาห์ลี จึงประกอบไปด้วยวัฒนธรรมที่หลากหลายแตกต่างกันมากมาย ยิ่งไปกว่านั้น พุทธศาสนา

เองก็มีอายุยืนยาวมานานหลายศตวรรษ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีการพัฒนาแก้ไขดัดแปลงไปตามสภาพสังคมหรือระดับสติปัญญาความคิดของผู้คนในยุคต่างๆ ในขณะที่แก่นสำคัญของพุทธศาสนายังมั่นคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่รูปแบบภายนอกได้เปลี่ยนแปลงไปมากทีเดียว ปัจจุบันนี้พุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ นิกายคือ *เถรวาท มหายาน และวัชรยาน*

ถาม   *เถรวาท คืออะไร*

ตอบ   คำว่า *เถรวาท* แปลว่า คำสอนของพระเถระ โดยมีหลักอยู่บนพื้นฐานของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี อันเป็นคัมภีร์ที่บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่และสมบูรณ์ที่สุด *เถรวาท* ยึดถือพระธรรมวินัยและสถาบันสงฆ์เป็นหลัก เน้นพระธรรมคำสอนและค่อนข้างอนุรักษ์นิยม เน้นแนวทางที่เรียบง่ายแต่เคร่งครัดตามพระธรรมวินัย ปัจจุบันนี้นิกายเถรวาทแพร่หลายอยู่ในประเทศศรีลังกา พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา

ถาม   *มหายาน คืออะไร*

ตอบ   ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑ ได้มีการศึกษาและตีความคำสอนของพระพุทธองค์กันอย่างลึกซึ้ง สังคมในยุคนั้นต่างก็กำลังพัฒนามากขึ้นจึงทำให้มีการพยายามตีความพระธรรมคำสอนใหม่ให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพสังคมมากขึ้นตามไปด้วย ในบรรดานิกายใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นเรียกรวมๆ กันว่า *มหายาน* ซึ่งแปลว่า ยานหรือพาหนะใหญ่ที่ผู้ก่อตั้งในยุคนั้นกล่าวว่า เป็นนิกายสำหรับผู้คนทุกหมู่เหล่า ไม่เฉพาะแต่พระภิกษุหรือภิกษุณีผู้สละชีวิตทางโลกแล้วเท่านั้น ในที่สุด *มหายาน* ได้กลายเป็นนิกายที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุดในอินเดีย และทุกวันนี้ได้กลายเป็น

เป็นศาสนาสำคัญใน จีน เกาหลี ไต้หวัน เวียดนาม และญี่ปุ่น ผู้นับถือนิกายเถรวาทบางท่านมีความเห็นว่านิกายมหายานมีการบิดเบือนคำสอนของพระพุทธองค์ แต่ผู้นับถือนิกายมหายานก็กล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเรื่องความไม่เที่ยง การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสังขธรรมประการหนึ่งในสังขธรรมทั้งปวง ดังนั้น หากเรามองว่า ต้นโอ๊กที่เติบโตผลิบายเป็นต้นไม้ขึ้นมาจากลูกหรือผลโอ๊กนั้น หาใช่การบิดเบือนแปรเปลี่ยนไปจากลูกหรือผลโอ๊กเดิม ฉันทใด การตีความใหม่ของพวกเขาก็ย่อมมิใช่การบิดเบือนจากคำสอนเดิมของพระพุทธองค์ ฉันทนั้น

ถาม คำว่า หินยาน แปลว่าอะไร

ตอบ เมื่อนิกายมหายานเริ่มพัฒนาขึ้นนั้น ได้มีความพยายามจะทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างสองนิกาย คือ นิกายดั้งเดิม [นิกายที่ยึดถือคำสอนเดิม] กับนิกายใหม่ พวกเขาจึงเรียกตัวเองว่า *มหายาน* หรือ *ยานใหญ่* และได้ขนานนามนิกายเก่าว่า *หินยาน* หรือนานเล็ก อย่างไรก็ตาม คำว่า หินยาน เป็นคำที่ มหายาน ใช้เรียก เถรวาท เท่านั้น

ถาม วัชรยาน คืออะไร

ตอบ นิกายนี้เริ่มขึ้นในอินเดียเมื่อช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๖ หรือ ๗ อันเป็นยุคที่ศาสนาฮินดูกลับเข้ามามีบทบาทเป็นที่นิยมอีกครั้ง ทำให้ชาวพุทธบางกลุ่มได้รับอิทธิพลจากความคิดแบบฮินดูในยุคนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวความศรัทธาในเทพต่างๆ รวมไปถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ซับซ้อนยุ่งยาก ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๑ วัชรยานได้ลงหลักปักฐานอย่างมั่นคงในทิเบต และมีการพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ คำว่า *วัชรยาน* แปลว่า ยานเพชร หรือ วิถีแห่งเพชร ซึ่งหมายถึงหลักของตรรกะอันมั่นคงที่

วัชรยานใช้สนับสนุนและปกป้องแนวความคิดของตน วัชรยานอิงอาศัย คัมภีร์ที่เรียกว่า *ตันตระ* มากกว่าคัมภีร์ทางพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้ บางครั้งจึงเรียกนิกายนี้ว่า *ตันตระยาน* ปัจจุบันนี้ วัชรยานเป็นนิกายหลักในประเทศมองโกเลีย ทิเบต ลาดัก เนปาล ภูฏาน และในหมู่ชาวทิเบตอพยพที่อาศัยอยู่ในอินเดีย

ถาม พึงดูสับสนมากขอรับ ถ้าผมสนใจอยากจะศึกษาพุทธศาสนา ผมจะรู้ได้อย่างไรว่าควรจะเลือกแบบไหน

ตอบ เราอาจเปรียบเทียบได้กับแม่น้ำ หากเปรียบเทียบต้นน้ำกับปากแม่น้ำ ก็จะทำให้เห็นว่ามันแตกต่างกันมาก แต่หากเราเริ่มจากต้นน้ำก่อนแล้วไหลลงมาเรื่อยๆ เราก็จะเห็นสายน้ำที่ไหลคดเคี้ยวผ่านภูเขาและหุบเขา ผ่านม่านน้ำตก เรายังได้เห็นธารน้ำสายเล็กๆ อีกมากมายที่ไหลลงสู่แม่น้ำสายนี้ซึ่งไหลเรื่อยไปสู่ปากแม่น้ำเพื่อออกทะเล เมื่อนั้น เราจึงจะเข้าใจได้ว่าเหตุใดต้นน้ำกับปากแม่น้ำสายนี้จึงดูแตกต่างกันมาก หากคุณสนใจที่จะศึกษาพุทธศาสนา คุณควรเริ่มศึกษาจากข้อธรรมพื้นฐานจากแรกเริ่ม คือ อริยสัจ ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ และพระพุทธรูปประวัติ เป็นต้น จากนั้นก็พึงศึกษาให้เข้าใจถึงสาเหตุและความเป็นมาที่พุทธศาสนาค่อยๆ วิวัฒนาการไปทีละขั้นตอน แล้วจึงเลือกศึกษาแนวทางที่เห็นว่าเหมาะสมกับเราที่สุด เมื่อนั้น เราก็จะเลิกคิดว่า ต้นน้ำด้อยกว่าปากน้ำ หรือ ปากน้ำเป็นคนละสายกับต้นน้ำอีกต่อไป

๑๓. การเป็นชาวพุทธ

ถาม ที่พระอาจารย์พูดมาล้วนน่าสนใจมาก หากผมอยาก
จะเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ผมควรจะทำอย่างไรบ้าง

ตอบ ครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล ชายผู้หนึ่งชื่อ อุปาลี ได้ฟัง
พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ บังเกิดความเลื่อมใส และได้ตัดสินใจที่
จะถวายตัวเป็นศิษย์พระตถาคต แต่พระพุทธองค์ตรัสกับเขาว่า

คหบดี ท่านจงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำเถิด การใคร่ครวญก่อนแล้ว
จึงทำ เป็นความดีสำหรับคนที่มีชื่อเสียงเช่นท่าน

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์ อุปาลีสูตร (ม. ม. ๑๓.๖๗.๔๖)

ในพุทธศาสนานั้น ปัญญาหรือความเข้าใจสำคัญอย่างยิ่ง และความเข้าใจจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยเวลาบ่มเพาะ เพราะความเข้าใจเป็นผลของกระบวนการศึกษา ดังนั้น อย่าเพิ่งรีบผลิผลามมานับถือพุทธศาสนา แต่ควรจะค่อยๆ ศึกษา ค้นคว้า ได้ถาม และไตร่ตรองอย่างรอบคอบ แล้วจึงค่อยตัดสินใจ พระพุทธองค์มีเคยทรงต้องการสาวกจำนวนมากมายมหาศาล แต่ทรงมีพระประสงค์ให้บุคคลทั้งหลายศึกษาและพิจารณาพระธรรมคำสอนของพระองค์อย่างรอบคอบเสียก่อน แล้วจึงดำเนินรอยตามพระธรรมคำสอนนั้น

ถาม หากผมศึกษาค้นคว้าและไตร่ตรองแล้ว และพบว่าพุทธศาสนาสอนในสิ่งที่ถูกต้อง ผมควรจะทำอย่างไรเพื่อจะเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์

ตอบ วิธีที่ดีที่สุดคือ ควรเข้าร่วมกิจกรรมตามวัดพุทธหรือกับกลุ่มชาวพุทธที่ดี ร่วมมือสนับสนุนช่วยเหลือกิจการในกลุ่มนั้นๆ พร้อมๆ กันก็รับการอุปถัมภ์จากกลุ่มนั้น ศึกษาเรียนรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งคุณเห็นว่าคุณพร้อมแล้ว คุณก็อาจจะปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะด้วยการสมาทานไตรสรณคมน์

ถาม ไตรสรณคมน์คืออะไร

ตอบ คำว่า *สรณะ* แปลว่า ที่พึ่ง อันเป็นสถานที่ที่คนเราเข้าไปพักพิงในยามที่ประสบความทุกข์เดือดร้อนใจ หรือในยามที่ต้องการที่พึ่งพิงที่มั่นคงปลอดภัย ที่พึ่งหรือ *สรณะ* นี้มีได้หลายประเภท เช่น ยามที่เราเป็นทุกข์ บางครั้งเราก็ก็นไปหาเพื่อนเป็นที่พักพิงทางใจ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

ผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจด้วย ปัญญาชอบ คือ ทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางดับทุกข์ นั่นแลคือที่พึ่งอันปลอดภัย นั่นคือที่พึ่งอันสูงสุด บุคคลอาศัยที่พึ่งเช่นนั้น ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

พุทธทศนิกาย ธรรมบท (พ. ๖.๒๕.๑๙๐-๒.๕๐-๑)

การสมาทานขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เป็นการยอมรับความจริงที่ว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนไปสู่ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานและมีจิตบริสุทธิ์บริบูรณ์ ดังเช่นพระพุทธองค์ได้ การสมาทานขอถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง เป็นความเข้าใจในอริยสัจ ๔ และรับว่าหนทางของชีวิตที่ประเสริฐคือการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ การสมาทานขอถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เป็นการแสวงหาความอุปถัมภ์ กำลังใจและคำแนะนำจากพระสงฆ์ผู้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น การสมาทานเช่นนี้ทำให้บุคคลผู้นั้นเป็นชาวพุทธที่แท้จริง และเริ่มก้าวไปสู่หนทางแห่งพระนิพพานได้ในที่สุด

ถาม จะมีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือไม่ในชีวิตเรา หลังจากที่เราได้ถึงไตรสรณคมน์แล้ว

ตอบ ตลอดระยะเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปีที่ผ่านมา ชาวพุทธจำนวนมากมายมหาศาลจนประมาณมิได้ รวมทั้งอาตมาเอง ได้ค้นพบว่า คำสอนของพระพุทธองค์นั้นทำให้โลกและชีวิตที่แสนจะยุ่งยากซับซ้อนนี้กลายเป็นชีวิตที่มีแก่นสารสาระขึ้นมา พระธรรมของพระพุทธองค์ได้นำความหมายมาสู่ชีวิตที่ไร้ความหมาย ได้นำจริยธรรมและความเมตตา กรุณาต่อชีวิตทั้งปวงมาเป็นเครื่องดำเนินชีวิต และยังได้ชี้หนทางให้ดำเนินไปสู่ชีวิตที่บริสุทธิ์หมดจดและสมบูรณ์ยิ่งในกายภาคหน้า

อาตมาเห็นด้วยกับร้อยกรองบทหนึ่งของอินเดียโบราณที่ได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ไว้ว่า

“การถึงพระพุทธองค์เป็นที่พึง ชาบซึ่งพึงสวดสรรเสริญ น้อมนบบูชาอย่าได้เมิน มุ่งดำเนินตามพระธรรมแห่งพุทธองค์ คือชีวิตที่สูงส่งด้วยปัญญา”

ถาม ผมมีเพื่อนคนหนึ่งที่พยายามจะชวนผมเปลี่ยนศาสนาต่างๆ ที่ผมเองยังไม่สนใจคำสอนในศาสนาของเขา ผมเคยบอกเขาไปแล้วตามตรง แต่เขาก็ยังไม่ยอมเลิกล้มความพยายาม ผมควรจะทำอย่างไรดีขอรับ

ตอบ สิ่งแรกที่คุณควรเข้าใจคือบุคคลผู้นี้ไม่ใช่เพื่อนแท้ของคุณ เพื่อนแท้จะยอมรับเราอย่างที่เราเป็นและเคารพความคิดความปรารถนาของเรา อาตมาเข้าใจว่าบุคคลผู้นี้เสแสร้งทำเป็นเพื่อนของคุณเพื่อจะได้ชักชวนให้คุณเปลี่ยนศาสนาตามเขา ใครก็ตามที่พยายามเคี่ยวเข็ญยึดเยียดล้างสมองเรา ย่อมไม่ใช่เพื่อนของเราอย่างแน่นอน

ถาม แต่เขามักจะอ้างว่า อยากแบ่งปันศาสนาของเขาให้ผม

ตอบ การแบ่งปันศาสนาซึ่งกันและกันเป็นเรื่องดี แต่อาตมาคิดว่า เพื่อนคนนี้น่าจะไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างคำว่า การแบ่งปัน กับ การยึดเยียด หากอาตมามีแอปเปิ้ลอยู่ผลหนึ่ง แล้วแบ่งให้คุณครึ่งหนึ่ง และคุณก็รับไป อย่างนี้เรียกว่าเป็นการแบ่งปัน แต่หากคุณตอบว่า “ไม่ครับ กระทบอิมแล้ว” แต่อาตมาก็ยังคงเข้าชี้ให้คุณรับไป จนคุณทนการรบเร้าไม่ไหวจำใจต้องรับไป อย่างนี้จะเรียกว่าแบ่งปันได้อย่างไร คนประเภทเดียวกับ “เพื่อน” ของคุณคนนี้น่าพยายามอำพรางพฤติกรรมไม่ดีของ

เขาด้วยการอ้างว่าเป็น “การแบ่งปัน” บ้าง “ความรัก” บ้าง ไม่ว่าจะพวกเขาจะเรียกมันว่าอย่างไร พฤติกรรมเช่นนี้ก็หยาบคาย ไร้มารยาท และเห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง

ถาม   **ผมจะหยุดเขาได้อย่างไรขอรับ**

ตอบ   ง่ายมาก ก่อนอื่นคุณจะต้องชัดเจนกับตัวเองก่อน ว่าอะไรคือสิ่งที่คุณต้องการ ขั้นต่อไปก็คือพยายามอธิบายให้เขาฟังสั้นๆ แต่ชัดเจน ขั้นที่สาม หากเขาถามคำถามประเภทที่ว่า “ตามความเชื่อในศาสนาของคุณ คุณจะอธิบายเรื่องนี้ว่าอย่างไร” หรือ “ลองมาร่วมงานชุมนุมครั้งนี้กับผมดีกว่า” คุณควรจะย้ำการตัดสินใจของคุณอีกครั้งอย่างชัดเจน สุภาพ แต่หนักแน่นว่า “ขอบคุณมากสำหรับคำเชิญ แต่ผมคงไม่ไป”

-“ทำไมแล้ว”

-“เป็นเหตุผลของผม แต่ผมคงไม่ไป”

-“คุณจะได้พบคนที่น่าสนใจมากมายเลยนะ”

-“ผมก็เชื่อว่าต้องมีแน่ๆ แต่ผมก็ไม่อยากไปอยู่ดี”

-“แต่ผมเชิญคุณเพราะผมเห็นแก่คุณนะ”

-“ขอบคุณมากเลยที่คุณเห็นแก่ผม แต่ผมก็ยังไม่อยากไปอยู่ดี”

หากคุณตอบได้อย่างชัดเจน สุภาพ แต่หนักแน่นแบบนี้ โดยหลีกเลี่ยงที่จะโต้เถียง ในที่สุดเขาจะเลิกราไปเอง น่าเสียดายที่เราต้องทำแบบนี้ แต่เราก็ต้องสอนให้คนอื่นเห็นว่า ไม่ใช่เรื่องถูกต้องที่จะมาเคี่ยวเข็ญยึดเยียดความเชื่อหรือความปรารถนาให้กับผู้อื่นแบบนี้

ถาม แล้วชาวพุทธควรแบ่งปันพุทธธรรมกับผู้อื่นด้วยหรือไม่

ตอบ แน่แน่นอน หากมีใครถามเราเกี่ยวกับพุทธศาสนา เราก็ควรอธิบายให้เขาฟัง หรือแม้เขาจะไม่ได้ถาม เราก็อาจจะอธิบายพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้คนอื่นฟังได้ แต่ถ้าเขาพูดหรือแสดงออกมาว่าเขาไม่สนใจจะฟัง เราก็ต้องยอมรับและเคารพความพอใจของเขา

ข้อสำคัญที่เราต้องไม่ลืมก็คือ วิธีสอนพระพุทธธรรมที่ดีที่สุดคือการประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น วิธีนี้ได้ผลดีกว่าการพรั่าสอนด้วยคำพูดมากมายนัก การเอื้ออาทร อ่อนโยน ประกอบด้วยขันติอดกลั้น ซื่อสัตย์ และยุติธรรมคือตัวอย่างอันดี ให้ธรรมฉายแสงออกมาจากการกระทำและคำพูดของเราเอง หากเราทุกคนต่างรู้และเข้าใจธรรมอย่างถ่องแท้ลึกซึ้ง แล้วปฏิบัติตามพระพุทธธรรมอย่างบริบูรณ์ และแบ่งปันพระธรรมคำสอนต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล ทั้งต่อตัวเราเองและต่อผู้อื่นด้วย

๑๔. บางตอนแห่งพระพุทธพจน์

๑. ที่จริงแล้ว ปัญญาต้องมีศีลช่วยชำระให้บริสุทธิ์ ศีลก็ต้องมีปัญญาช่วยชำระให้บริสุทธิ์ ปัญญาย่อมมีในที่ที่มีศีล ศีลย่อมมีในที่ที่มีปัญญา ปัญญาย่อมมีแก่ผู้มีศีล ศีลย่อมมีแก่ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ยกย่องศีลและปัญญาว่า เป็นสิ่งล้ำเลิศในโลก

(ทีฆนิกาย สีสกขัณธวรรค โสณทัณตสูตร)

๒. ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า
มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ
ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย
เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป
เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น

(ธรรมบท ๒)

๓. บุคคลไม่พึงหลอกลวงกัน ไม่พึงดูหมิ่นใครในที่ไหน ไม่พึง
ปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน ด้วยการเบียดเบียน หรือด้วยใจมุ่งร้าย

ชุตทกนิกาย ชุตทกปาฐะ เมตตสูตร

๔. ธรรมวินัยนี้มีรสเดียวคือวิมุตติรส เหมือนมหาสมุทรมีรสเดียว คือ
รสเค็ม

(ชุตทกนิกาย อุทาน อุโบลสูตร)

๕. โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย
ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก
เพราะคนนั้นชอบไปรยโทษของผู้อื่น
เหมือนคนไปรยเกลบ
แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้
เหมือนพรานนกปกปิดร่างพรางกายของตนไว้ ฉะนั้น

(ธรรมบท ๒๕๒)

ผู้ที่คอยแต่สอดส่ายหาโทษคนอื่น
คอยฟังโทษอยู่เนื่องนิตย์
จะมีอาสวะพอกพูนยิ่งขึ้น
และห่างไกลจากความสิ้นอาสวะโดยแท้

(ธรรมบท ๒๕๓)

๖. สัตว์ผู้มีอันจะต้องตาย เมื่อเกิดมาแล้ว ควรสร้างกุศลไว้ให้มาก
เหมือนช่างดอกไม้ร้อยพวงมาลัยไว้เป็นจำนวนมากจากกอดดอกไม้ ฉะนั้น

(ธรรมบท ๕๓)

๗. เมื่อบุคคลอื่นพูด จะฟังพูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควร ก็ตาม จะฟังพูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ตาม จะฟังพูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะฟังพูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ก็ตาม จะฟังมีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูดก็ตาม ในข้อนั้น เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า “จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ยิ่งใหญ่ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนไปยังสัตว์โลก ทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่”

มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ กกจูฬสูตร

๘. บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ฟังทราบว่าเป็นบัณฑิต ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ เห็นโทษโดยความเป็นโทษ เมื่อเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วยอมแก้ไขตามสมควรแก่ความผิด และเมื่อผู้อื่นชี้โทษอยู่ ก็ยอมรับตามสมควรแก่ความผิด

(อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต อัจฉยสูตร)

๙. การไม่ทำบาปทั้งปวง
การทำกุศลให้ถึงพร้อม
การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

(ธรรมบท ๑๘๓)

๑๐. สิ่งใดพร่อง สิ่งนั้นดั่ง สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นเจียบ คนพาลเปรียบได้
กับหม้อน้ำที่มีน้ำเพียงครั้งเดียว บัณฑิตเปรียบได้กับห้วงน้ำที่เต็มเปี่ยม

(ขุททกนิกาย สุตตนิบาต นาลกสูตร)

๑๑. ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติด่าทราวม จะพึงใช้
เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ข้างเลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้มีใจคิดร้ายแม้ในพวกโจรนั้น ก็
ไม่เชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะความอดกลั้นไม่ได้นั้น

(มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ กกจูฬสูตร)

๑๒. เพราะเหตุเพียงการพุดจาคล่องแคล่ว
หรือเพราะมีผิวพรรณงดงาม
แต่ยังมีความริษยา ตระหนี่และโอ้อวด
บุคคลก็หาเชื่อว่าคนดีได้ไม่

(ธรรมบท ๒๖๒)

ส่วนผู้ตัดความริษยาเป็นต้นนี้ได้
ถอนขึ้นทำให้รากขาดแล้ว
กายโทษได้แล้ว เป็นผู้มีปัญหา
จึงจะชื่อว่าคนดี

(ธรรมบท ๒๖๓)

๑๓. บุคคลนั้นตนเองไม่ฝึกตน ไม่แนะนำตน ไม่ดับสันทิ จัก
ฝึกสอนผู้อื่น แนะนำผู้อื่น ช่วยให้ผู้อื่นดับสันทิได้ มิใช่ฐานะที่มีได้ ส่วน
บุคคลนั้นที่ตนเองฝึกตน แนะนำตน ดับสันทิ จักฝึกผู้อื่น แนะนำ ผู้อื่น
ช่วยให้ผู้อื่นดับสันทิได้ เป็นฐานะที่มีได้

(มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ สัลเลขสูตร)

๑๔. ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง
ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง
ความคุ่นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง
นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

(ธรรมบท ๒๐๔)

๑๕. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถึงคนพวกอื่นจะ
ฟังกล่าวติเตียนเรา กล่าวติเตียนพระธรรมหรือกล่าวติเตียนพระสงฆ์ก็ตาม
พวกเธอไม่ควรผูกอาฆาตเคັนเคັองชุ่นใจคนพวกนั้น ถ้าพวกเธอโกรธเคັอง
หรือไม่พอใจพวกเขา พวกเธอก็จะประสบอันตราย เพราะความโกรธเคັอง
นั้นได้ อนึ่ง พวกเธอจะรู้ได้หรือว่าที่พวกเขาพูดนั้นถูกหรือผิด”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “รู้ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คำติเตียนนั้น ถ้าเป็นเรื่องไม่จริง
พวกเธอควรชี้แจงให้เห็นชัดว่า “เรื่องนี้เป็นเรื่องไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่มี
และไม่ปรากฏในพวกเรา”

(ทีฆนิกาย สีสักขัณวรรค)

๑๖. ภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็น
วาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่
ติเตียน

วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. พุดถูกกาล
๒. พุดคำจริง
๓. พุดคำอ่อนหวาน
๔. พุดคำประกอบด้วยประโยชน์
๕. พุดด้วยเมตตาจิต

(อังคุตตรนิกาย ปัญจนินบาต วาจาสูตร)

๑๗. บัณฑิตทั้งหลายพึงธรรมแล้ว ย่อมผ่อนคลาย
ดุจห้วงน้ำที่ลึก ไสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ฉะนั้น

(ธรรมบท ๘๒)

๑๘. ความเลื่อมโศกทรัพย์เป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ความเลื่อมปัญญา
เลวร้ายกว่าความเลื่อมทั้งหลาย ความเจริญด้วยโศกทรัพย์เป็นเรื่องเล็กน้อย
แต่ความเจริญด้วยปัญญาอดเยียมกว่าความเจริญทั้งหลาย

(อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต กัลยาณมิตตาทีววรรค)

๑๙. คนที่กล่าวพุทธพจน์แม้มาก
แต่มีวัชระมาท ไม่ทำตามพุทธพจน์นั้น
ย่อมไม่ได้รับผลแห่งความเป็นสมณะ
เหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโคได้แต่นับโคให้คนอื่น ฉะนั้น

(ธรรมบท ๑๙)

๒๐. ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไรไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ฝูง
มารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น

(สูตรนิบาต อรรถวรรค เมตตสูตร)

๒๑. ๑. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า
“เราเป็นผู้มีกายสมาจารบริสุทธิ์ เราเป็นผู้ประกอบกายสมาจารบริสุทธิ์ ไม่
ขาด ไม่บกพร่องหรือไม่หนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ” หาก
ภิกษุไม่เป็นผู้มีกายสมาจารบริสุทธิ์ มิได้เป็นผู้ประกอบกายสมาจารบริสุทธิ์
ไม่ขาด ไม่บกพร่อง ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า “เชิญท่านสำเหนียก
ความประพฤติกายก่อนเถิด” จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

๒. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า
“เราเป็นผู้มีวจีสมาจารบริสุทธิ์ เราเป็นผู้ประกอบวจีสมาจารบริสุทธิ์ ไม่
ขาด ไม่บกพร่องหรือไม่หนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ” หากภิกษุ
ไม่เป็นผู้มีวจีสมาจารบริสุทธิ์ ไม่เป็นผู้ประกอบวจีสมาจารบริสุทธิ์ ไม่
ขาด ไม่บกพร่อง ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า “เชิญท่านสำเหนียกความ
ประพฤติกวาจาก่อนเถิด” จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

๓. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า
“เราเข้าไปตั้งเมตตาจิตไม่อาฆาตในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายแล้วหรือไม่หนอ
ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ” หากภิกษุยังไม่เข้าไปตั้งเมตตาจิต
ไม่อาฆาตในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายแล้ว ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า
“เชิญท่านเข้าไปตั้งเมตตาจิตในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายเสียก่อนเถิด” จะมี
ผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

อํ ทสก อักโกสรวรรค กุสินารสูตร

๒๒. ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ในเวลาเย็น เวลาเย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์ทั้งหลายประพฤติกายสุจริตในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบุชาติในพรหมจารีบุคคล กายกรรมเป็นส่วนเบื้องต้น ๑ วจีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้น มโนกรรมเป็นส่วนเบื้องต้น ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื้องต้น สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นส่วนเบื้องต้นแล้ว ย่อมได้ประโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต้น ท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว จึงได้รับความสุขของอกามในพุทธศาสนา จึงไม่มีโรคถึงความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งหมด

อติก ตติยปิณฑาสก มังคลวรรค

๒๓. ผัดคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใคร ๆ จะพึงทำร้ายเธอด้วยฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ และคัสตรา แม้ในข้อนี้ เธอควรละฉันทะและวิตกอันอาศัยเรือนเสีย เธอควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า “จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่ปลั่งวาวจาชั่วหยาบ และ จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทษะ” ผัดคุณะ เธอควรสำเหนียกอย่างนี้แล”

ม. มูล. โอปมวรรค กกจูฬสูตร

๒๔. ขาวนาไชน้ำเข้านา
ช่างครดัดลูกคร
ช่างไม้ถากไม้
บัณฑิตฝึกตนเอง

(ธรรมบท ๘๐)

๒๕. ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก
บุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น
๒. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง
๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น
๔. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง และปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น

บุคคลผู้ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น
เราเรียกว่า เป็นเหมือนท่อนไม้ที่ถูกทิ้งไว้ในป่าช้า ไฟไหม้ทั้งสองข้าง ตรง
กลางเปื้อนคูด ย่อมไม่อำนวยประโยชน์เป็นเครื่องเรือน ๑ ทั้งไม่
อำนวยประโยชน์เป็นอุปกรณ์ในป่า ๒

ในบุคคล ๒ จำพวกแรกของบุคคล ๔ จำพวกเหล่านั้นข้างต้นนี้
บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองงามกว่าและ
ประณีตกว่าในบุคคล ๓ จำพวกแรก

บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น
งามกว่าและประณีตกว่า เปรียบเหมือนนมสดจากแม่โค นมส้มจากนมสด
เนยชั้นจากนมส้ม เนยใส จากเนยชั้น ยอดเนยใสจากเนยใส ๑ ยอดเนยใส
ชาวโลกถือว่าเป็นเลิศในบรรดานมสดเป็นต้นนั้น ฉันทใด บรรดาบุคคล ๔
จำพวกนี้ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นเป็น
เลิศ ประเสริฐสุด เป็นประธาน สูงสุด ยิ่งใหญ่ที่สุด ฉันทนั้น

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก

อ. จต. ทุติยบัณฑิต อสุรวรรค ฉวาลาดสูตร

๒๖. ภิกษุทั้งหลาย ส่วนเรากล่าวอย่างนี้ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย หากว่าความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า พึงบังเกิดแก่พวกเธอผู้อยู่ในป่า อยู่ที่โคนไม้ หรืออยู่ในเรือนว่าง ที่นั่น พวกเธอพึงระลึกถึงเราเนื่องๆ เท่านั้นว่าแม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ๑ ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงเราเนื่องๆ อยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า ที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ส. สคา. สักกสังยุต ปฐมวรรค ธัคคคสูตร

๒๗. พึงเอาชนะความโกรธ ด้วยความไม่โกรธ
พึงเอาชนะความร้าย ด้วยความดี
พึงเอาชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้
พึงเอาชนะคนพูดพล่อย ด้วยคำสัตย์

(ธรรมบท ๒๒๓)

๒๘. ขนบางคนประพศิกายสุจริต วิจีสุจริต มโนสุจริต ขนเหล่านั้น ชื่อว่ารักตน แม้ขนเหล่านั้นจะกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่รักตน ขนเหล่านั้นก็ชื่อว่ารักตน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะขนผู้รักกันทำความเจริญดีให้แก่ผู้ที่ตนรักได้ ขนเหล่านั้นก็ทำความเจริญนั้นแก่ตนเองได้ ฉะนั้นขนเหล่านั้นจึงชื่อว่ารักตน

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ปิยสูตร

๒๙. อย่าดูถูกบุญเล็กน้อยว่าจักไม่สนองผล
น้ำตกจากเวหาทีละหยาดๆ ยังเต็มตุ่มได้
นักปราชญ์สะสมบุญทีละเล็กละน้อย
ย่อมเต็มด้วยบุญได้เช่นกัน

(ธรรมบท ๑๒๒)

๓๐. สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง ภิกษุนั้น
นอนกลิ้งเกลือกไปมาบนปัสสาวะและอุจจาระของตนเอง ครั้งนั้น พระผู้
มีพระภาคมีท่านพระอานนท์ตามเสด็จ เสด็จจาริกไปตามเสนาสนะ เสด็จ
เข้าไปทางที่อยู่ของภิกษุนั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้นนอนกลิ้งเกลือก
ไปมาบนปัสสาวะและอุจจาระของตนเอง จึงเสด็จเข้าไปใกล้แล้ว ได้ตรัส
ดังนี้ว่า

“ภิกษุ เธออาพาธเป็นโรคอะไร”

ภิกษุนั้นทูลว่า “ข้าพระองค์อาพาธเป็นโรคท้องร่วง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เธอมีภิกษุผู้คอยพยาบาลหรือ”

ภิกษุนั้นทูลว่า “ไม่มี พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เหตุใด พวกภิกษุจึงไม่คอยพยาบาลเธอ”

ภิกษุนั้นทูลว่า “เพราะข้าพระองค์ไม่ได้ทำอุปการะแก่ภิกษุทั้งหลาย
ดังนั้น พวกภิกษุจึงไม่คอยพยาบาลข้าพระองค์ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า “อานนท์
เธอไปตักน้ำมา เราจะอาบน้ำให้ภิกษุนี้”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วตักน้ำมาถวาย พระผู้
มีพระภาคทรงรดน้ำ ท่านพระอานนท์ขัตลี พระผู้มีพระภาคทรงประคอง
ศีรษะขึ้น ท่านพระอานนท์ยกเท้าวางบนเตียง

ต่อมา พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในวิหารหลังโน้นมีภิกษุเป็น ใช้หรือ”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “มี พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เธออาพาธเป็นโรคอะไร”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “เธออาพาธเป็นโรคท้องร่วง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุนั้นมีภิกษุผู้คอยพยาบาลหรือ”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ไม่มี พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เหตุใด พวกภิกษุจึงไม่คอยพยาบาลเธอ”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “เพราะเธอไม่ได้ทำอุปการะแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนั้นพวกภิกษุจึงไม่คอยพยาบาลเธอ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาล พวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเราก็จงพยาบาลภิกษุใช้เถิด ถ้ามีอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุใช้นั้น จนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอาจารย์ อาจารย์พึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีสังฆวิহারิก สังฆวิহারิกพึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอันเตวาลิก อันเตวาลิกพึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วมอุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ ผู้ร่วมอาจารย์พึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌาย์ อาจารย์สังฆวิহারิก อันเตวาลิก ผู้ร่วมอุปัชฌาย์ หรือผู้ร่วมอาจารย์ สงฆ์ต้องพยาบาลภิกษุใช้นั้น ถ้าไม่พยาบาล ต้องอาบัติทุกกฏ”

วิ. มทา. จีวรขันธกะ คิลานวัตถุคคา

๓๑. การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง
รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวง
ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง
ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง

ขุ ธรรมบท คัมภีรวรรค

๓๒. พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้มาน ฉลาดในฉนวน
ฉลาดในจิตของผู้อื่น...

อ ทสก ทุติยปณณสาก์ เถรวรรค กัตถีสุตระ

๓๓. คนทำดีย่อมร่าเริงในโลกนี้
คนทำดีย่อมร่าเริงในโลกหน้า
คนทำดีย่อมร่าเริงในโลกทั้งสอง
คนทำดีย่อมร่าเริง เบิกบานใจยิ่งนัก
เมื่อมองเห็นแต่กรรมบริสุทธิ์ของตน

(ธรรมบท ๑๖)

๓๔. ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละอกุศล บุคคลสามารถละ
อกุศลได้ ถ้าบุคคลไม่สามารถละอกุศลนี้ได้ เราไม่พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เธอ
ทั้งหลายจงละอกุศล” ก็เพราะบุคคลสามารถละอกุศลได้ ฉะนั้นเราจึงกล่าว
อย่างนี้ว่า “เธอทั้งหลายจงละอกุศล” ถ้าอกุศลนี้ที่บุคคลละได้แล้วพึงเป็นไป
เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ เราไม่พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เธอทั้งหลายจงละอกุศล” ก็
เพราะอกุศลที่บุคคลละได้แล้วย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข ฉะนั้นเราจึง
กล่าวอย่างนี้ว่า “เธอทั้งหลายจงละอกุศล”

เธอทั้งหลายจงบำเพ็ญกุศล บุคคลสามารถบำเพ็ญกุศลได้ ถ้าบุคคลไม่สามารถบำเพ็ญกุศลนี้ได้ เราไม่พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เธอทั้งหลายจงบำเพ็ญกุศล” ก็เพราะบุคคลสามารถบำเพ็ญกุศลได้ ฉะนั้นเราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เธอทั้งหลายจงบำเพ็ญกุศล” ถ้าบุคคลนี้ที่บุคคลบำเพ็ญแล้วพึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ เราไม่พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เธอทั้งหลายจงบำเพ็ญกุศล” ก็เพราะกุศลที่บุคคลบำเพ็ญแล้วย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข ฉะนั้นเราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เธอทั้งหลายจงบำเพ็ญกุศล”

อัมทุก ปฐมปัณณาสกั อธิกรณวรรค

๓๕. สัตว์ทั้งหมดคกลัวโทษทัณฑ์
สัตว์ทั้งหมดรักชีวิตของตน
เปรียบตนเองกับคนอื่นอย่างนี้แล้ว
ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรสั่งให้คนอื่นฆ่า

(ธรรมบท ๑๓๐)

๓๖. สัตบุรุษย่อมปรากฏในที่ไกล
เหมือนภูเขาทิมพานต์ ฉะนั้น
อสัตบุรุษทั้งหลาย ณ ที่นี้ย่อมไม่ปรากฏ
เหมือนลูกศรที่ยิงไปในเวลากลางคืน ฉะนั้น

ขุ. ธรรมบท ปกิณณวรรค จุฬสุภัททาสูตร

๓๗. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร กระจกมีประโยชน์อย่างไร”

ท่านพระราหุลทูลตอบว่า “มีประโยชน์สำหรับส่องดูพระพุทธรูปเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่างนั้นเหมือนกัน ราหุล บุคคลควรพิจารณาให้ดีแล้วจึงทำกรรมทางกาย พิจารณาให้ดีแล้วจึงทำกรรมทางวาจา พิจารณาให้ดีแล้วจึงทำกรรมทางใจ

ม. ม. ภิกขุวรรค จุฬราหุลโฆวาทสูตร

๓๘. ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่เหล่านี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมที ทั้งหมดไหลไปสู่ทิศปรາจัน บ่าไปสู่ทิศปราจัน หลากไปสู่ทิศปราจัน แม่น้ำนั้นใด ภิกษุก็ ฉะนั้นเหมือนกัน เมื่อเจริณูริยมรรคมืองค์ ๘ ทำอริยมรรคมืองค์ ๘ ให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน

ส มห. มัคคสังยุต คังคาเปยยาลวรรค อัญฐปาจันนินนสูตร

๓๙.

ใครมัวคิดอาฆาตว่า
"มันดำเรา มันทำร้ายเรา
มันเอาชนะเรา มันขโมยของเรา"
เวอร์ของเขาไม่มีทางระงับ

ใครไม่คิดอาฆาตว่า
"มันดำเรา มันทำร้ายเรา
มันเอาชนะเรา มันขโมยของเรา"
เวอร์ของเขาย่อมระงับ

แต่ไหนแต่ไรมา ในโลกนี้
เวอร์ไม่มีระงับด้วยการจองเวอร์
มีแต่ระงับด้วยการไม่จองเวอร์
นี่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว

(ธรรมบท ๓-๕)

สหพพาน์ ธรรมทาน์ ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทานย่อมเหนือการให้ทั้งปวง

รายนามผู้ร่วมบริจาคพิมพ์หนังสือ คำถามดี มีคำตอบ
กับชมรมเพื่อนบุญเพื่อนธรรม

กองทุนเผยแผ่ธรรมะ สุทธจิตโต ภิกขุ โดยพระมหาทองมั่น สุทธจิตโต และคณะศิษย์	๓๕,๔๐๐ บาท
พระคันธสาราภิวังศ์	๕,๐๐๐ บาท
พระมหาบุญเลิศ อินทปถญญ	๑,๐๐๐ บาท
ศูนย์พัฒนาจิตและปัญญา ยุวพุทธิกสมาคมฯ	๑๗,๗๐๐ บาท
คุณอร โรจนเสถียร-คุณภริญา เลาหะมณฑลกุล	
-คุณพรชชธร ชีวรักษ์สกุล-คุณสุวรรณี วังพัฒน์มงคล	๑๐,๐๐๐ บาท
ลูกค้าและพนักงานบจก. พี.เอส.อินเตอร์เวท	๕,๐๐๐ บาท
คุณศิริวรรณ พานิชตระกูล	๕,๐๐๐ บาท
คุณแม่สุภา สว่างวงศากุล	๕,๐๐๐ บาท
ไม่ทราบนาม (โอนเข้าบัญชีเมื่อวันที่ ๗ มี.ค. ๒๕๕๔)	๕,๐๐๐ บาท
ครอบครัวจินดาเวช	๔,๐๐๐ บาท
ไม่ทราบนาม (โอนเข้าบัญชีเมื่อวันที่ ๙ มี.ค. ๒๕๕๔)	๓,๕๐๐ บาท
คุณพชรพล ปาณัฐโยธิน	๓,๐๐๐ บาท
คุณวิเชียร เปี่ยมสมบุญณ์ และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
พ.ญ.ฐิติมา หุตะจิตต์	๒,๐๐๐ บาท
คุณแม่ถนอม ศิวะดิษฐ์	๒,๐๐๐ บาท

คุณพงษ์พันธ์ เสาวพุทธสุขเวช	๒,๐๐๐ บาท
คุณเพียรสุข มั่นรักเรียน	๒,๐๐๐ บาท
คุณมณฑาทิพย์ คุณวัฒนา	๒,๐๐๐ บาท
พ.ญ. มั่นธนี ไพรัชเวทย์	๒,๐๐๐ บาท
คุณรัตติยา พิพัฒน์วัชรารักษ์	๒,๐๐๐ บาท
คุณวิบูลย์ สว่างวงศากุล	๒,๐๐๐ บาท
คุณวิรัช หวังเจริญวงศ์ และครอบครัว	๒,๐๐๐ บาท
คุณแม่สุจิตรา คุณวัฒนา	๒,๐๐๐ บาท
คุณอัมพิกา รัตนภรณ์	๒,๐๐๐ บาท
คุณหญิง อุไรวรรณ สวัสดิ์ศานต์	๒,๐๐๐ บาท
คุณกฤษณะ บุญยะชัย	๑,๕๐๐ บาท
คุณพัชรา อินทิกาย	๑,๕๐๐ บาท
คุณสุประวีณ์ อารยสมบัติ	๑,๕๐๐ บาท
คุณกรองอร ขำปัญญา	๑,๐๐๐ บาท
คุณนิตยา เลิศหิรัญวงศ์	๑,๐๐๐ บาท
คุณพรกนก วิชาญวรรณ	๑,๐๐๐ บาท
ผศ.ดร.มยุรี เจริญ	๑,๐๐๐ บาท
คุณลัดดา กมลจิตร์ประภา	๑,๐๐๐ บาท
คุณวินิตา ศุกรเสพย์	๑,๐๐๐ บาท
คุณศิริโสภา ศิริบวรเกียรติ	๑,๐๐๐ บาท
ครอบครัวศรีสุข	๑,๐๐๐ บาท
คุณสวีน อักษรายุธ	๑,๐๐๐ บาท
คุณสิริรัศมี จันทน์มาลาภา	๑,๐๐๐ บาท
คุณสุนทรา สว่างวงศากุล	๑,๐๐๐ บาท
คุณสุมาลี นิมิตติกุล	๑,๐๐๐ บาท
คุณสุพรรณมา ธรรมศรี	๑,๐๐๐ บาท
คุณจรรยาภรณ์ พาณิชย์กุล และครอบครัว	๕๐๐ บาท
คุณถวิล บุญช่วย	๕๐๐ บาท

คุณทองสุข ทองปลั่ง	๕๐๐ บาท
คุณธิดาพร ดิลกวัฒนกุล และครอบครัว	๕๐๐ บาท
คุณบุญช่วย คงเมือง	๕๐๐ บาท
คุณพ่อบุญมา เจริญวัย-คุณแม่แม่นัน จวบกลาง- คุณกุหลาบ เจริญวัย -คุณพ่อเกษม ดีเลิศ--ด.ช.วรายศ-ด.ช.ภาสกร ดีเลิศ	๕๐๐ บาท
คุณประวีตร ธนาวิภาส	๕๐๐ บาท
คุณปราณี ดาวมหาราช และครอบครัว	๕๐๐ บาท
คุณพรรณนภา พรหมสี - คุณชัยวัฒน์ กาตั้ง และครอบครัว	๕๐๐ บาท
คุณเพ็ญพร จุลกะ	๕๐๐ บาท
คุณเพ็ญวิสาข์ กมลสาธิต	๕๐๐ บาท
คุณวิมลัญจน์-คุณวิมล พันธุ์เมธีศรี	๕๐๐ บาท
คุณสมชาย เหล่าธณสถิตย์ชัย และครอบครัว	๕๐๐ บาท
คุณสอาด พันธุ์ชะวงค์	๕๐๐ บาท
คุณสุวรรณ ลีตระกูล	๕๐๐ บาท
คุณอรวรรณ ธนภูมิ	๕๐๐ บาท
บจ. เอส.ดับบลิว. การพิมพ์และบรรจุภัณฑ์- คุณพ่อกิมย้ง แซ่แต้-คุณแม่ซู่เค็ง ตั้งวัฒนาชุติพร- ด.ญ.เบญญา จิตบวรธรรม์	๕๐๐ บาท
คุณประพาฬพรรณ บุญยะชัย และเพื่อนๆ	๓๒๕ บาท
คุณชื่นถิ่น แซ่ลิ้ม	๓๐๐ บาท
คุณไพริน ศิริอังกูร	๓๐๐ บาท
คุณสุริยา-สุทามาส วงศ์จรัสกุล	๓๐๐ บาท
คุณกณวรรณน์ พึ่งพระเกียรติ-คุณทรงศรี เลาพระวี	๒๕๐ บาท
คุณโกศล-คุณวรินทร์เนรี ตั้งเจริญกุล และครอบครัว	๒๕๐ บาท
คุณขวัญใจ-คุณวิทยา-คุณวิทยา นันวันดี	๒๕๐ บาท
คุณพ่อชินศักดิ์ - คุณแม่นวพร ดิลกวัฒนกุล	๒๕๐ บาท
ครอบครัว คุณธัญชนก เลิศวิจิตรสกุล	๒๕๐ บาท
คุณพิภัสสร พิเชียรสวัสดิ์ และครอบครัว	๒๕๐ บาท
คุณวรรณันต์ สุธีรัชต์จิรกุล และครอบครัว	๒๕๐ บาท

คุณสิริชัย-คุณวรินทร์ พุ่มเข็ม	๒๕๐ บาท
คุณแม่เอ๋ว แซ่อึ้ง	๒๕๐ บาท
คุณกฤษลิน วชิรกิติกุล	๒๐๐ บาท
คุณกมลทิพย์ กุลธนชัยอนันต์	๒๐๐ บาท
ด.ช.ธนสินธุ์- ด.ช.ไทยรัฐ พันธุ์เมธิศร์	๒๐๐ บาท
คุณบุญมั่น คูอภิเมธางกูร	๒๐๐ บาท
คุณรพีพงศ์ กิจชาพงศ์	๒๐๐ บาท
คุณจิตาภา แว่ววัป	๑๕๐ บาท
คุณจาททัย กิตติภิญโญชัย	๑๐๐ บาท
คุณช่อเอื้อง ศรีนวล	๑๐๐ บาท
คุณณัฐภรณ์ เลิศสันติคุปต์	๑๐๐ บาท
คุณดวงเดือน ยิ่งแจ่มจันทร์	๑๐๐ บาท
คุณประวิทย์ ดีเลิศ	๑๐๐ บาท
คุณมะลิวัลย์ คงวุฒิ	๑๐๐ บาท
คุณพ่อวิชัย แซ่เล่า	๑๐๐ บาท
คุณวิมล เทียมตะวัน	๑๐๐ บาท
คุณสุพิน ยิ้มแย้ม	๑๐๐ บาท
คุณสำราญ-คุณสุปราณี ฉัตรมงคลชัย	๑๐๐ บาท
คุณสมคิด ตนเจริญทรัพย์	๑๐๐ บาท
คุณสุชาติ-คุณสุวรรณา สีสลสุนทรชัย	๑๐๐ บาท
คุณแม่สายหยุด จันทร์หลัก	๑๐๐ บาท
คุณหนึ่งฤทัย-คุณสมบูรณ์ ฉันทวรรณพน	๑๐๐ บาท
คุณกรกมล รังสิริภาณุวัฒน์	๕๐ บาท
คุณโกสินทร์ กลับลิวลา	๕๐ บาท
คุณจรรยาศรี พรรคโยภณ	๕๐ บาท
คุณจิรสุดา ประพันธ์เทวา	๕๐ บาท
คุณทรายทอง ดอกพุ่ม	๕๐ บาท
คุณธนพร นิ่มนวล	๕๐ บาท
คุณธนา-คุณณภาพรรณ อัคระธรรม และครอบครัว	๕๐ บาท

คุณบงกชรัตน์ บุญยกะลิน	๕๐ บาท
คุณประจักษ์ เชื้อจั่น - คุณกนกวรรณ โฉมยงค์	๕๐ บาท
คุณผ่องศรี เลาพระวี	๕๐ บาท
คุณพงศ์ศักดิ์ เชื้อจั่น	๕๐ บาท
คุณพรจันทร์ ภาษยเดช	๕๐ บาท
ด.ญ.พิชญา อัมพูช	๕๐ บาท
ด.ช.ภาณุพงษ์-ด.ช.ภาณุพันธ์ คงทรัพย์	๕๐ บาท
คุณรวีดา หงษ์สุนิรันดร	๕๐ บาท
คุณรุ่งฤทัย กิตติภิญโญชัย	๕๐ บาท
คุณรุ่งหทัย กิตติภิญโญชัย	๕๐ บาท
คุณรุจิรา ทรัพย์ชัยขัน	๕๐ บาท
คุณวีรพจน์ ตันติวัชพนิช	๕๐ บาท
คุณศิรินันท์ รักท้วม	๕๐ บาท
คุณแม่ศรีนวล กิตติภิญโญชัย	๕๐ บาท
คุณโคจิรัตน์ รักประเสริฐสุข	๕๐ บาท
คุณแสงดาว ยี่งแจ่มจันทร์	๕๐ บาท
คุณสกลณัฐ์ ोजनाธิโมกษ์	๕๐ บาท
คุณสมนึก จาดทอง	๕๐ บาท
คุณสุพรรณิ คำพันธ์	๕๐ บาท
คุณสุวรรณา พึ่งพระเกียรติ	๕๐ บาท
คุณฮุยฮวง แซ่เบ๊	๕๐ บาท
คุณกัณตภณ ตันติวัชพนิช	๒๕ บาท
คุณเล่าซงเสียด แซ่เล่า	๒๕ บาท
คุณวีราพัฒน์ ตันประเสริฐ	๒๕ บาท
คุณศิริเกียรติ ตันติวัชพนิช	๒๕ บาท
คุณหังง แซ่ก๊วย	๒๕ บาท
คุณอุตมพร สิริรักษ์	๒๕ บาท

กราบขออภัยหากมีรายนามผิดพลาดหรือขาดหายไป

ท่านที่ประสงค์จะขอรับหนังสือเล่มนี้เพิ่มเติม

กรุณาติดต่อ

ชมรมเพื่อนบุญเพื่อนธรรม

คุณมณฑาทิพย์ คุณวัฒนา โทร ๐๘๑-๘๒๔๔๙๔๒

คุณสุนทรา สว่างวงศากุล โทร ๐๘๑-๔๙๐๓๙๙๙

คุณสุพรรณา ธรรมศรี โทร ๐๘๑-๘๑๖๖๐๑๘

หรือ แฟกส์ชื่อ-ที่อยู่ เข้ามาที่ ๐๒-๙๘๑๗๖๖๒

หากประสงค์จะร่วมทำบุญเป็นเจ้าของพิมพ์หนังสือธรรมะเล่มต่อไปกับ

ชมรมเพื่อนบุญเพื่อนธรรม

กรุณาโอนเงินบริจาคเข้าบัญชี

ออมทรัพย์ ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขานนแจ้งวัฒนะ

เลขที่ ๓๒๔-๒-๙๘๘๐๘๘

ชื่อบัญชี “มณฑาทิพย์ คุณวัฒนา เพื่อพิมพ์หนังสือธรรมะ”

แล้วแฟกส์สำเนาใบโอนพร้อมชื่อ-ที่อยู่ มาที่ โทร. ๐๒-๙๘๑๗๖๖๒

หรือ email ไปที่ : ddhammabook@gmail.com

เพื่อที่ทางชมรมจะได้จัดส่งหนังสือที่พิมพ์เสร็จแล้วให้ท่านต่อไป

